

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK SAMFUND
FOR AALBORG ÅMT

FRA HIMMERLAND
OG KJÆR HERRED

XLVIII

1959

AKSEL SCHØLINS BOGTRYKKERI
AALBORG

37 AF ULSTED SOGNS HISTORIE

VED KR. VÆRNFELT

1. INDLEDNING.

I stenalderhavets tid var Ulsted en lille ø, idet Kattégat og Limfjorden gik helt op til Lundebakken, Gjeraadalen var en fjord, og et bredt fladvande skilte Ulsted fra Øster Hassing øen.

Ved Nordjyllands landhævning, vel for 5—6.000 aar siden, kom sognets lavtliggende dele til syne, og nogle af højlandets beboere flyttede her ned. Landskabet mellem Ulsted og havet er meget ejendommeligt. Det bestaar af mange rækker parallelle, i nord og syd gaaende, rimmer; det er stenalderhavets revler: Ulsted Rimme, Sorimmen, Galtrimmen, Melholts Rimme, Mikels Rimme m. fl., og mellem rimmerne finder man laaerne som dopper, der her paa egnen kaldes sige eller grene.

Paa disse rimmer slog de skindklædte stenalderfolk sig ned og ernærede sig ved jagt i skovene, østersskrabning i hav og fjord og fiskeri i laaerne.

Ved Øster Bastbjerg har man fundet ildsteder af skørnede sten og mængder af de gamles klodsede vaaben og redskaber fra den ældre stenalder, og lidt længere østpaa en smuk dolk fra den yngre stenalder, og endnu længere ude smukke armringe fra bronzealde-

ren, — ved Sønder Bastbjerg en masse urner og vaaben, paa Sorimmen tæt ved Ringaarden mange flinteflækker og spor af, at der har været værksteder, hvor man huggede vaaben og redskaber. I Akjær fandt man for 60 aar siden ved tørvegravning en padleaaare og en baad, udhulet af en egestamme, ved Vindelborgs eng en »stenbrolagt vej«, sagtens en sliske til at hale baade op og ned ad, ved Ulstedlund en begravelsesplads, og længere oppe i sognet ligeledes mængder af minder om sognets ældste beboere.

Som før sagt, levede disse af jagt og fiskeri; men sidst i stenalderen begyndte de at lægge sig efter kornavl. Ved den tid, vel o. 2.000 aar før Kristi fødsel, eller maaske først i bronzealderen, ingen ved hvornaar, var det, at sognets ældste faste bebyggelse, *Ulsted by*, opstod.

Det var den gang, da høvdingen *Ulv* eller *Ulf* hittede paa at rydde skov og opføre en gaard, der hvor byen nu ligger. Maaske laa den der, hvor den store tredelte selvejergaard, *Elgaard* — Sognefogedgaarden — *Vesterbroen*, senere var; men ingen ved det. Som rimeligt var, kaldte man stedet for *Ulvstad* eller *Ulsted*, d. v. s. Ulvs boplads, og i mangfoldige aar var det sognets eneste bebyggelse.

De gamle sagde, at navnet kommer af de mange ulve paa stedet, og desuden var der jo en gammel ulvegrav østen for kirken. Men det er noget snak; thi ulvegrave var der flere steder paa egnen, f. eks. paa *Vester Hasing hede*, — og ulve, ja dem myldrede det med, særlig da i de tyndt befolkede egne som *Himmerland* og *Vendssyssel*.

Nej, navnet betyder Ulvs stad, — og i grunden burde ulven i »Jyllens Anlæg« erstattes med en statue af *Ulv*, den gamle skæggede, skindklædte oldtidsbonde.

2. EJERFORHOLD.

Ulv, hans sønner og deres nærmeste efterkommere var jordegne, d. v. s. selvejerbønder; men efterhaanden blev Ulsted folk fæstere under konge, adel og gejstlighed. I 1519 var der endnu 3 selvejergaarde, som ejedes af 7 bønder; kronen havde 2 gaarde, *gaard matr. 60* og *Øster Gjettrup*, adelen et par bol, medens gejstligheden ejede hele resten. De tre fjerdeparter af sognet tilhørte Børglum bispestol, Vor Frue kloster i Aalborg, Børglum kloster, Vitskøl kloster, Hundslund kloster og bispens avlsgaard Voergaard.

Ovennævnte 3 selvejergaarde var *Elgaard* (matr. 41, 40, 59), *Mellem og Vester Sønderlund* (matr. 50, 51) og *matr. 31, 32*; men ejerne var saa uheldige, at de ligesom de andre Ulsted mænd holdt paa den forkerte hest i Klemensfejden.

Efter fejden kom regnskabets dag: Fæstebønderne maatte løse deres forbrudte halse med svære bøder¹⁾, og kongen konfiskerede selvejernes gaarde, saa de 7 ejere blev degraderede til at være fæstere under kronen.

Oprindelig regnedes en helgaard til 12 tønder hartkorn²⁾, og dens fæster gav 12 tdr. rug eller byg i aarlig landgilde. Men o. 1662 regnede man 8—12 tdr. hk. til en helgaard, 4—6 tdr. til en halvgaard, 3—4 tdr. til et bol og 1—2 tdr. til et halvbol; desuden tales der om kvartbol og gadehuse af $\frac{1}{2}$ —1 td.

Men grænserne for disse benævnelser er ret flydende, og en ejendom, som i matriklen 1662 kaldes for et bol, kaldes 1688 ofte en halvgaard, eller omvendt.

Vel før 1200 skænkede kongen det halve af Gjettrup

---

¹⁾ Halsløsning.

²⁾ Haardt korn: Rug eller byg.

gods til Vitskøl kloster; denne gave stadfæstedes 1203 af den ny konge, Valdemar Sejr.³⁾

1369 pantsatte Iver Niclessøn, ridder, til Henrik Lünov to gaarde i Ulsted, beboede af Tue Ingvordssøn og Niels Jenssøn, som hver gav 12 tdr. korn i landgilde. Det var formentlig matr. 60 og Vestergaard, og gaardene var nok i Grev Gerts urolige tid kommet bort fra kronen; thi allerede i 1375 solgte Henrik Lünov dem til Valdemar Atterdag.

1404 skødede Otto Oldeland alt sit gods paa Gjør og i Ulsted til Børglum kloster, og paa samme tid bekræftede Per Gunnissøn og hans søn Gunni Perssøn, at deres forfædre havde tilskødet klosteret deres gods, som kaldes Elsnab.

1406 gav Inger, Mikkell Krabbes enke, 2 gaarde i Vester Hassing, 1 i Øster Hassing og 4 i Ulsted, hvortil hørte skoven Ulstedlund, saa meget, som hun og hendes søn Niels Krabbe har i Kjær herred, til Vor Frue kloster i Aalborg. Denne gave gav forøvrigt anledning til langvarige stridigheder mellem Vor Frue og Børglum kloster, bl. a. om skovhug i Ulstedlund.

1476 skænkede Karen Persdatter i Ulsted, Palle Allzens efterleverske, to gaarde i Gandrup til Børglum kloster. Palle har vel været en rig fribonde eller smaadelsmand i Ulsted.

1504 tog Hundslund kloster lovhævd paa en gaard og et bol i Ulsted.

1608 solgte fru Margrethe Rosenkrantz til Hundslund to bol til fru Anne Krabbe paa Baggessvogn. Fæsterne var Jens Christensen og Tue Andersen (m. 44, 56), der skyldte 2 tdr. byg, og Povl Madsen (m. 45), som gav 1 td. byg i landgilde. De to fruer kom i strid

---

³⁾ Se under Gjettrup.

om landgilden af de to bol (Viborg landst. dombog 21.-6.-1608).

I Aalborg stifts præsteindberetning af 1553 skriver præsten, hr. Christen Mørch, at sognet har 16 gaarde og 20 bol, og i næste indberetning af 1568 skriver han 10 gaarde, 20 bol og 21 gadehuse, d. v. s. huse med jord; de ca. 30 helt jordløse huse opgives ikke i indberetningerne.

1568:

Kronen har	5 gaarde, 9 bol og 12 gadehuse
Børglum kloster har	1 » , 2 » » 7 »
Vitskøl kloster har	3 » , 4 »
Voergaard har	1 »
Hundslund kloster har	1 » , 2 » » 2 »
Restrup har	2 »

Ialt 10 gaarde, 20 bol og 21 gadehuse

Selvejrgaardene blev konfiskeret efter Klemensfejden (1534) og kirkens gods efter reformationen (1536); men en del af klostrene vedblev i nogle aar at bestaa som kongelige len. I krongodset af 1568 er indbefattet Børglum bispestols, Vor Frue klostres og maaske flere nedlagte klostres godser.

Men kongen manglede ofte penge, og saa solgte han løs af krongodserne. 12.-8.-1573 købte Otte Banner til Asdal bl. a. Gandrupgaard, 2 gaarde i Gandrup og 3 gaarde i Ulsted sogn, og 18.-6.-1578 købte han paa sin hustru Ingeborg Skeels vegne Voergaard med meget gods, deriblandt en gaard i Ulsted (Østergaard).

30.-11.-1579 købte Henrik Gyldenstjerne til Aagaard Gjettrup med afbyggere, som efter hans død i 1592 erhvervedes af broderen Preben Gyldenstjerne til Vosborg.

Gadeparti
fra Ulsted,
»Jyllens
Dam«.

Præsteindberetningen af 1599 siger:

Præstegaarden 1 gaard,

Kronen 4 gaarde, 7 bol,

Preben Gyldenstjerne 2 gaarde, 8 bol (Gjettrup m. m.),

Peder Munk til Hammelse 1 gaard, 2 bol (Hundslunds gods),

Knud Rud til Vedbygaard 1 bol,

Stygge Høgh til Vang 1 bol,

Fru Ingeborg til Voergaard 1 gaard, 5 bol (Børglum klostergods).

Ialt 9 gaarde, 24 bol.

Den 4. august 1626 kom det store sus, idet Kristian den Fjerde afhændede det sidste af kronens gods i Ulsted til Hans Lindenov paa Hundslundkloster.

Det var: Elgaard, Vesterbroen, Sognefogedgaarden, Mellem- og Vester Sønderlund, Vestergaardene, Store Sønderlund, Vejgaarden, Dyrslægegaarden, Søndergaard, Nørgaard, Teglgarden, Haven, matr. 31, 32, 34, 36, 37, 42, 48, 60 og 85, samt 12 huse, som svarede 12

skilling aarlig, to, som svarede 18 skilling, et, som gav 1 mark, og et, som ydede 2 mark. »Til disse huse kan saas af somme 16, af somme 12 og af somme 10 tønder byg, som berettes dog at være bygget og taget af gaardenes ejendom, uden at bønderne dog har faaet afslag i deres afgifter«.

Alle disse ejendomme laa i Ulsted by, — desuden Nørheden, samt 4 smaasteder i Ulstedlund med et lille stykke skov, »som gaar gennem kieret«. Til det ene sted (Tobiasgaarden) hørte en skov til 2 svins olden.

»Hvilke fornævnte gaarde og gods med al deres rette tilliggende, ager, eng, skov, mark, fiskevand, fægang, tørvegrøft, lyngslet, vaadt og tørt, inden markskel og uden, — aldeles intet undtagen i nogen maade, ved hvad navn det helst er eller nævnes kan, som det nu tilligger og af Arilds tid tilligget haver, og bør dertil at ligge med rette, — forskrevne Hans Lindenov og hans arvinger maa og skulle have, nyde, bruge og beholde for evindelig ejendom«.

Den 28.-12.-1624 havde Hans Lindenov købt Vraa med mere gods af Preben Gyldenstjernes svigersøn, Chr. Grubbe til Lystrup, og 28.-3.-1625 havde han købt Gjettrup med mellemste ejerlav og Melholt af den anden svigersøn, Jørgen Brahe til Hvedholm.

Matriklen af 1662 beretter, at sognet havde 10 hele gaarde (hvoraf 6 i byen), 8 halvgaarde (byen 2), 8 bol (byen 6), 5 halvbol, 17 gadehuse⁴⁾ (byen 10) og ca 35 (byen 19) jordløse huse. Næsten alt dette gods tilhørte Lindenovs datter, fru Ide paa Vraa. Kun Sønderheden, Biltgaarden, Elsnap og hus matr. 78, »Slottet«, hørte til Langholt, og Karl Munks gaard i Ulstedlund og hus

⁴⁾ Gadehus betyder o. 1600 »Hus med lidt landbrug til«; men 200 aar senere betyder gadehus »et helt jordløst hus«.

matr. 80 til Næs (Lindenberg); men 1685 og -87 kom ogsaa disse ejendomme til Vraa.

3. FÆSTERNES KAAR, DERES AFGIFTER OG LEVEVIS.

Bønderne gav i leje af deres ejendomme husbonden forskellige ydelser: Landgilde, hoveriarbejde og ægtkørsel.

Landgilden var oprindelig 1 td. rug eller byg pr. td. hartkorn, — altsaa 12 tønder for en helgaard. Denne landgilde ændredes senere til dels til ydelser i smør, svin, lam, høns eller penge; men ogsaa disse ydelser stod i et bestemt forhold til gaardens hartkorn, idet f. eks. 1 td. gæsterihavre eller et svin svarer til $\frac{1}{2}$ td. hk., et pund (6 kg) smør til hk. 0-5-1-1 o. s. v.

Gæsterihavren var en afløsning af fæstebondens pligt til at bespise husbondens heste, naar han gæstede egnen. Tre af de største gaarde i byen kendes som forhenværende selvejergaarde derpaa, at de hver gav 4 skilling i ledingspenge; denne afgift er en afløsning af den fri bondes pligt til at møde i krig.

Nogle af gaardene, som Elgaard, Buxti, Søndergaard, Broen, Elsnab, Rottrup, Langtved og Vadsholt, skulle gøre hoveriarbejde paa *Vraa*, medens andre, som Sønderlundsgaardene, Lunden, Melholt, Bastbjerg, Gravholt og Skoven, var hoveripligtige til *Gjettrup*.

I 1796 skulle Christen Pedersen i byens største gaard (Dyrlægegaarden) »holde« en eng paa 1 td. land ved Milbakken og 5 tdr. land agerjord i *Vraa* mark, og samme aar var Gravholts hoveri til *Gjettrup* 12 pløjedage, 36 spanddage og 109 gangdage; for *Vejgaard* var tallene 6, 29 og 69 og for *Vindelborg* 3, 5 og 21. Bønderne skulle pløje, saa og høste hovedgaardens marker, slaa og hjemkøre hø og korn, skære og hjem-

køre tørv, samt »holde« visse favne grøft, vej, dige og risgårde m. m.

Endvidere skulle de forrette ægtekørsel, som regel to længere og flere korte køreture med hovedgaardens handelsvarer, med forpagter, forvalter eller ridefoged.

De smaa ikke kørende husmænd ydede 1-2 rigsdaler i huspenge og forrettede nogle gangdage oppe paa gaarden. Præstens mange husmænd var ogsaa »ugedagstjenere«; men det var sjældent, at han fik fuld valuta i arbejdsydelse. Hancke skriver, at »de var oven i købet stærkt tilbøjelige til at mene, at det var præstens pligt at føde dem, hvad han da ogsaa var nær ved at gøre«.

Det var meget tvært at gøre hoveri paa det 2—3 mil borteliggende Vraa, og efterhaanden fik mange af fæsterne lov til at afløse hoveripligten med en sum penge, som regel 3—4 rigsdaler pr. td. hartkorn. Man kom ogsaa efterhaanden ind paa at afløse det meste af landgilden med penge.

I 1798 gav Søren Ibsen i Nørgaard af sit hk. 3-6-2-2 : 3 rdl. 1 mk. 10 sk., 4 skp. havre og 10 rdl.

De tilsvarende tal for Povl i Elgaarden og hans gaardfæller var:

Povl Svendsen (hk. 4-2-1-2): 3 rdl. 13 skill., 1 td. byg, 1 td. havre og 10 rigsdaler,

Peder Sørensen (hk. 2-6-3-2¹/₃): 2 rdl., 8 skill., 5¹/₂ skp. byg, 1 td. havre og 6 rdl. 4 skill.

Levi Andersen (hk. 1-3-1-2²/₃): 1 rdl., 5 skill. 2²/₃ skp. byg, 4 skp. havre og 3 rdl. 2 skill.

Som man ser, er der et nøje sammenhæng mellem en gaards hartkorn og dens hoveri og landgilde.

Da under udskiftningen et dusin ejendomme skulle udflyttes, gjorde Ulsted folk deres sidste hoveri som flyttehjælp til udflytterne.

Foruden ydelserne til herskabet skulle bønderne give

korntiende til kirke og konge, kvægtiende og højtids ofre til præsten, samt en mængde, næsten aarlige, ekstraskatter: Kopskat, kvægskat, ildstedsskat og folkeskat, ja, naar de første enevoldskonger skulle have en datter gift, maatte de yde »Prinsessestyr«, d. v. s. udstyr eller medgift.

Folks landbrug var i 16-1700erne meget primitivt. Man saaede som regel kun 3 skæpper korn i en tønde land, og høsten var 3, højst 4 fold.

Redskaberne var usle og besætningerne simple. Hestene var nogle smaa pilliker, kun 7—8 kvarter høje, og køerne var ogsaa smaa og magre; en slagteko vejede kun 250—300 pund. Der skulle en meget god ko til at give 8—900 pd. mælk og 40—45 pund smør aarlig. Svinene var nogle magre, langbenede, lodne krabater, som tog den meste føde i skovene; de lignede kun lidt de fine »Bacon svin«, som ulstedboerne i dag sender til England.

Hertil kom, at sygdomsepidemier, som oftest tyfus og kopper, tidt hærgede befolkningen, at »kvægpest«, som 1648—49, 1670, 1683—85, og ikke mindst i 1740-erne, ofte bortrev hele besætninger og tilligemed de mange fjendtlige besættelser med tilhørende udplyndringer forarmede bønderne, saa mange ejendomme kom til at staa øde, d. v. s. beboerne var døde eller bortrømte, eller de var ganske ude af stand til at yde deres skattemæssige forpligtelser.

Man forstaar, at de almindelige fæstebønder ikke spandt guld ved at drive landbrug i 16—1700erne.

Brød, mælk, grød og vælling var dagens faste og vigtigste spiser, og ting som fisk, kød og flæsk kom kun sjældent paa de fattigstes bord; de var tilfredse, dersom de kunne spise sig mætte hver dag. Man lagde ikke sine skillinger hos købmanden; thi al føden fik man

af gaarden, ligeledes hør og uld til tøj, og det eneste, der maatte købes, var salt og tjære.

Dog var der selvfølgelig en himmelvid forskel paa klædedragt og levevis mellem sognets folk, langt større, end der er i dag, f. eks. mellem præstens husmænd »der vester« og bønderne paa sognets storgaarde.

Niels Hancke, der paa sin moders side tilhørte slægten paa Nør Rottrup, fortæller om de gamle slægters arvede sølvkander, stobe og sølvskeer, om kvindernes hovedvandsæg og hængesmykker og om mændenes sølvbeslagne merskumspiber og deres svære sølvknivbælter, — og om deres gode heste og gode metalbeslagne seletøjer. Men alle disse fine ting fandtes kun hos de gamle slægter paa de største gaarde, ikke i den almindelige bondebefolkning, — i alt fald ikke før efter udskiftningen.

Ved 1650 havde hele sognet ca. 100 husstande med o. 500 personer, 1787 108 husstande med 513 personer, og 1801 var der 515 indbyggere. Saa kom udskiftningen med paafølgende deling af gaardene. 1850 var der 835 indb., 1901: 1278, 1921: 1634 og 1959: o. 1800.

4. MATRIKLER OG MARKBØGER.

1657—60 havde vi den anden svenskekrig, under hvilken Danmark nær var gaaet til grunde. Det var den tredje krig siden 1627, og Jylland havde hver gang været besat og udplyndret, saa man forstaar, at der var forfærdelige tilstande. 1660 indførte Frederik den Tredje enevælden, og da han manglede penge, befalede han i 1661, at der skulle opsættes en fortegnelse over alle landets ejendomme med ejernes og fæsternes navne, hartkorn, udsæd, landgilde m. m.

1662 kom saa den første matrikel, som allerede i

1664 afløstes af den saakaldte landgildematrikel, der dog heller ikke var tilfredsstillende.

Den afløstes i 1688 af Christian den Femtes matrikel, den saakaldte »gamle matrikel«, der først 1844 erstattedes af »den ny matrikel«, som igen 1925 afløstes af den første »Vurdering til ejendomsskyld«.

Forud for matriklen 1688 gik i aarene 1682—87 en større forundersøgelse, idet »hvermands ager« opmaaltes og taxeredes; ligeledes taxeredes eng, skov, fædrift og møller. Opmaalingerne foretoges af, ikke altid lige dygtige, landmaalere og taxationerne af ansete bønder af herredet, saaledes for Ulsted sogns vedkommende af to gaardmænd fra Hvorup.

Disse forarbejder findes i de gamle markbøger og giver os et udmærket indtryk af landbrugets tilstand i de dage. For Jyllands vedkommende regnes der gennemsnitlig $7\frac{3}{4}$ td. land pr. td. hartkorn, for Ulsted sogn dog kun $5\frac{2}{3}$. Eng til 24 læs hø, fældet til 24 kreaturers græsning, og skov til 32 svins olden sattes ligeledes til en td. hartkorn.

Ulsted bys ejerlav havde 466 tdr. ld. under plov og sattes til 82 tdr. hk.; for hele sognet var tallene 1125 og 197. Men de opdyrkede arealer var kun godt en ottendedel af hele sognet; resten var skov, hede, kær og mose.

Markbogen fortæller:

Ulsted sogns marker befindes endeel af sort muld med lidet sand paa lige, og en blege gul sand aare, en deel med muld, sand og grud paa lige og en sand-grudig aare, en deel med sand med muld paa en hvid sand aare, — en del meget sandig paa en hvid og rød sand aare, en del siid, død og kold, en del med muld, heraf sand paa en leered aare, en del paa en sortebrun, død og kold sand aare. En del saas aarligen med to byg

kierfue, en del med en byg, to rug, en blandings eller aure⁵⁾ kierf, en del med byg og aur. En del hviler 1, 2, 3 og 4 aar, og saas med byg, 1, 2 eller 3 rug og 1 blanding, — en del med 1 byg, 2 rug, 1 aur eller blandings kierf. En del steder er der sandhuller i marken, som befrygtes i fremtiden at gøre skade.

Syndermarken bestaar af 10 fald:

1) Langbor Fald vender synder og sør	108	agre
2) Buxti Agre vender øster og vester	43	-
3) De Agre mellem vejene vender øster og vester	66	-
4) Skam Toft vender synder og sør	27	-
5) Bred Skift vender øster og vester	63	-
6) Steens Agre vender synder og sør	206	-
7) Tue Agre vender øster og vester	31	-
8) Furbackens Agre vender øster og vester	25	-
9) Fladings Agre vender øster og vester ..	26	-
10) Skonings Agre vender synder og sør ..	52	-

647 agre

Nørmarken bestaar af 7 fald:

1) Kirkelunds Agre vender synder og sør ..	61	agre
2) Toft Agre, en del vender synder-sør, en del vender øster-vester	38	-
3) Hee Agre vender synder og sør	40	-
4) Leergrav Agre vender øster og vester ..	39	-
5) Blockerne ⁶⁾ vender synder og sør	22	-
6) Synder Skjelhøys Agre vender synder og sør	180	-
7) Nør Skielhøys Agre vender synder og sør	230	-

510 agre

I de 17 fald var der 1157 agre, som var fordelt mellem et par og tredive gaardmænd og husmænd; men

⁵⁾ Aure, ar: Havre.

⁶⁾ Blok: Lille, kort ager.

disse havde deres agre meget spredte, eftersom de jo helst alle skulle have en bid, baade af den gode og den mindre gode jord.

Men denne stykken ud besværliggjorde i høj grad driften af ejendommene. F. eks. havde ridefoged Palle Rasmussen i udflyttergaarden Ulstedlund, den eneste af lundenboerne, som havde markfællesskab med byen, sine 18¹/₂ td. land paa 64 agre 19 steder i bymarken.

Præsten, hr. Morten, havde sine 86 agre fordelt saaledes paa 27 steder:

1) Langbor Fald, agrene nr. 25—33 og 83—86, regnet fra østen	ialt 6 ¹ / ₄ td. ld.	
2) Buxti Agre, agrene nr. 11—12, 31, 36—38, regnet fra norden	- 2 ¹ / ₂	—
3) De Agre mellem vejene, agrene nr. 1, 7, 21 og 25, regnet fra norden ..	- 3	—
4) Skamtoft Agre, den 8. ager, regnet fra vesten	- 5 ⁵ / ₃₂	—
5) Bred Skift, agrene nr. 2, 5, 48 og 59, regnet fra synden	- 1	—
6) Steens Agre, agrene nr. 1—15, 40, 59 og 192, regnet fra vesten	- 7	—
7) Tue Agre, agrene 1—9, 18—21, 25, 27—31, regnet fra norden	- 3 ¹ / ₂	—
8) Furbachs Agre, ageren nr. 11, regnet fra norden	- 1 ¹ / ₈	—
9) Fladings Agre, agrene nr. 24 og 25, regnet fra norden	- 1 ¹ / ₄	—
10) En toft synden og norden præstegaarden	- 15 ⁵ / ₈	—
11) En liden inddiget have vesten for præstegaarden	- 1 ³ / ₈	—

Ialt 86 agre 28¹/₄ td. ld.

Desuden svarer præsten skyld af Rønholt skov, samt af tre fæstehuse med jord (6 fæstere) norden præstegaarden. Endvidere har han en halv snes fæstere »vester i byen«, hver med lidt kaaljord.

Hertil kommer, at præsten har fæstet »en liden inddiget have, vesten for Syndermarken, 7 tønder land, som nylig er opbrudt af hede«. Det er matr. 26, »Lille Sønderlund« (Lunten). Omkring 1600 havde lensmand Mandrup Parsberg givet pastor Christen Pedersen lov til at opdyrke og bruge »Zidsels Lod« i Ulstedlund; men denne lejevord havde hr. Hans frasagt sig i 1651, og den var saa først fæstet ud til to bønder i byen, derefter til bonden i St. Sønderlund.

Engene befindes en del udi slette og haarde enge, en del udi bløder og buske, en del ved aa, som undertiden gør skade ved overflødig vand. Saa og en del (Melholt) ved havet, som undertiden overskylles med tang, dog sjælden høet til skade.

Det er mærkeligt, at høvlen opgives ganske lille, to til fem læs pr. gaard, kun skrives Palle i Ulstedlund for 8 og Elsnab for 14¹/₂ læs. Denne ansættelse er sikkert (vel af skattemæssige grunde) alt for lav. Thi f. eks. i en besigtigelsesforretning forud for kronens handel i 1626, samt matriklen af 1662 staar Elgaard til 30 og 15 læs, Vejgaarden til 30 og 10 læs, og Nørgaard til 20 og 12 læs. 1662 staar Ulstedlundgaarden og Elsnab til hver 20 læs.

Engprotokollen nævner enge i Slettingen, Akird, Vesterengen, Grenen, Kjærsigen, Russen (ved Ø. Hassing skel), Tuekjær, Skriverengen, Teglngen, og Gjettrup og Klitgaard har enge ved Smidjehugget. Der er tørvegrøft i Rollands- og Hjortemosen.

Nogle af bønderne havde foruden toften lidt særjord hjemme ved gaarden. Foruden 19 gaardmænd nævnes

Byens ovennævnte 19 gaardmænd:

Løbe- nr.	Matr. nr. 1844	Ejer	Fæster	Hartkorn	Areal under plov
1	30	Vraa	Unge (Vester) Jens Jensen	5-0-2-2	25-6-3-3
2	31, 32	»	Jens Nielsen	6-3-2-1	34-3-1-1
3	58, 67	»	Mads Andersen og Jens Nielsen (Vestergaard)	7-5-1-1	44-1-2-1
4	33	Langholt	Lars Mortensen (Bilidtgarden)	3-7-0-1	20-3-2-3
5	37	Vraa	Peder Jensen (Nørgaard)	3-6-2-2	22-7-2-3
6	38	»	Chr. Eskildsens enke (nu Chr. Johannessen)	2-1-1-1	10-5-1-2
7	1	Kronen	Præstegaarden med tre fæstehuse	4-6-2-1	29-2-0-1
8	34	Vraa	Søren Madsen	4-3-0	2-4-0-0
9	40, 41, 59	»	Anders Ollesen, Nør Peder Nielsen, Lars Sørensen	8-4-3-1	57-4-3-2
10	48, 49	»	Jørgen Svendsen (Søndergaard), Morten Nielsen	4-2-1-0	24-2-3-0
11	50, 51	»	Lars Madsen og Morten Larsen (M. og V. Sønderlund)	7-1-1-2	36-3-3-3
12	42	»	Jens Pedersen (nu Ths. Jeppesen)	2-3-3-1	12-7-0-0
13	52, 53	»	Synder Peder Nielsen, Niels Pedersen (Buxti)	6-1-2-0	31-7-3-3
14	60	»	Povl Pedersen Vester	3-0-1-2	13-5-3-1
15	46	»	Øster Jens Jensen (Østergaard)	1-7-1-2	9-5-1-2
16	21	Langholt	Palle Rasmussen i Ulstedlund (nu K. Munch)	3-1-3-1	18-5-1-2
17	57	Vraa	Jens Andersen (Vejgaarden)	3-0-1-2	15-1-3-1
18	44	»	Søren Sørensen	1-5-2-0	8-3-2-2
19	45	»	Laurids Pedersen	1-2-1-0	6-3-0-0

25 husmænd med lidt jord. Til matr. 36, 43, 54 og 85 hørte $5\frac{3}{4}$, $5\frac{1}{2}$, $4\frac{1}{2}$ og 5 tønder land agerjord, og til de andre kun en ager eller to eller lidt kaaljord.

Vi lader igen markbogen tale:

»Enhver af fornævnte mænd har foruden kaaljord ved deres gaarde fornøden ildebrand af skot- og split-tørf, men ingen liungslet. Bygningstømmer købes ved Vesterstrand af normændene 5 a 6 miil borte, hiultømmer købes i skovbyerne 1—2 miil borte. Gjerdsel bestaar af jorddiger, undtagen lukket ved gaardene, som bestaar af elleris, der købes for penge adskillige steder.

Deres korn lader de male i Aslund mølle eller i Hundslund mølle 2 miil borte, saavel som lidet udi en mølle, som findes i sognet. En vejr-mølle, staaende østen for bemeldte by, kaldes Ulsted mølle, som bruges af Christen Sørensen Møller.«

5. UDSKIFTNING OG UDSTYKNING.

Som før fortalt, hørte hele Ulsted sogn til Vraa; men 28. marts 1798 (skøde 1799) solgte Mariane Dorthea Trappaud, enkegrevinde Holck, for 117.000 rdl. det saakaldte »Gjettrup Gods«, d. v. s. Ulsted sogn, Staa by, samt en del ejendomme i Øster- og Vester Hassing sogne, — ialt: Gjettrup med 25, tiender 63 og bøndergods 457 tdr. hartkorn, til forpagter paa Vaar, Søren Wilken og godsejer Ulrich Chr. von Schmidten til Urup, som straks efter lod købet overgaa til major J. C. Schuchardt paa Nøragergaard og amtsforvalter i Viborg Michael Bodewald Gjørup, der straks gik i gang med at »slagte« godset.

De ny købere ønskede at lave penge, og derfor skulle godset udskiftes og bønderne købe deres ejendomme til selveje, helst saa snart som muligt.

I løbet af sommeren 1798 blev Ulsted bymarker opmaalt og en delingsplan fortaget; men udskiftningen varede 7—8 aar og gav anledning til stor strid og uenighed, dels mellem godsejerne og bønderne, dels mellem disse indbyrdes.

Den 17. september var markjorderne opmaalte og kortlagte af »Hr. ritmester Schuchardt, som er antaget til samme udskiftning at forestaa« og landmaaler Ole Munch i Nibe, — og den 24. oktober 1798 kl. 10 formiddag holdtes det første møde, idet pastor Lund og degnen Lars Sloth havde sammenkaldt Ulsted mænd i præstegaarden for at forelægge dem kort og udstykningsplan.

I byen var der 33 større og mindre gaarde og smaa steder, samt 21 huse (præstens huse ikke medregnet), — og det var bestemt, at 8 gaarde, 3 bolsteder og 1 hus skulle udflyttes paa marken, og man lovede disse udflyttere forskellige fordele, saa som større arealer, god flyttehjælp og hurtig opførelse af bygningerne paa deres udflytterlodder. Alle deres huse skulle være opførte i løbet af to aar, og byggehjælpen skulle ydes som hoveri af dem, der blev boende i byen. De større gaardmænd skulle for hver tønne hartkorn yde hver af udflytterne 2 spanddage og 4 gangdage, de mindre gaarde $1\frac{1}{2}$ spand- og 3 gangdage og bolstederne 1 spanddag og 2 gangdage, medens en husmand med jord skulle yde 2 og en jordløs husmand 1 gangdag til hver af udflytterne.

Da amtsforvalter Gjørup mente, at man ikke kunne paalægge byfolkene alt dette arbejde paa een gang, ville udflytningen tage to aar, helst ikke mere.

Udflyttergaardenes raalinger skulle være paa 12 fag à $2\frac{1}{2}$ alen og 10 alen brede indvendig. Bindingsværket skulle være savskaaret og i undertømmeret, — over-

tømmeret 16 allinger til bjælker, og remmer og sparrer af 12 allinger, »hvilken beboelse anses for forsvarlig beboelse for en bondefamilie«.

Der forelaa ligeledes en plan for fædriftens fordeling; men eng og skov skulle deles senere. Ifølge kgl. forordning af 8. juni 1787 og plakat af 16. maj 1795 skulle der ved udskiftning tages hensyn til de jordløse

Gadeparti
fra Ulsted.
I baggrun-
den til ven-
stre præste-
gaarden.

husmænd, som hver skulle tildeles o. 4 tdr. land agerjord samt noget kær, hede og eng; men man maatte dog højst tage 3—4 tdr. land agerjord fra en almindelig gaard.

Ulsted bys 82 tdr. hartkorn kunne godt afgive 59 tdr. agerland til de 21 husmænd, og for dette skulle byens gaardfæstere tilsammen afkortes 30 rdl. og 9 mark i aarlig landgilde. Der forelaa ogsaa en plan over, hvor meget jord og hartkorn hver af gaardmændene skulle afgive.

Der blev en vældig ophidselse over denne delings-

plan, som forekom bønderne aldeles uretfærdig; og de forlangte øjeblikkelig en kommission nedsat til at revidere planen.

Efter loven kunne der kun tages 4 tdr. land agerjord fra de allerstørste gaarde i byen; men Christen Pedersen (m. 30) skulle afgive $7\frac{1}{2}$, Johan Hansen (m. 31) $4\frac{1}{2}$ og Søren Andersen (m. 51) 5 tdr. land, hvilket de var yderst forbitrede over, og Peder Andersen i Krabbesbro og samtlige 6 bønder i Ulstedlund protesterede ogsaa.

Kommissionen fik udstykningsplanen noget ændret, saa f. eks. de fire mindre lundengaarde blev fri for at afstaa jord; men Jens Simonsen maatte afgive 15 og Tobias 9 skæpper agerland og Peder Andersen 3 tdr., hvilket de syntes var alt for meget.

Der var ikke een af gaardmændene, som frivilligt ville afgive jord.

Udflytterne var: Mellem Sønderlund (m. 50), Vester Sønderlund (m. 51), Sønder Buxti (m. 52), Nør Buxti (m. 53), Haven (m. 54), Teglgaarden (m. 55), Bredheden (m. 56), Vejgaarden (m. 57), Bovet (m. 58), Vesterbroen (m. 59), Povl Rasmussens gaard (m. 60) og hus matr. 69.

Og saa gik tiden under en uafsladelig knurren og kævlen, — og 1. februar, 1800, 12. oktober 1800 og mange gange siden klagede bønderne til cancelliet, baade over Gjørup og den nedsatte kommission. Udflytterne paastod, at Gjørup ligefrem med vilje drillede og generede dem. De, som boede vester i byen, skulle ud paa Østermarken, og de, som boede øster i byen, blev flyttet ud til Øster Hassing skel, og noget var der nok om det. Dette var uhyre besværligt, særlig da, hvis deres raalinger var flyttet ud, og lader og fæhuse stadig var i byen eller omvendt; thi det trak ud med udflytningerne. Og naar nogen beklagede sig til Gjørup,

sagde han: »Er du ikke tilfreds, kan du jo frasige dig dit fæste.«

Engang klagede samtlige udflyttere til regeringen over dette, kun Jens Peitersen i Vejgaarden nægtede at underskrive klagen, hvorfor de andre haanede ham og kaldte ham »den gamle, den oh saa føjelige mand«. Og de paastod, at Gjørup havde givet ham en særlig god marklod.

3. maj 1800 tog kommissionen syn over de faa raa-linger, som var udflyttede, og fandt intet at bemærke; men fæsterne paastod, at de holdt ikke de lovede maal.

Og saa fortsatte striden. Bønderne anmeldte Gjørup og paastod, at han lod sognets skove forhugge og solgte i snesevis af læs træ til Aalborg, og at han og Schuchardt lod deres venner blive boende i byen og gav dem de bedste jorder, og at de baade lokkede og truede fæsterne til at købe deres ejendomme, idet de lovede dem de bedste engparceller, — »I det hele taget tager de intet hensyn til beboerne, men tænker kun paa deres egen fordel«, slutter en af klagerne.

Alle disse mere eller mindre berettigede klager ærgrede selvfølgelig amtsforvalter Gjørup, og til sidst indlod han sig slet ikke paa at besvare enkelthederne i cancelliets forespørgsler angaaende bøndernes klager andet end ved at skrive: »De er kun en gentagelse af de urigtigheder og uretfærdigheder, de saa ofte har forebragt, saavel for kommissionen som for kollegiet«.

Kommissionen afholdt en mængde møder, de fleste paa Gjettrup, og efterhaanden klarede sagen. Vi tager et enkelt udpluk af udskiftningen:

Delingsplan for Ulsted præstegaard:

1) Præstegaardens huse beholder deres agerblokker, som ligger ind til husene.

2) Agrene østen præstegaarden deles i to lige lodder, hvoraf præstegaarden tilfalder den vesterste og Gjettrup gods den østerste halve del (det er M. og V. Sønderlunds gamle toft).

3) Præstegaarden beholder sin toft sønden og norden den gamle Hovvej, og faar sin lod dernæst samlet paa agrene norden kirken, Toft Agre østen kirkevejen, agrene østen kirken, Vingen, Furbak, Bundhøj Agre og endelig paa den vestre side af Skonnings Agre, saa at denne lod bliver i vestre side efter linjen, der først drages fra det nordvestre hjørne af præstegaardens Døl Eng til punctet a, som nedsættes østen Dølbak Agre, og dernæst længere sønder paa til det nordvestre hjørne af Store Bundhøj. I sønder ende bliver samme lod efter linjen, der afsættes fra bemeldte høj øster paa over Bundhøj Agre til Skonnings Agre, — og endelig i øster side gaar denne lod til et fast punct b sønden til den gamle Hovvej, der etablerer 92 alen østen kirkevejen, hvorfra linjen drages sønder paa til punctet c, der nedsættes hvor Sønderlunds vej og Vingen gaar sammen. Fra punctet c afsættes den bevægelige linje sønder paa, saaledes at præstegaarden faar eqvivalang⁷⁾ efter maal og taxt for de af præstegaardens ejendomme, som tilfalder Gjettrup gods.

4) Skoleholderen udlægges 20.000 kvadratalen af taxt 10 næst ind til Sønderhedens mark.

5) Præstegaarden faar eqvivalang for sine hafte enge imellem Ulsted bys og Gjettrups enge saaledes:

- a) Af Døl Eng faar præstegaarden det, som bliver østen den i 3. post ommeldte skillelinje og
- b) resten tillægges præstegaarden efter maal og taxt paa Dam Enge østen Povl Svendsens lod imellem Hals skov og Ulsted hede.

⁷⁾ Eqvivalang: Equivalent: Vederlag.

6) De veje, som vedbliver, er følgende: Kirkevejene til Ulsted, Elsnab, Sønderlund, Lunden, Rottrup, Vindelborg, Gjettrup, Krabbesbro, Gravholt, Skoven, Møllevejen og Ulsted gamle hoverivej eller Øster Hassing vej. Enhver af disse veje udlægges med 12 alens bredde.

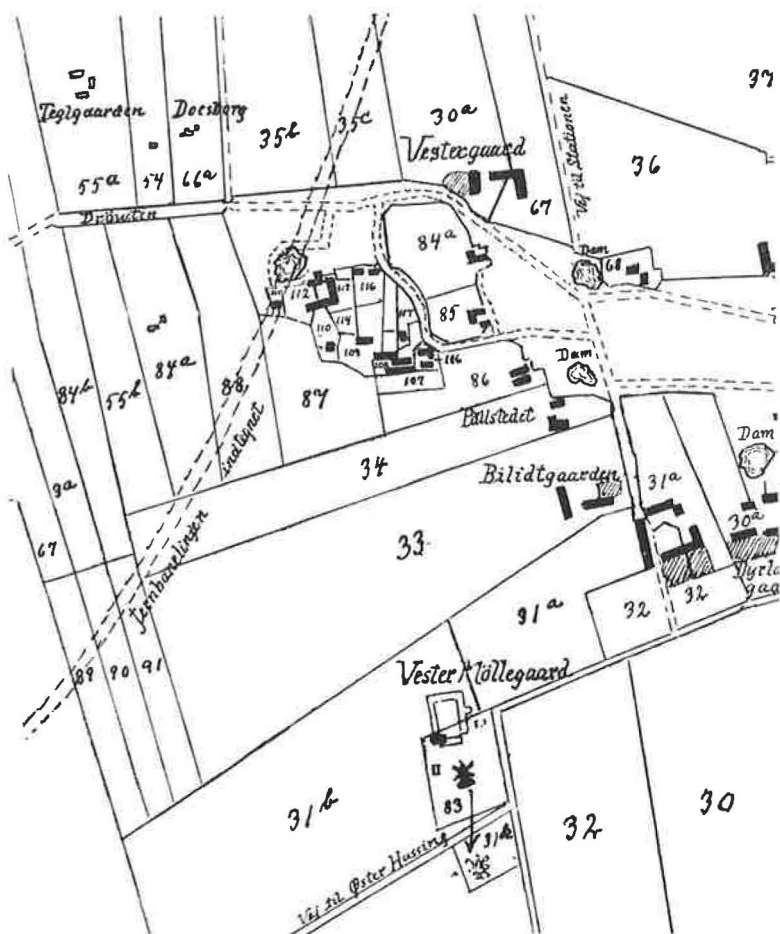
Plan for fældens udskiftning:

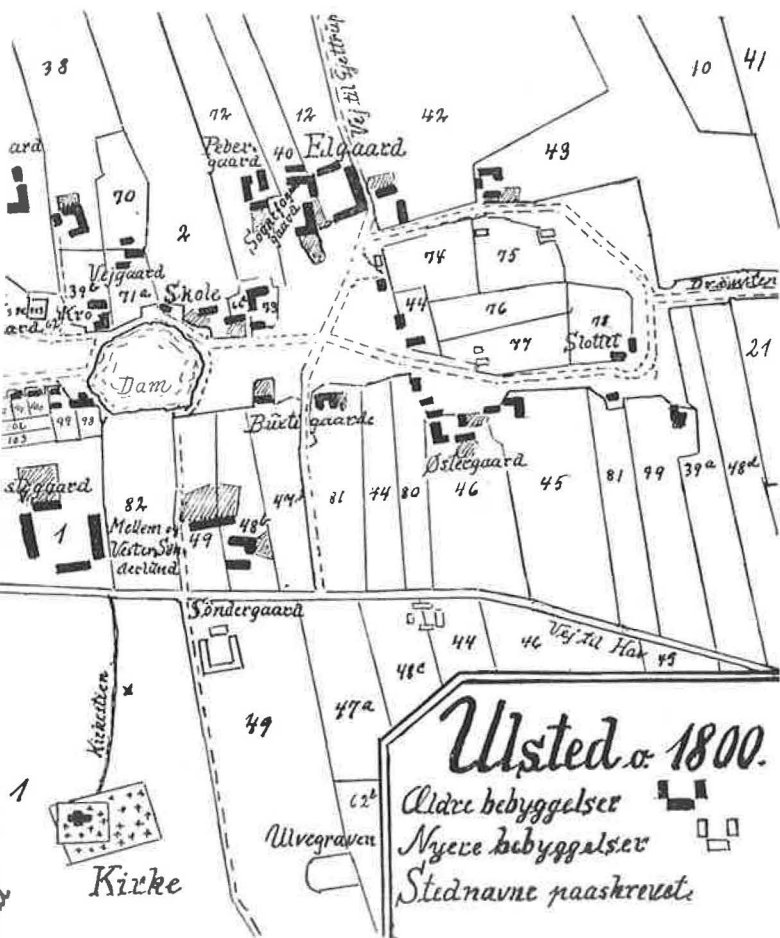
Ulsted fæled og hede norden og vesten byen indtil markskellet og østen byen til linjen, der afsættes fra den sønder ende af »Broen«s engkjær skov til Lundebroen, samt det sønden byen eller marken til linjen, som dirigerer fra bemeldte Lundebro om den sønder ende af Ruuser fæled til det faste punct a ved Hassing skel, — udskiftes mellem Ulsted by, Elsnab og øvrige lodtagne, der efter udskrift af landmaalings arkivet dat. 18. august 1780, er Langtved, Sønder- og Nør Bastbjerg, Broen, Øster Vadsholt eller Skoven, Sønder- og Nør Heden, Lunden og Sønderlund:

Præstegaardens hartkorn.....	4-6-2-1
Ulsted by	74-1-1-1
Nør Bastbjerg.....	1-7-2-0
Sønder Bastbjerg	2-6-3-2
Nørheden	1-6-1-2
Langtved	6-5-0-0
Elsnab	5-0-1-0
Sønderlund	2-6-1-2
Lunden	10-1-0-1
Sønderheden	1-6-1-2

Broen og Skoven, som tillige er lodtagne i ensiddernes fæled, faar derfor kun lod her efter deres halve hartkorn: 2-3-1-¹/₂ og 1-6-2-1.

Bastbjerg tillægges ingen lod her, men faar deres fæled i forbindelse med deres ager og eng østen for Aakers enge. Elsnab tager sin andel, efter hartkorn

Ulsted a. 1800.

Aldre bebyggelser
 Nyere bebyggelser
 Stednavne paaskrevet

5-0-1-0 i forhold til det hele, sønden sin endels mark og østen den under litr. c benævnte drivtvej. Præstegaarden tager sin lod efter hk. 4-6-2-1 østen sidste lod og ligeledes mellem Elsnab mark og den i 1. post anmeldte linje, fra Lunde bro til punct a ved Hassing skel.

Det øvrige østen for præstegaardens lod tillægges Gjettrup gods.

Degnen Sloth var aldeles ikke tilfreds med de 20.000 kvadratalen ved Sønderhedens skel; han paastod, at denne lod ikke kunne føde 2 køer og 4 faar, som han skulle have, og han forlangte sin jord udvist paa toften ved skolen. Han fik saa foruden sin gamle jord ved skolen et stykke af Levi Andersens toft, og Levi fik i stedet en parcel (m. 40 c) i Nørmarken mellem Vasen og fælleden.

Simon Thomsen (i Jeppes gaard), som havde tilkøbt sig $1\frac{1}{2}$ td. hk., efter at lodden var afsat i marken, mente, at hans lod faldt siid, og stod desuden i den formening, at han ikke efter maal og taxation havde faaet vederlag for det, hartkornet skulle lyde paa; derfor begærede han at faa sagen undersøgt.

Dertil svarede Gjørup, at Simon jo havde været tjenstekarl i flere aar hos Povl Hansen, før han ægtede enken, saa han havde udmærket kendt loddens størrelse og beskaffenhed. Det kunne der ikke gøres noget ved; men med hensyn til, at der skulle være for lidt areal, da havde han ikke noget imod, at der blev eftermaalt.

Ved et møde 5. august 1805 nægtede husmand Niels Svendsen sin underskrift, fordi han ikke vidste skellet imellem hans og naboens have, og fordi han havde

faaet for lidt jord til sine $2\frac{1}{3}$ fjerdingkar hartkorn. Niels Esbensen i Lunden ville just ikke klage, selv om hans ejendom var falden noget tør over banker; men han ventede, at han maatte komme i betragtning til en god græslod, dog ikke fraskilt hans øvrige naboer i Ulstedlund, naar engene skulle udskiftes.

Christen Thomsen (Teglgaarden) klagede over, at de ham tillagte jorder paa Vester Lergravs Agre var af ringe beskaffenhed. Dertil foreslog landinspektøren, at man tillagde ham den udlod ved Sønderheden, som man først havde tillagt degnen; men Christen Thomsen erklærede, at saa ville han hellere nøjes med sin jord, naar han maatte blive fri for at afgive jord (1 skp. hk.) til husmændene.

Saadan havde de fleste noget at indvende paa de forskellige møder. Traditionen beretter, at den stærke skovfoged i Ulstedlund, Bertel Thomsen paa bakken, havde haft landmaaleren boende hos sig, medens opmaalingen stod paa, og hjulpet ham med beregningerne; thi Bertel var en usædvanlig oplyst mand, som skrev en fin haandskrift og lejlighedsvis optraadte som skifteforvalter, naar ridefogeden havde forfald. Ogsaa han var gal i hovedet og mente sig forurettet.

Rent privat bebrejdede han landmaaleren det og sagde: »A tykkes, det er en ringe tak, mæ aa min kuen foer for aal wor ulejlihe!» »Naa, naa, Bertel, lad os nu se tiden lidt an!« Da saa eng og skov noget efter blev udstykket, fik Bertel et par fine skovlodder i Rønholt, og hermed var venskabet genoprettet.

Endelig i 1806 synes man at være kommen til nogenlunde enighed, og den 26. maj afholdtes der et møde mellem Gjørup, landmaaler Hall, der var traadt i Ole Munchs sted, og bønderne.

Peder Sørensen Peber (Vesterbroen) oplyste, at hans

raaling lige var opført, og Gjørup lovede, at de andre huse straks skulle blive byggede.

Jens Peitersens enke (Vejgaarden) sagde, at hun i 1801 havde erklæret sig villig til at flytte fra byen, dersom hendes huse kunne blive opførte inden to aar, og hun kunne blive fri for at afgive jord ($2\frac{1}{4}$ skp. hk.) til husmændene; men man havde slet ikke taget noget hensyn til hende. Gjørup forpligtede sig til at opføre hendes huse næste sommer.

Bertel Pedersen, Christian Thomsen, Asker Thomsen, Søren Andersen Bastbjerg og Peder Sørensen Ladefoged havde heller ikke faaet deres huse opførte paa deres udflytterlodder; men Gjørup lovede, at det skulle ske snarest.

Straks efter, at grevinde Holck i foraaet 1798 havde solgt godset, begyndte fæsterne at købe deres gaarde til selveje.

Magnus Langebeck og Bertel Thomsen i Lunden gav 23. oktober 1798 henholdsvis 7 og 600 rdl. for deres ejendomme, og samme dag gav Christen Nielsen 1250 rdl. for Elsnab. 26. oktober 1798 gav Povl Svendsen 1100 rdl. for Elgaarden og 27. april 1799 gav Søren Ibsen 1000 rdl. for Nørgaard; og nu gik det slag i slag, saa i løbet af en halv snes aar var næsten alle ulstedboerne selvejere, — og kun præstens 20 og Gjettrup 8 husmænd var fæstere endnu nogle aar.

17. januar 1873 købte Jens Chr. Svendsen sit hus, matr. 78, Slottet, af Ammitzbøll; han er formentlig sognets sidste fæstebonde.

6. EN VANDRING GENNEM ULSTED BY UNDER UDSKIFTNINGEN.

Naar der i gamle dage skulle tages bygfældssyn over byens gaarde og huse, begyndte synsmændene almin-

deligvis ved Vestergaard og fortsatte nord, øst, syd og vest om byen. Tingbøgernes skatte- og restancelister har som oftest den samme orden, — og den vil vi ogsaa gaa efter her.

Vestergaard laa i byens nordvesthjørne, vesten for stationsvejen, der hvor Niels Aage Andersen nu bor; den var en helgaard med to fæstere.

1595: Jens Sørensen Skrædder og Jens Nielsen, hvis enke, Ane Svendsdatter, o. 1615 ægtede Niels Nielsen i Nør Rottrup. Fra o. 1615 Jens Giversen (Gjordsen), 1662 Peder Jensen (Giversen) og Jens Nielsen Hov, f. 1616, † 1696, — 1688 sidstnævnte og Mads Andersen.

Den vestre halvgård, hk. 3-4-0-0, blev 1806 købt til selveje af Peder Pedersen, der straks solgte den til Lars Andersen i Dyrlægegaarden, som lagde den under sin gaard. Stationen blev i 1896 opført paa Vestergaards grund.

I *den østre halvgård* boede 1798 Christen Hansen, en efterkommer af ovennævnte Jens Giversen. Han frasagde sig fæstet og flyttede til sin svigersøn, Peder Simonsen paa Sdr. Bastbjerg, hvor han aaret efter døde. En af hans sønner, Mads Christensen Vestergaard, fik senere Jul. Gravholts gaard, hvor hans slægt har boet til vore dage. Gaarden blev splittet 1799, og paa den gamle boplads boede i 1844 Niels Jensen, søn af Vester Jens Nielsen, derefter Søren Nielsen og Povl Jensen. Den var bestemt til udflytning, og paa dens store udlod i Østermarken opførtes gaarden »Bovet«, m. 58, der 1844 ejedes af skovfoged Lars Sørensen, derefter af hans søn, Skov Søren, fra 1873 af Peder Jensen (Per Broen). »Bovet« brændte i 1891, og naboen Hans Pedersen købte den og lagde den under »Vesterbroen«.

Povl Rasmussens gaard, m. 60, laa syd for Nørgaard og var ogsaa en af de gamle helgaarde, delt mel-

lem to fæstere. 1562 nævnes Christen Smed og 1600 Christen Nielsen og Jens Lauridsen. Christen Nielsen fik af lensmanden lov til at opbryde nogle tønder land i Ulstedlund, og her flyttede han eller maaske sønnen Niels Christensen ned; det er begyndelsen til Store Sønderlund. Men de vedblev tillige at være fæstere af halvgaarden i byen.

1662: Christen Nielsen og Vester Povl Pedersen, hk. 6-4-0-0. 1688 er de to gaarde helt adskilte, idet Povls hk. er 3-0-2-1, medens St. Sønderlund har 2-0-1-2. Gaardens sidste fæster er Povl Rasmussen, og da den var bestemt til udflytning, fik den tildelt jord længst mod nord ved Vadsholt skel. Povl ville ikke ud paa Nørmarken, og han købte heller ikke gaarden til selveje. 15. maj 1813 fik amtsforvalter Gjørup saa lov til at udparcellere den, hvorefter Peder Povlsen paa Vadsholt købte hovedlodden.

Matr. 36 var et gadehus med jord og 1662 beboet af Peder Ottesen; det fik 1688 hk. 0-5-3-1 og $5\frac{3}{4}$ td. ld. u. plov. 1777 var fæsteren Niels Andersen Vester, 1798 Vester Jens Nielsen, som købte stedet og noget mere jord af Gjørup. 1838 svigersønnen Simon Jensen af Ulstedlund, 1872 Svend Simonsen, derefter Otto Svendsen. Gaarden er nu borte.

Nørgaard, matr. 37, dannede oprindelig een ejendom med *matr. 38*. 1562 Christen Nielsen, 1600 Niels Esbensen og 1662: Øster Povl Pedersen og Jens Esbensen, et bol, tjener til Vraa, hk. 2-2-0-0. 1688: Peder Jensen, hk. 3-6-2-2. Købt til selveje 1799 af Søren Ibsen. Fra 1833 Jens Christensen Fristrup, hvis datter Johanne blev gift med Povl Jensen Pugdahl, der 1847 overtog Nørgaard. 23. juni 1882 Lars Povlsen, 18. april 1936 svigersønnen Søren Nielsen Nørgaard, nu Johs. Andersen.

Matr. 38 er parcel af Nørgaard. Her boede o. 1635

—65 Jens Esbensen, søn af Esben Pedersen i Rottrup. Han var delefoged til Vraa og en tid tingskriver paa Hals birketing. 1688: Christen Eskildsens enke, hk. 2-1-1-1; gaarden er nu helt skilt fra Nørgaard. 1798: Søren Christensen, g. m. Niels Jensens enke, derefter Lars Sørensen, 1846 Hans Peter Larsen, 1888 sønnen Johannes Johannessen, g. m. Ane, datter af Søren Jensen i Ulstedlund, 1917 Hans Chr. Johannessen, nu Christian Johannessen.

Vejgaarden, matr. 57, laa lidt nordvest for skolen. 1562 Jens Christensen, 1600 Peder Pedersen og 1626 Simon Pedersen. 1662: Anders Nielsen, et bol til Vraa, hk. 2-0-0-0, skylder 2 tdr. byg. 1688: Jens Andersen, hk. 3-0-1-2. 1778 ægtede Jens Peitersen fra Hammer sogn Lars Christensens enke Karen Larsdatter og overtog fæstet. Han døde i 1806, og Karen købte gaarden til selveje for 1050 rdl. og flyttede den ud i Svineklemmen. Herefter Lars Jensen (Peiter Lars) og 1839 Jens P. Larsen, der 1874 solgte Vejgaard og købte »Tinpoten«, m. 11, en parcel af Elgaard, hvor han, sønnen Peiter Niels, og Høyer Andersen fra Hov m. fl. senere boede, nu Fr. Christensen. Blandt Vejgaardens senere ejere kan nævnes Anders Vadsholt og fra 1936 Andreas Vadsholt.

Ulsted Kro, matr. 39 b. Vesten for skolen laa i forudms dage et jordløst hus, hvis fæster Øster Jens Nielsen i 1798 gav 1 rdl. i huspenge. Da Vestergaard i 1799 blev splittet, købte Jens Nielsen, ogsaa kaldet Jens Kromand, fordi han holdt kro, $\frac{1}{2}$ td. hk. fra Vestergaard og Peder Andersen Smeds hus af hk. 0-0-1-1.

Hans enke, Mette, ægtede 1807 Lars Andersen Kromand, der senere delte ejendommen mellem sine stedsonner, saaledes, at Niels fik landbruget (39 a), medens Christen, f. 1797, overtog kroen. »Kro Kræn« var gift

med Ane Margrethe, datter af Jens Simonsen i Ulstedlund. 1856 overtog svigersønnen Simon P. Jensen, g. m. Mette Marie Christensdatter, kroen. Efter ham svigersønnen, Jens Chr. Andreasen. Kroen er nu nedlagt.

Mads Sørensens Gaard, m. 73, 72, 66 m. m. Østen for skolen laa i 1662 et gadehus paa $\frac{1}{2}$ td. hk., som i 1688 sattes til 0-1-3-1. Her boede Esben Laursen og derefter svigersønnen Mads Nielsen, som i 1690 blev saa skammelig myrdet (se senere). 1798 beboedes stedet af Mads Sørensen, der købte toften af den udflyttede Pebergaard, samt jorder fra Vestergaard og Povl Rasmussens gaard. Hans efterfølger, Hans Jacobsen, har i 1844 en lille gaard af hk. $1\frac{1}{2}$ td.; men denne gaard er nu forlængst nedlagt og det meste af jorderne lagt under Sognefogedgaarden.

Elgaard, m. 41, var den største af byens tre gamle selvejergaarde, og saa langt tilbage, som vi kan følge den, var den delt imellem tre fæstere. De tre parter var: Elgaard, m. 41: $\frac{1}{2}$ gaard, Sognefogedgaarden, m. 40: $\frac{1}{6}$ gaard og Pebergaarden, m. 72, udflyttet som Vesterbroen, m. 59: $\frac{1}{3}$ gaard.

1662: Peder Nielsen, Peder Lauridsen og Anders Ottesen, 1 gaard, tjener til Vraa. Skylder aarlig: 2 tdr. byg, 1 otting smør, 1 otting honning, $\frac{1}{4}$ af en ko, 1 svin, 1 lam, 1 gaas, 2 høns, 4 skill. leding og 3 tdr. havre for 6 hestes gæsteri. Udsæden var: 9 tdr. rug, 9 tdr. byg, 4 tdr. havre, og høavlen 30 læs. Gaarden var vel ved magt, men Peder Laursen var forarmet.

1688 sattes gaarden til hk. 8-4-3-1; heraf havde Elgaard 4-2-1-2, Pebergaarden 2-6-3- $2\frac{1}{3}$, Sognefogedgaarden 1-3-1- $2\frac{2}{3}$, og de tre gaarde havde tilsammen $57\frac{1}{2}$ td. land under plov.

Elgaard. Ældste kendte fæstere er: 1562 Simon Laursen, 1600 Lars Simonsen, 1626 Jens Pedersen, derefter

svigersønnen Nør Peder Nielsen, g. m. Helle Jensdatter. Peder var fra Sdr. Rottrup, søn af Niels Lauridsen og Johanne Esbendsdatter, efter ham Niels Pedersen og Peder Nielsen, † 1776, g. m. Maren Jensdatter fra Hyllen, som 1777 ægtede Povl Svendsen fra Jegen, der o. 1800 var sognefoged. Hans datter Inger ægtede 1813 Peder Christensen Munk fra Gravholt, der overtog gaarden, som ved den tid blev udflyttet paa sin nuværende plads og fik navnet Elgaard.

Efter udflytningen frasolgte gaardens halve hartkorn, d. v. s. parcellerne matr. 7—15. 1822 byttede Peder Munk gaard med sin fætter Peder Thomsen Munk i Føltved, og Povl Svendsen flyttede til datteren Zidse, der var gift med Niels Sørensen i Hyllen. Peder Munks enke, Karen Marie Kaspersdatter, overdrog 1874 gaarden til sønnen Kasper Munk, 1899 Søren P. Munk, fra 1953 broderen Johs. Munk.

Vesterbroen, matr. 59, før 72, laa vesten for Sognefogedgaarden og kaldtes o. 1800 for Pebergaarden efter Peder Sørensen Peber, der i 1807 flyttede gaarden ud paa Østermarken og gav den navnet Vesterbroen. Efter ham Lars Pedersen Peber og 1850 Niels Jensen Farrer, der 1874 solgte gaarden til Niels Christensen fra »Fowlgaarden« i Gjæraa. 1882 svigersønnen Hans Pedersen, søn af Per Skrold i Vestermølle; han købte i 1892 den nedbrændte nabogaard »Bovet« til, — 1911 sønnen Christen Pedersen, nu fru Johanne Pedersen.

Sognefogedgaarden, matr. 40. Denne gaard har i 300 aar været beboet af samme slægt. 1600 nævnes Lars Thomsen, 1626 Asker Jørgensen, fra 1641 Anders Ottesen fra V. Hassing, f. 1612, † 1697. 5. december 1697 ægtede Johanne Andersdatter Christen Løvesen, — derefter Anders Christensen, 1724 g. m. Bodil Jensdatter fra Broen, o. 1780 Levi Andersen, f. 1741, g. m. Karen

Christen Nielsen,
sognefoged i 38 aar.

Mikkelsdatter. Levi købte, skøde af 3. januar 1811, gaarden af Gjørup for 650 rdl. og afstod den straks til svigersønnen Niels Pedersen Statt, g. m. Dorthe Levisdatter. Fra 1846 Christen Nielsen (Løwi Kræn), g. m. Mette Marie Godtfredsdatter fra Bredheden. Han var i mange aar sognefoged i Ulsted. 1886 Carl Johan Christensen, 1897 dennes søstersøn sognefoged Johannes Nielsen, nu sognefoged Charles Nielsen.

»Jeppes Gaard«, matr. 42, hørte oprindeligt til Hundslund kloster, saa til kronen, derefter til Vraa. Ældste kendte fæster er 1626 Jens Jørgensen. 1662 siges: Jens Pedersen, et bol til Vraa, skylder 2 tdr. 1 Aalborg skp. byg, 1 svin og $\frac{1}{3}$ stald oxer, hk. 2-7-1- $\frac{15}{7}$. 1688 nedsættes hartkornet til 2-3-3-1. 1773 hed fæsteren Hans Povlsen, derefter Povl Hansen, hvis enke i 1802 ægtede Simon Thomsen. 1844 svigersønnen Anders Glad, saa dennes svigersøn Niels Chr. Christensen (Smed Niels),

der udvandrede til U. S. A. Han solgte gaarden til Jeppe Larsen (søn af Lars Ottosen i Gingsholm), som i nogle aar havde haft et sted i Melholt. 1895 Jacob Jeppesen, 1898 Anders P. Jeppesen og 1946 Thomas E. Jeppesen.

Gaard matr. 43 var oprindeligt et gadehus af hk. 0-3-2-2, 1626 beboet af Mads Nielsen og 1662 af Niels Mogensen. 1806 købte Jens Madsen stedet af Gjørup for 300 rdl., og han købte parceller af Vestergaard og Elgaard til. 1844 sønnen Hans Chr. Jensen, 1 td. hk., fra 1850 Povl Nielsen, 1886 enken Karen Povlsen, der 1892 ægtede Anton Povlsen, derefter Povl Povlsen, nu Kristen Jørgensen fra Hov.

Teglgaarden, matr. 55, var 1662 et halvbol af hk. 0-5-1-1, og de to fæstere, Kjeld Simonsen og Niels Sørensen, gav 1 pund smør (6 kg) i landgilde. 1668: Jost Nielsen, hk. 0-6-3-1. 1798 havde fæsteren Christen Thomsen desuden hus m. 85 vester i byen af hk. 3 skpr. Gaarden blev bestemt til udflytning paa Lergravs Agre vesten byen; men den kom ikke ud, før Gjørup i 1809 for 650 rdl. solgte den til Christen Jensen Kold. Fra 1830 Jens Sørensen (Kold Jens), 1852 Anders Chr. Christensen (Hæstrup), hvis enke Birthe solgte gaarden til Lars Jørgen Jensen (Pys Lars). Blandt senere ejere Otto Nielsen fra Gravholt, nu Niels Christensen. En overgang bar gaarden det mærkelige navn »Fisen«, men fik saa navn efter et teglværk, som var tæt ved.

Gaard matr. 44 (+56) hørte oprindeligt til Hundslund kloster. 1662: Lars Pedersen Gaaser, tjener til Vraa, hk. 2 tdr.; kaldes 1688 et halvbol og sættes til 1-5-2-0. I 1700erne fik gaarden to fæstere, og i 1798 hed de Bertel Pedersen og Christen Nielsen. Ved udskiftningen deltes gaarden, og Bertels part blev udflyttet paa Nørmarcken (Bredheden). Christen Nielsen døde i 1800, og aaret efter ægtede enken Sindal Madsen, som købte gaar-

den, hk. 7 skp., af Gjørup for 350 rdl. Sindal solgte 1823 gaarden til Søren Pedersen (Peber). »Peber Søren« var »klog mand«, som kunne kurere folk og fæ, men som ogsaa lejlighedsvis fuskede lidt med hekseri og trolddom. Efter ham svigersønnen Niels Dal, hvis enke ægtede Søren Hov; derefter Hans Chr. Christensen og Godik Christiansen, nu N. P. Thygesen. Gaarden er nu flyttet ned paa sydsiden af Hovvejen.

Gaard 79 (+ 39 a) er oprindelig et gadehus. 1844 Jørgen Jensen Asaa, fra 1868 Laur. Andreas Jørgensen, nu Niels Chr. Nielsen.

Gaard matr. 45 tilhørte oprindelig Hundslund kloster. 1688: Lars Pedersen Øster, et halvbøl, hk. 1-2-1-0. 1773 Øster Peder Jørgensen, 1798 Jacob Pedersen, 1823 Peder Jacobsen. Omkring 1830 købte Kræn Bødker gaarden og lagde den under Østergaard.

Østergaard, matr. 46, er det gamle degnebol fra den katolske tid, — men bøgglumbispen smed degnen ud — satte en fæstebonde ind i stedet og lagde gaarden under sin avlsgaard Voergaard. 1536 blev bispegodset konfiskeret; men 18. juni 1578 købte Otte Banner, gift med fru Ingeborg, Voergaard med tilhørende bøndergods af kongen. Østergaards fæster hed da Lars Jensen. Matriklen 1662 siger: Peder Thomsen, et gadehus, som præsten beretter at have været degnebol, nu tjener til Vraa. Skylder et læs limsten, der foruden til Ulsted kirke 16 skp. byg. Kan saa $1\frac{1}{2}$ td. rug, $1\frac{1}{2}$ td. byg og avle 4 læs hø. Hartkornet var 2-2-1- $\frac{3}{4}$ og sattes 1688 til 1-7-1-2. Fæstere: 1733 Jørgen Thomsen, saa Vester Per Jørgensen og Jørgen Pedersen. 15. november 1808 købte Christen Nielsen fra Bødkegaard i Gaaser Østergaard paa auktion, og han købte matr. 45 og flere andre jorder til. 1842 Niels Christensen Bødker, 1884 Christen Nielsen Bødker, g. m. Maren Fanøe af den gamle her-

redsskriverslægt fra V. Hassing. Han døde i 1906, og Maren solgte Østergaard til N. Severin Christensen fra Solholt, derefter Andreas Thomsen, H. Peter Andersen, saa Knud R. Andersen, nu Chr. J. Christensen.

Buxtigaardene var oprindelig een ejendom, ejedes før 1536 af bispen i Børglum og kaldes 1662 for en halvgaard.

Sønder Buxti, matr. 52, laa mellem Østergaard og Søndergade. 1688: Niels Pedersen, hk. 3-0-3-0. Efter ham Anders Sørensen Smed fra »Skoven«, Søren Andersen Smed og 1798 Christen Olesen, der 1805 købte gaarden fri for 800 rdl. Den blev udflyttet paa Buxti Agre og fik navn efter dem. Fra 1807 Lars Thomsen, gift 2. gang med Maren Kirst. Larsdatter af Elsnab, saa sønnen Lars Chr. Larsen. Efter flere ejere i 1907 Chr. Jensen, nu Niels P. Jensen. Hus m. 81 er den gamle bolplads.

Nør Buxti, matr. 53, laa vesten for Søndergade, hvor hus m. 47 k nu er. 1798 Asker Thomsen, der 1806 udflyttede gaarden til Buxti Agre nord for Øster Hassing vejen. Fra 1810 Anders Nielsen Rugholm (Asker Anders), derefter svigersønnen Benjamin Gregers Nielsen. Asker Gregers' kone Ankjestin var ingen stor mester til at bage, og engang klagede Gregers sig til en nabo: »Wor rowbrø bløw te no skidt, aa wo finbrø te no luet, aaltsammel« — hvortil naboen svarede: »Ja, de jør wal limøj, saa waret jo no luet, de hiele!«

Nør Buxti er splittet i flere ejendomme, og nogle af arealerne er købt til Møllegaarden.

Søndergaard og »*Kræn Hovs Gaard*« var een ejendom og kaldtes i 1662 for en halvgaard; den laa lidt nord for Hovvejen, hørte 1562 til kronen og beboedes af Thomas Lauridsen. 1688 opfattes de to gaarde endnu som een og fik hk. 4-2-1-0; men o. 1700 blev de ad-

skilte, idet Søndergaard tildeltes hartkorn 1-7-3-2, og »Kræn Hovs Gaard« fik 2-5-0-2.

»*Kræn Hovs Gaard*«, matr. 48. 1600: Thøger Christensen, saa Jens Nielsen, Niels Mortensen og Morten Nielsen, f. 1644, † 1710. Herefter Mortens svigersøn Esben Pedersen fra Elgaarden, derefter Morten Esbensen og Esben Mortensen. Esbens søn Morten Esbensen giftede sig ind i Bildgaard i Ajstrup; fra ham nedstammer forfatteren P. Jensen Kjærgaard. O. 1845 blev Tue Andersens datter An' Sofi gift med Christen Sørensen, søn af sognefoged Søren Auning i Hov, og overtog gaarden. Derefter sønnen Søren Hov. Gaarden er nu splittet, — Hedegaarden i Nørmarken er en parcel herfra, ligeledes Samuel Jensens sted i Broktved.

Søndergaard, matr. 49, er tvillinggaard med 48. O. 1600 Peder Pedersen, hvis datter Kirsten blev gift med Thorluf Lauridsen, f. o. 1580, † 1650, fra 1642 Jørgen Svendsen fra Lunden, hvis enke i 1692 ægtede Thomas Thomsen, hvis søn og sønnesøn af same navn ligeledes var fæstere. 1813 købte Peder Svendsen (Ravnsgaard) Søndergaard til selveje af Gjørup for 2000 rdl. sedler eller $333\frac{1}{3}$ rdl. sølv. 1851 Clemen P. Pedersen, 1894 Jens Clemmensen, nu fru Mathilde Clemmensen.

Paa toften østen for præstegaarden laa ved 1500 byens anden store selvejergaard; det var *Mellem og Vester Sønderlund*, der blev udflyttet 1807—08.

1562 nævnes Jens Esbernssøn som fæster, 1600 Peder Rasmussen og Jens Nielsen. 1662 Lars Jensen Skrædder (f. 1590) og Lars Svendsen, en gaard, tjener til Vraa. Hartkornet sattes fra 7-7-1-1 til 5-7-2-2, men atter i 1688 til 7-1-1-2. Gaarden havde sidstnævnte aar $36\frac{1}{2}$ tdr. land under plov; men Laurids Madsen (51) havde desuden $5\frac{1}{2}$ tdr. ld. »af Lundens jord« (Zidsels lod) i fæste. Begge gaarde blev i 1798 bestemte til udflytning, og Peder Sørensen Ladefogeds enke købte M.

Sønderlund for 1000 rdl., medens Søren Andersen Bastbjerg gav 1050 for V. Sønderlund, arealerne var henholdsvis $75\frac{1}{2}$ og $80\frac{1}{2}$ td. ld. De to gaarde ejes nu af Niels E. Nielsen og Ingeman Andersen (se »Fra Himmerland og Kjær herred« 1953).

Gjørup solgte, skøde af 11. juni 1810, gaardenes gamle toft til Niels Pedersen; senere boede sønnen Peder Nielsen her.

Dyrlægegaarden, matr. 30. 1562 Anders Madsen, derefter Christen Ibsen og Thomas Christensen. Sidstnævnte var 1595 i proces med pastor Morsing om et engstykke, som de begge mente at have ret til (tingbogen febr. 1635). 1662: Unge Jens Jensen, et bol af hk. 2-4-2-2, som 1688 sattes til 5-0-2-2. 1803 købte Lars Andersen gaardens hovedparcel $2\frac{1}{2}$ tdr. hk. af Gjørup, og 1808 købte han V. Vestergaard (3 tdr. hk.) af Peder Vestergaard. Efter ham svigersønnen Jørgen Nielsen o. a. Fra 1875 Christen Madsen, søn af Mads Pedersen i St. Sønderlund, 1911 Niels Joh. Madsen, 1947 Stefan K. Madsen, nu dyrlæge J. P. Jørgensen.

Vesten for præstegaarden laa byens tredje selvejer-gaard, *Julius Gravholts Gaard*, matr. 31 og 32; den var som regel delt mellem to fæstere, men ofte nævnes kun den ældste eller den betydeligste. 1562 Lars Jensen og 1600 Niels Svendsen. 1606 gav Thomas Pedersen fra Snarholt 50 daler i stedsmaal (indfæstning) af de tvende gaarde, Niels Svendsen fradøde. Hans efterfølger, Lars Pedersen, var sognefoged og kirkeværge; men hans dobbelte hverv som opkræver af skat til konge og kirke gjorde ham yderst upopulær. 1662: Lars Pedersen, en gaard, tjener til Vraa. Hartkornet, som oprindeligt var 8-2-2-2, sattes 1688 til 6-3-2-1. O. 1700 deltes gaarden mellem to fæstere saaledes, at den ene fik $\frac{2}{3}$ og den anden $\frac{1}{3}$.

Gaard, matr. 31, hk. 4-2-1- $\frac{2}{3}$, beboedes 1798 af Jo-

han Hansen, hvis enke ægtede Jens Christensen, der 1806 købte gaarden af Gjørup for 1150 rdl. Fra 1819 Jens Povlsen Gjeraa, der var gift med Maren Johansdatter. Jens og Maren har stor efterslægt; af deres døtre blev Ane gift med Bødker Niels i Østergaard, Marie med Hans P. Hansen i Lunden, Johanne Marie med Niels Vase og Dorthie med Clemen Pedersen i Søndergaard. Jens døde 1844, og nogle aar efter (1853) købte Wolle Faarbak i Føltved gaarden og lod den udstykke. Nogle af jorderne kom til Møllegaarden, og indlodden blev købt til matr. 32.

Gaard, matr. 32, parcel af 31 med hk. 2-1-0-2¹/₃, blev 1801 af Bodil Jørgensdatter, enke efter Jens Andersen, købt til selveje. Hun ægtede Mads Christensen Vestergaard, søn af Christen Hansen (se Vestergaard). Mads blev gift 2. gang med Ane, datter af Bertel Thomsen i Lunden. Deres søn, Thomas Munk Madsen, overtog 1846 hjemmet; han købte i 1855 toften og indlodden af den nedlagte nabogaard, matr. 31. Fra 1882 svigersønnen A. P. Christensen (Peter Gravholt), der var sogneraadsformand, fra 1919 Julius Gravholt. Gaarden kaldtes undertiden *Vestergaard*; den er nu splittet.

Bilidtgaarden (Biltgaarden), matr. 33, kaldes 1662 et bol og hørte til Langholt. Fæsteren hed Peder Therkildsen; hans hk. sattes 1688 til 3-7-0-1. 1788 ægtede Niels Pedersen fra Bilidt i Hammer sogn Margrethe Nielsdatter, Lars Jensens enke, og overtog fæstet. Niels Bilidt døde 1806, og samme aar solgte Gjørup gaarden til pastor Rostrup for 2000 rdl. Den blev nu splittet, og Peder Hassing i Vester Mølle købte hovedparcellen for 700 rdl. Paa bopladsen laa i mange aar et hus, der 1834 var beboet af Peder Sørensen Smed.

Pøll Stedet, matr. 34, var 1562 et gadehus, beboet af Jens Andersen. 1688 Søren Madsen Frost, hk. 0-4-3-0.

1798 Niels Christensen Bak, derefter Anders Andersen og Peder Jensen Pøll fra Gandrup. Det var Pøll Pier, som sidst i marts 1848 stod vagt paa Møllebakken og holdt udkig efter de Rendsborg slaver, som skulle have indtaget Aalborg og myrdet en masse mennesker. Det voldte stor konfussion i Ulsted, da han, viftende med et rødt klæde, kom springende, idet han raabte: »No haar wi dem, no haar wi dem!« Efter ham Jens P. Pedersen og Johannes Jensen. Gaarden er nu nedlagt.

Mellem Pøll Stedet og Vestergaard laa tre smaa ejendomme.

Matr. 86. 1688 et gadehus af hk. 0-7-2-1. 1798 Mikkel Christensen, saa svigersønnen Jens Christensen, som 1807 købte stedet af Gjørup for 650 rdl. og flyttede det ud paa Haven ved Øster Hassing skel.

»Haven«, *matr. 54*, af hk. 1-1-1-1¹/₄, ejedes 1844 af Ole Rasmussen, senere af Lars Jørgen Christensen, Niels Jacobsen, Jesper Pallisgaard m. fl. Gaarden er nu delt i flere ejendomme. Paa den gamle boplads (86) et hus med 1 skp. hk., som fæsteren Lars Chr. Nielsen i 1862 købte til selveje af Ammitzbøll paa Gjettrup.

Matr. 85. 1688 et gadehus af hk. 0-3-0-0, som i 1700-erne blev lagt under Teglgaarden. 1812 Christen Thomsen, 1844 et jordløst hus, beboet af Jens Christensen Kotveds enke.

Matr. 84. 1688 et gadehus af hk. 0-3-0-0, som 1798 beboedes af Niels Pedersen. Ved udskiftningen blev huset udflyttet paa Nørmarken (*matr. 69*).

1662 havde fru Ide Lindenov 15 gadehuse i byen, hvis fæstere hver gav 12 skilling danske (1 sk. grot) i landgilde, og 3 huse, hvis fæstere gav 18 skill. Desuden hørte et hus, *matr. 78*, »Slottet«, til Langholt, og et, *matr. 80*, til Lindeneborg. Norden for præstegaarden havde præsten 3 fæstehuse, beboet af 6 familier, og til

hvert hus hørte en lille toft. Et af husene hed »*Kalmar Slot*«; her boede o. 1650 Lars Nielsen, der havde været med Christian den Fjerde i Kalmarkrigen. Et andet af præstens huse, vist det østre, hed »*Bøssen*«. Her holdt Jørgen Smed o. 1650 smugkro, senere beboedes huset af Christen Mørch. Foruden disse huse havde præsten »vester i byen« en halv snes helt jordløse huse. I udskiftningstiden havde han 8 huse norden gaarden og 13 »der vester«; det er matr. 98—118.

Af udflytterstederne er *Esperhuset (Mosegaard)*, matr. 63, en parcel af Povl Rasmussens gaard, idet Gjølrup i 1813 afhændede lodden (hk. 0-4-2-1) til Eske Christensen. Fra 1829 Anders Hasseris, saa Andreas Edler Nielsen m. fl., nu Hans P. Hansen (Bak).

Lilleheden, matr. 64, er en parcel af V. Vestergaard. 1820 Mikkell Christensen, 1844 Peder Nielsen, hk. 0-4-0-0, 1858—97 Anders Larsen, 1897 Chr. M. Andersen, 1926 Jens Chr. M. Sørensen.

Lilleheden, matr. 30 b, er ligeledes en parcel af Vestergaard. Her boede Godtfred Sommers enke, Maren Kirstine Pedersdatter fra Bredheden, fra 1844 sønnen Peder Godtfredsen, derefter hans søn Hans Peter Hansen (*Peter Godtfred*), der var sogneraadsformand, nu N. P. Ettrup.

Bredheden, matr. 56, er halvdelen af gaard m. 44 i byen. Udflyttet 1806 af Bertel Pedersen, der 25. august 1808 solgte gaarden til Godtfred Sommer for 480 rdl. 1844 Lars Jensen Malle, hk. 0-7-2-0, saa Jens Kusk. Blandt senere ejere Anders Vadsholt, der 1909 gav Søren Nøhr skøde, nu Søren Chr. Mikkelsen.

Nygaard (Vasen), matr. 61 a, 62 a m. m., er en parcel af Vestergaard. 1800 gav Hans Jensen Gjølrup 100 rdl. for en lod af hk. 0-3-1-³/₄. Senere Søren Christoffersen, Søren Nielsen Fagernes og Niels Chr. Fagernes,

1850 Niels Nielsen (Vase), 1889 Niels P. Nielsen (Vase) og 1925 Niels Nielsen. Vaser er nu hk. 1-2-1-2¹/₄, areal 25 tdr. land.

Elhus, matr. 61 b, 62 e, er ligeledes en parcel af Vestergaard. Nuv. ejer Anton Hansen.

Dosborg, matr. 66 a, er et udflyttersted ved Teglgaarden og laa forudm østen for skolen. 1818 havde husmand Peder Jensen i Dosborg og Mette Sørensdatter et barn i kirke. Senere J. P. Immersen, Jens Marqvardsen, Chr. Christensen (Kræs Does), Martinus Sørensen, som havde kørt Hals dagvogn, derefter Karl P. Pedersen Kjær.

Efter at Ulsted folk havde købt deres ejendomme til selveje, begyndte de en livlig tuskhandel, idet enhver ville have saa megen samling som muligt paa deres jorder. Nogle af udlodderne solgtes til husmandsbrug, se ovenfor.

1816 nævnes Peder Nielsen og Karen Marie paa *Engbakken*, noget senere flyttede Ringer Niels og Johan Mari til *Rønholt*; vi ældre husker deres søn, gamle Rinpje Matine. 1829 boede Mads Mortensen og Karen i *Rimhuset* og lidt senere bosatte Ranum Lars og Maren Kjestin sig i *Broktved*. Blandt senere nybyggere kan nævnes Svenning Thømsen og Glad Andreas. Sidstnævnte er fader til den kendte husflidsmand fotograf Andreasen. Gamle lærer Damgaard, som kom til Ulsted i 1832, fortæller i sine erindringer, at der da var tre udflyttere paa Rimmerne, men nu, i 1882, ca. 60 paa Rimmerne, i Rønholt, Akjær og Broktved.

Ulsted Møller. 1613 gav Simon Laursen paa Klitgaard 1 daler i indfæstning af et stykke jord paa Jens Pedersens gaards grund (Elgaard) til at opsætte en vejrmølle paa, menige almue til bedste; denne mølle tilhørte 1662 hans svigersøn Jens Nielsen i Rottrup.

Tingbogen af 20. september 1653 fortæller: Et hus, sat paa det gamle møllehus kaalgaardssted; det gamle var sat af salig Simon Laursen til Klitgaard paa præstegaardens grund, giver aarlig 1 rdl. i fæste. Det bemærkes, at Søren Møller har bygget et hus paa grandegaden.

1683 siger markbogen: En mølle østen for byen findes at være en temmelig stor mølle, nogenlunde vel vedligeholdt af ejeren. Er bekvemmelig højt beliggende for alle vinde. Stenenes bredde fra kant til øje er 21 tommer. Bliver søgt af sognet saavel som af nogle i næst hosliggende sogne. Giver i landgilde 8 tdr. korn, ligesom Gud vil give ham søgning og blæst; somme aar giver han 8 tdr., somme aar 10 tdr. Møllens hartkorn, 1 td., sattes 1688 op til 1-0-0-2.

Lidt før 1800 flyttedes møllen, som nu hørte til Vraa, op paa *Møllebakken* vesten for byen; 1796 nævnes Peder Møller.

2. december 1800 solgte Gjørup for 1100 rdl. møllen og et hus af hk. 1¹/₂ skp. til forvalter Anders Hovalt, der straks lod købet overgaa til Peder Nielsen Hassing, som 1808 solgte hus og mølle til Esben Pedersen, en søn fra Elgaarden. Esben Møller er fader til Marie, der blev gift med Lars Christensen i Rottrup, og moder til overretssagfører J. K. Larsen, til Esben Pedersen i Ulstedlund og til Povl Esbensen.

Povl skulle have hjemmet, men byttede gaard med svogeren Peder Thomsen fra Skrold, fader til Thomas Pedersen i Vestermølle og Hans Pedersen i Vesterbroen.

Esben købte det meste af Bilidtgaarden og andre lodder, og Per Skrold købte jorder fra matr. 31 m. m. Møllegaarden er nu paa 65 tdr. ld. og ejes af Johs. Pedersen af den gamle Esben slægt.

Thomas Pedersen,
sogneraadsformand
og formand for
sparekassen.

1662 var der en vindmølle ved Klitgaard og en lille vandmølle ved Søndergaard i Melholt, og ved Krabbesbro har der o. 1650 til 1850 været en vindmølle.

Der har ogsaa været vindmøller ved Gjettrup, Rottrup, Hyllen, Vejgaarden og i Melholt. Den gamle Vester Mølle staar nu ene tilbage og løfter sit vingekors mod himlen; den ses vidt og er en landskabelig pryde. Der har da ogsaa været tale om at frede den og indrette den til egnsmuseum.

Krabbesbro, matr. 16, er en ældgammel enstedgaard, som vel har faaet sit navn efter Krabbeslægten, der i middelalderen havde gods i Ulsted. 1406 skænkede Mikkell Krabbes enke, fru Inger, sit gods i Ulsted til Vor Frue kloster i Aalborg, og godset kom 1536 til kronen. 1608 fæstede Anders Jensen Skriver »et bollig, Krabbisbrouf, som Las Simensen før ibode«, af lensmanden paa Aalborghus og skulle give 2 pund (12 kg) smør i aarlig landgilde; han var endnu fæster i 1626, da kongen solgte gaarden til Hans Lindenov. Efter ham Jørgen Jørgensen, som en tid var skovfoged i Røn-

holt, men som iøvrigt døjede svært med at klare sine forpligtelser til konge, kirke og godsejer. I 1637 og flere gange senere ville Lindenov sætte ham ud; men det lykkedes først i 1654. Den 21. februar 1654 blev han pantet af sognefoged og kirkeværge Lars Pedersen for konge- og kirkeskat. Lars og hans vidner tog 2 hvide studenød, 1 graa ox, 1 gammelt øg og 1 føl for skatterne. Kort efter forsvandt Jørgen, og »Broen«, som man ogsaa ofte kaldte gaarden, blev fæstet til Christen Ibsen, der var delefoged til Vraa, og som senere giftede sig til Lyngdrup Møllergaard.

1662: Simon Jensen, et enestebøl, kaldet Broen; kan saa 3 tdr. rug, 3¹/₂ tdr. byg og 2 tdr. arre, kan avle 30 læs hø, hk. 3 tdr. 1688 var Ove Nielsen, som havde ægtet Simons enke, fæster. Hartkornet sattes til 4-6-2-1, og gaardens areal under plov var 38 tdr. ld., fordelt paa 79 agre »vesten og østen for husene«.

Herefter Jens Simonsen, f. 1660, † 1729, Jacob Jensen og Jens Jacobsen. O. 1800 Peder Andersen, † 1833, som under udskiftningen havde 50 tdr. ld. under plov, og som blev yderst forbitret, da han maatte aflevere 3 tdr. til et husmandsbrug; efter ham svigersønnen Jens Chr. Jeppesen fra Hyllen. Fra 1857 Niels Lauritz Mørch, 1889 E. Kolding, 1909 Peter Andersen (senere i Østergaard), 1916 Anders Vadsholt m. fl., 1921 Husmændenes Udstykningsforening, der splittede gaarden og oprettede et dusin statshuse, nu Kr. Nielsen.

Til gaarden hørte forðum en lille vindmølle, der nævnes 26. juli 1653 i Kjær herreds tingbog. 1683 siges »En veyermølle vesten for gaarden, tilhører forskrevne bunde og har sin søgning af sognet. Stenenes bredde er 10 greb«; og den ansattes 1688 til hk. 0-4-1-0. Paa udskiftningskortet ser man den ligge paa nordsiden af vejen et par hundrede meter fra gaarden.

8. august 1805 købte præsterne P. A. Obel i Hals og Dines Rostrup i Ulsted »Krabbesbro« af Gjørup for 1800 rdl., og 1812 afhændede de gaarden til Sveistrup paa Gjettrup for 3000. 29. juni 1826 købte førnævnte J. C. Jeppesen den til selveje for 1300 rdl.

7. ULSTED SOGNS SKOVE.

Ulsted sogn var i gamle dage opfyldt af vældige skove, hvilket de mange skovnavne: Langtved, Rottrup (Rydtorp), Elsnab, Lunden m. fl. fortæller os om.

En stor skov strakte sig i 1500erne gennem sognets nordlige del over Hyllen og Snarholt ud mod Kattegat, hvor den stod i forbindelse med skovene norden og vesten om Hov; og en anden skov gik fra Elsnab over Lundebakken, Broktved og mosen til Hals Nørreskov og Mellerskoven sydvest for Hov. Mellem disse skove var der syd- og nordgaaende mindre skovbælter; vi ældre husker endnu resterne af dem som smaalunde ved Krabbesbro og Rønholt. Skovene tilhørte ikke bønderne, men deres herskaber; dog havde de lov til at lade deres svin søge føde i skovene, og man beregnede disses størrelse efter det antal oldensvin, de kunne føde. Men man kan godt regne med, at svinenes antal i skattelisterne altid blev lavt ansatte, eftersom skovene var et skatteobjekt; thi hvem ønskede vel at bøsse mere end højst nødvendigt til kongens altid slunkne kasse, det være sig bonde eller herremand.

Om skovene ved Rottrup og Gjettrup siger Vitskølklosters jordebog af 1552: »En eendel skov, som kaldes Rottrup skov i samme egn; naar han bærer olden, da er han god for 150 svin og ikke mere, som Per Jensen i Rottrup er foged over samme skov, med disse klostres tjenere, Jens Smed i Gjettrup, Mattis Jensen i Vadsholt og Jep Jensen i Nejsig, haver grandgiveligen forfaret

og overset og sagt for mig⁸⁾ paa kongelig majestæts vegne«. Samtidig var Niels Mikkelsen i Søndergaard foged over Melholt skov, der 1579 stod til 100 svins olden.

Skellet mellem Hov og Melholt gik gennem denne skov, og gennem aarhundreder var der strid mellem de to byers beboere om græsning og skovhug m. m.⁹⁾.

Skoven Ulstedlund opgives 1613 til 24 svins olden og 1662 til 10 svin. Til Tobiasgaarden hørte en lille skov paa 2 svin; men den var 1662 ganske ophugget og øde.

Om Gjettrup skov siger matriklen 1662: Iligemaade til fornævnte gaard et stykke skov, kaldes Gjettrup skov, som ud af gammel tid har været taxeret for 55 svins olden. Men nu formedelst stort skovhug og at en del er forarmet, kan ikke nu højere efter tingsvidne sættes end for 14 svins olden. Samme aar siges om Ulsted præstegaard: »Der ligger et lidet stykke skov, kaldes Reenholt, taxeret for hk. 0-2-2-2, er 10 svins olden. Præsten beklager sig hannem at formenes at nyde sin rettighed af samme skov«. Under Bakgaarden i Melholt skrives: »Jep Nielsen, tjener til Vraa. Der er et stykke skov, mesten del af el og birk, hk. 0-1-1-1, agtes for 4 svins olden«.

Der var jævnlig ballade med beboerne, som maatte bøde til lensmandens kasse for ulovlig skovhug i kronens skove. 1612 gav Søren Pedersen i Ulsted 4 dlr. »for noget smaa hug, han havde hugget i Hals skov, og for en ægt, han havde sat overhørig«. Christen Thomsen i Dyrlæggegaarden var særlig uheldig; i 1608

⁸⁾ Klosterets sidste abbed, Anders Andersen, gik over til Luthers lære og var i mange aar kongens lensmand over Vitskøl godset.

⁹⁾ Til Melholt hørte 3 bundgarnsstader; om dem var der ogsaa strid med hovboerne.

gav han en og 1611 to daler for ulovlig hug, og 1613 gav han 3 mark »for et jiggetræ«, han ulovlig havde »bekommet i Hals skov«, og i 1615 fik han atter bøde.

Og efter at Ulsted i 1626 var kommet under Vraa, blev det ikke bedre; gang paa gang stævnedes fru Ide Lindenovs skovfogeder bønderne for skovtyveri.

Forøvrigt betragtede folk ikke ulovligt skovhug som tyveri, — »Aah hvad, søen i sølle pej!« lige saa lidt som melboer og hovboer ansaa det for uret at tage imod det strandingsgods, havet skænkede dem.

Under den tyske besættelse i 1627—29 og de svenske besættelser 1644—45 og 1658—59 fik Kjær herreds skove deres store knæk.

Den 8. oktober 1627 blev Aalborg indtaget af Wallensteins soldater, og kort efter blev hauptmann Lamollys ryttere indkvarteret i Ulsted, og de var ret haarde mod beboerne. De byggede et par skanser ved Sundby og fuldførte Hals gamle skanse, der var paa-begyndt et par aar før. Til disse befæstningsarbejder brugte de hundreder af træer; desuden skovede de lystigt løs til brændsel, hus- og vogntømmer. Saaledes vidnede Jens Nielsen, Ane Svendsdatters søn i Rottrup, 28. marts 1637 paa tinge, at rytterne havde taget en mængde træer i Rottrup skov til en staldbygning til deres heste.

17. januar 1644 og 9. september 1657 blev Aalborg erobret af de svenske tropper, som begge gange holdt egnen besat i maaneder, og det gik hver gang slem ud over skovene, hvor der blev hugget træer i hundredvis. Ogsaa beboerne forsynede sig godt; men de skød gerne skylden paa de fæle svenskere.

1636 stævnedes Jørgen Jørgensen i Broen, skovfoged over Rønholt, Simon Kjeldsen og Per Simonsen i Ulstedlund og Tolle Laursen i Søndergaard, fordi de

havde hugget et læs ris. Aaret efter var Svend Jørgensen i Lunden og Niels Laursen paa Rimmen i retten for 10 læs elleris, en liden grøn bøg og 3 læs egegrene, taget i Rønholt. Grenene var taget af en stor eg, der var stjaalet aaret før (tingbog 26. september 1637), og samme aar havde Niels Lauridsen og Ane Svendsdatter taget ris i Rottrup fællesskov, og Niels havde desuden taget, som han paastod med husbondens minde, 3 smaa ege.

1639 var Niels Laursen paa Rimmen og Gunde Lauridsen i Vindelborg skovfogeder over Rønholt og Gjettrup skove, medens Christen Knudsen i Tobiasgaarden og Niels Christensen i St. Sønderlund havde tilsyn med Ulstedlund og »Smaakieret sønden for Lunde Brou«.

8. januar 1647 var Lars Skrædder i Ulsted og Kjeld Simonsen stævnet for en bøg i Ulstedlund og andre Ulsted folk for 3 bøger. Men de anklagede paastod, at hugget var sket efter befaling af »Lyttenanten paa Vraa«; han havde ladet fælde 1 bøg i Ulstedlund og 7 ege i Rønholt til to rustvogne. Nør Jens Pedersen (Elgaard) havde hugget 3 ege til rytternes stald, som laa i hans hus, og Jørgen i Broen havde taget 3 ege i Rønholt, alt paa svenskernes befaling. Senere opgaves det, at der var hugget 80 ege og 18 bøger i Rønholt og 80 bøger i Ulstedlund.

Christen Knudsen vidnede, at »meget mere var hugget i fjendernes tid, som han ikke kan vide at gøre noget redschel for, formedelst han ikke kunne, ej heller turde komme i skoven.«

Niels Lauridsen og Gunde Lauridsen vidnede, at der var hugget mangfoldige træer i deres skovpartier fra Gravholt og vester paa. Alle de tiltalte gav svenskerne skylden for de ulovlige skovhug; men naar de to bønder Jens og Lars Nielsen i Rottrup 27. september 1653

var stævnet for skovhug, maa det have været for egen regning; svenskerne var væk for flere aar siden.

Ogsaa under besættelsen 1657—59 led skovene meget. Et skovsyn fra 1661 giver os en del gamle stednavne. Niels Sørensen, skovfoged over Rønholt, Peder Christensen i Melholts skov og Kjeld Simonsen, der er foged over Gjettrup skov til Rottrup, melder, at der for nylig er hugget: I Melholt skov til nødtørftigt gjerdsel 4 ege, i Snarholts gaade 4 ege, fra Snarholt til det lange vad 8 bøgeskajer¹⁰⁾, paa *Sugtveden* 3 ege, i *Boelholts kjær* (ved Gravholt) 1 bøgeskaj og 3 store eller, i *Ny eng* ved Klitgaard 8 læs eller og 3 store eller, ved *Hundshøllet* 1 bøgeskaj og en grøn eg, vesten Klitgaard ved *Smidjehugget* 10 læs eller, ved *Bredholt* 2 bøgeskajer, i *Asbæk kjær* fra Sørensen i »Skoven« til *Mølbroen* 12 læs eller og 40 store eller, i Vadsholt skov paa det store tved 8 bøge og 3 ege, vesten og norden *Mølbroen* 3 bøgeskajer, ved *Kjærblingsten* 1 bøgeskaj, norden for *Møgelholts led* 3 bøgeskajer, i Gjettrup skov vesten Gjettrup 3 bøgeskajer og 14 læs eller til gjerdsel, i Rottrup kjær 6 læs eller til gjerdsel og 2 bøgeskajer, og i Rønholt 6 læs smaa eller til gjerdsel. I samme holt havde svenskerne hugget 10 store ege (Tingbogen 16. april 1661).

Et nyt syn af 6. juni 1665 beretter, at der var hugget ved *Brendtshaugen* (nord for Snarholt), ved den store stengrav udi Gjettrup mark, østen til *Engkjær*, østen til *Mølbroen* i Vadsholt holt og ved den østre stebro i Vadsholt holt.

Folks kreaturer, oldensvinene og den store bestand af hjorte, raadyr og vildsvin var ogsaa slemme ved skovene. Vildtet maatte bønderne ikke røre; de maatte

¹⁰⁾ Bøgeskaj: Fortørret, halvt udgaaet bøg.

jage dyrene væk fra deres marker, men ikke skyde dem.

De talrige ulve dannede dog en undtagelse, og ifølge kongelig forordning af 8. december 1688 skulle herredsfogeden betale den heldige skytte 4 rdl. for en voksen ulv og 1 rdl. pr. ulveunge, som han fremviste paa tinget; og saa maatte han beholde skindene. Og af og til afholdtes der vældige ulvejagter, hvor bønderne fra flere sogne udkommanderedes som klappere.

Vor Fruedag 1698 skød Christen Munk en ulv ved Ulstedlund, og 1741 fik Niels Pedersen paa Klitgaard præmie for en stor, gammel hanulv, »som han berettede at have skudt paa hans mark eller eng ved aabrinken«. Men 1760 blev samme Niels Pedersen og hans søn Schack stævnet for ulovlig jagt paa Klitgaards jord, samt fordi de havde fisket aal i aaen og i de to damme ved gaarden; thi baade jagtretten og fiskeretten tilhørte herskabet.

1783 skød Hans Smed i Ulsted en ulv, og stolt af sin bedrift kørte Hans de 3 mil til Vraa for at vise grev Holck sit bytte. Greven roste ham og gav ham 24 skilling, hvorefter Hans kørte hjem, dybt skuffet, eftersom han havde ventet en stor belønning; »thi han var en dygtig smed og kunde have tjent mere ved at blive hjemme«.

Markbøgerne og matriklen 1688 fortæller om, hvor sørgeligt det er gaaet tilbage med sognets skove. Der siges, at der til Gjettrup fandtes: *Hyllen skov*, nogle eller, *Gjettrup skov*, nogle skrup-jeger og bøger, *Rønholts skov* ligesaa, dog er største delen eller, — kan ikke sættes mere end til 5 svins olden, er hk. 0-1-3-0.

Under udskiftningen beskyldte bønderne amtsforvalter Gjørup for, at han lod skovene forhugge; det er sikkert rigtigt. Han har ligesom sine naboer, Duus paa

---

Hals Ladegaard og brigadér Halling paa Dronninglund, lavet mange penge paa skovene.

En synsforretning af 1796 opgiver sognets skove saaledes: *Gjettrup skov*, 6300. 275 alen, *Ny eng skov*, 1990. 275, *Rønholt*, 2700. 1200 og *Melholt skov* 3010. 1200 alen, — d. v. s. omkring 650 tønder land.

1921 opgives skovarealet til 199 ha. eller 358 td. land. Der findes endnu et par beskedne strimler skov ved Gjettrup og Melholt; men helt borte er Ulstedlundskoven paa Lundebakken, skovene ved Elsnab, Broktved, »sønden Lunde Brou« og Rønholt.

ANER — OG ANDET RUNDT SEBBERFJORD.

AF ERHARDT JUSTESEN.

Limfjorden har slynget sin bugtende strøm
om vor barndoms snirklede veje;
hvorhen vi end drog, var du med i vor drøm,
tak for alt, hvad du gav os i eje.

Hjem og hjemstavn vokser vel stærkest frem i ens erindring, efter at man, som man siger, »er kommet fra hjemmen«, så drages man faktisk først rigtig til sin hjemstavn, som man fik kær allerede i barndommen.

Dette gav mig trang til at søge tilbage til svundne tider og i særdeleshed til den svundne slægt — eller de svundne slægters liv. Da jeg begyndte at beskæftige mig med slægtsforskning, var det ikke min agt at fortsætte i hjemstavnsforskning; men disse to studier forenes til et hele, i hvert fald hvor slægterne kan lokaliseres inden for et bestemt område, i sogne som omtrent grænser op til hinanden.

Er man først begyndt, kan det gå een, som F. B. Fabricius skriver i forordet til et af sine slægtsregistre: »Så vil De til gengæld aldrig holde op, men opnå en mængde hyggelige og gode timer«. Og jeg kan tilføje, så er kærligheden til hjemstavnen først rigtig og rigt forankret i ens bevidsthed. Da jeg begyndte slægts-

forskning — desværre alt for langt op i årene, men således går det vel for de fleste — var jeg jo interesseret i at se, hvor langt jeg kunne føre navnet Justesen tilbage i tiden. Stor blev min skuffelse ved at opdage, at bortset fra min farfar, var der ikke flere i lige linie med dette navn. Min farfars far hed Just Nielsen med tilnavnet Slot, født i Barmer den 2. februar 1805.

Just Niensens far var Niels Nielsen Slot, født 1768, hans far igen hed slet og ret Niels Slot og var født i 1741. Ved så at gå over på spindesiden finder jeg, at Just Nielsen Slots mor hed Karen Marie Justsdatter, født 1762. Hendes far Just Justesen, født 1719, bliver navnefar til Just Nielsen Slot; navnet Justesen kommer så ved min farfar Niels Justesen, født 8. november 1835, til at kendetegne den kommende slægt — og »Slot« udgår fuldstændigt. Min far, Philip Justesen, født 11. juli 1881 i Djørup, har fortalt mig en del om sin farfar, hovedsageligt på overlevering, for Just Nielsen Slot har han ikke kendt, idet han er død den 25. marts 1873.

Den første gang, jeg træffer noget skriftligt om Just Nielsen Slot, husmand og tømrer, er i et gammelt »klip« fra »Aalborg Stiftstidende«, som min far havde gemt. Det er en lille beretning om, hvorledes folk på egnen modtager meddelelsen om »Rendsborg Slavernes Udbrud«.

Muligvis er dette »klip« fra avisen det væsentligste, der har fæstnet sig i min fars hukommelse; men at der har været talt om dette rygte i hans hjem, er der ingen tvivl om, eftersom der i hans mundtlige beretning er mere, end »klippet« fortæller om. Han fortalte: »Den 31. marts 1848 — under folkerejsningen — var min bedstefar Yvst (Just) og Rasmus — begge fra Barmer — i Lundgårde for at bygge ny ralling til Chr. Veg-

gerby. Håndværkerne og gårdens ejer sad velbænkede ved frokosten, da Jens Clemmensen kom ind og råbte: »Rendsborg slaver er brudt ud, vi har dem snart på halsen, I må herut!« De tre mænd modtog budskabet med hånsletter; men i det samme kom naboens karl grædende ind: »Høleerne skal spidses og sættes på stager, vi skal imod slaverne!« Nu forstummede latteren. Lidt efter kom kromandens søn, Søren, fra Skørbæk kro med et brev til sin farbroder Chr. Veggerby: »Tag kone og børn og eders kostbarheder, red jer ud på Halkjær bredning.« Situationen blev yderligere tilspidset ved, at Rasmus Andersen fra Valsted red gennem gården i fuld firspring og råbte flere gange: »Fjenden er i Nibe!«

Bedstefar Yvst og døvsmeden i Barmer fik travlt med at sætte høleer på stager, ja, selv udensogns fra kom der folk, således een, som blev kaldt for »den bette bødker«; han kom til smeden med en stor lyngkrog for at få modhagen fjernet; der var en kone, der ytrede til ham: »Det er dog et farligt våben, som det er!« Hertil svarede han: »Do ka da nok forsto, den ska' vær' såen, te' den haste ka' javes ind å trækkes uk ijen.« Jo, der var alvor med i spillet, men uagtet dette bevarede jyden alligevel sit gode lune.

Indtil for ikke mange år siden kunne man endnu træffe på våben fra »slavekrigens« tid. Disse våben var blevet gemt hen på lofterne. Således bjærgede jeg i min barndom i Sebbersund en gammel sabel fra tilintetgørelsen, og den har jeg endnu; den er et godt bevis på smedenes dygtighed, ikke alene som håndværkere i deres eget fag, men også som våbensmede i en kritisk situation, og endnu den dag i dag ville denne gamle sabel være et frygteligt våben i nærkamp.

Smeden nåede endda med sin mejsel at sætte initia-

ler i klingen: »NPR«, hvilket er Niels Pedersen Ranum, til hvem sablen er lavet.

Foruden at være tømrer var Just Nielsen Slot også egnens spillemand, han har »gnedet fiolen« til mange fester. Spillemanden fik sin betaling ved, at en hat eller tallerken gik rundt blandt deltagerne, mens følgende vers blev sunget:

Spillemanden vi bør ej forglemme,
han fryder jo hele vor krop.
Fjålen forstår han at stemme
og spille for os en galop.
:/: Den, som haver og intet gi'r,
Satan støde ham op og ni'er. :/:

Engang ved et bryllup, hvor Just Nielsen Slot spillede, fik han ikke mindre end 32 rigsdaler og 8 skilling ind, men hertil skal dog også bemærkes, at festen varede i samfulde 3 dage.

En anden fest, som han ikke har været så tilfreds med udbyttet af, var et høstgilde på Kyø; dertil skrev han følgende vers i et brev:

Jeg spilled' på Kyø til høstgilde i fjor
og håber for samme en daler jeg får.

Just Nielsen Slot var gift to gange; i første ægteskab med Mette Marie Christensdatter fra Valsted var der tre børn: sønnen Niels Justesen, født 8. november 1835, — om hvem videre beretning følger — samt døtrene Kristine og Karen Marie Justdatter¹).

Niels Justesen (også kaldet Niels Yvsten) begyndte tidligt at hjælpe sin far, af hvem han lærte tømrerfaget. 23 år gammel fik han plads på Lundbæk hos baron Niels Juel Ryseensten som kusk, men samtidigt passede han godsets »huggehus«, hvor han forfærdigede eller reparerede vognkasser, svingeltræer, stjer-

ter, hammelstokke, tøjrepæle, malkestole, og desforuden udførte han alt andet tømrer- og snedkerarbejde på Lundbæk og dertil hørende huse, hvis antal allerede dengang var reduceret stærkt, men dog bestod af følgende: Salterboden, Snedkerhuset, Lundbæk mølle, Møllerhuset, Skøttehuset, Bleghuset²⁾, Manillehuset og Pælehuset samt Iverhuset³⁾. Han var på godset i 16 år; her fandt han også sin kone Elles Kirstine Sørensdatter fra Tyrrestrup. Der var et hjerteligt forhold imellem mine bedsteforældre og baronens gennem alle årene, også efter at de var flyttet fra Lundbæk.

Niels Justesen aftjente sin værnepligt og fik i Randers den 10. juni 1857 følgende bedømmelse af sin Regimentscommanduer og Skoleforstander:

»Rekrut Nr. 32 Niels Justesen af 5te Dragonregiment har ved den med ham i Exerceerskole afholdte Hovedexamen bestaaet med Tallet 186³/₈, ifølge hvilket han ansees dueligt til at træde ind i Eskradronen som vel undervist Cavallerist.«

I året 1861 er Niels Justesen genindkaldt til manøvre, og af efterfølgende brev til ham fra baron Niels Juel kan det ses, at baronen var meget påpasselig og øm om sine heste. På godset havde folkene forbud mod at køre stærkt med dem, og kun i tilfælde, hvor der var optræk til regn, f. eks. i høsten, måtte dette forbud tilsidesættes.

Det omtalte brev er stilet til: Dragon Niels Justesen ved 5te Dragonregiments 1ste Eskadron Nr. 45 i Randers:

»Efter at jeg rigtig har modtaget dit Brev af 13. ds., har jeg i dag modtaget Ordre fra Regimentet om Fredag Morgen den 31. denne Maaned at møde ved Ridehuset Kl. 7¹/₂ for at modtage dette Lægds Di-

striktshest Nr. 145, men da der er tilføjet denne Ordre, at Udrederne have at møde for selv at afgive Kendelse om, hvorvidt de Heste, der ere syge, ønskes foreblevne ved Regimentet for at tages i Cuur, saa er der opstaaet den Frygt hos mig, at der blandt Regimentets Heste kunne være nogle, som Regimentet selv befrygtede have Snive eller anden farlig Sygdom, og beder dig derfor med Posten i Dag (samme Dag, som du modtager dette Brev) at skrive mig til, og i dette Brev sige mig, om der ere Sygdom blandt Regimentets Heste, og for dette Tilfælde, hvori saadan Sygdom bestaar, navnlig om vor Hest Nr. 145 har været eller er syg, eller om der ere Sygdom i den Stald, hvori denne Hest er opstaldet, eller ved den Eskadron, hvor den staar. Skynd dig nu at svare mig herpaa, og jeg skal da efter at have modtaget dette Svar sende dig Fuldmagt til at modtage Hesten og føre den hertil, hvis den ingen Sygdom haver eller kan befrygtes at ville faa.

Du kan nok forstaa, at jeg ikke vil modtage Hesten blandt alle mine andre Heste, hvis der ere noget at befrygte for smitsom Sygdom, og jeg gør dig ansvarlig derfor. Du modtager dette Brev Søndag Formiddag og har, da det er Søndag, Tid til at svare samme Dag.

Alt ere ved Velbefindende her, og du hilses fra alle her, som glæder os til din Hjemkomst.

Lundbæk, 24. Maj 1861.

Juel.«

Det næste brev⁴), Juel Rysensteen sender til min farfar, daterer sig fra krigen i 1864; det viser hos baronen et ualmindeligt klarsyn, som kun få besad, dengang hvor det var almindelig almuetro, at een dansker mageligt kunne klare 7 tyskere, men den ulykkelige

krig gav folk et helt andet syn, men da var det jo for sent. Baronet skriver:

»Gode Niels Justesen.

Det blev desværre dog til Alvor med Krigen.

Da vi sagde hinanden Levvel på »Lundbæk«, vare vi mest tilbøjelige til at tro paa Freden, men Gud raader. Ogsaa de Sorger, denne qvalfulde Angst, som Krigen medfører, skulde mine gamle Øjne endnu en Gang se. Det havde jeg ikke troet 1851. Nu have vi Følgerne af vor Regerings overmodige og udfordrende Trods i de tretten Fredsaar lige overfor vores stærke Fjende, ligesom vi forglemte, at vi kun er et svagt Folk i Sammenligning med vor Fjende. Vi burde sikkert i Tide have givet efter for Tyskernes Fordringer for saavidt, vi havde lovet dette. Maaske havde vi saa ingen Krig havd. Nu tvinges vi til at give efter med Vaabenmagt, og saa bliver Betingelserne naturligvis ikke saa gunstige for os, som de ville blevet, dersom vi godvilligt var gaaet ind paa disse.

Gud ske Tak, at Armeen blev beordret tilbage fra Dannevirke. Vare dette ikke sket netop den Dag, det skete, saa havde vi sikkert mistet uhyre mange af de kære Venner, som stode der. Dersom vi nu maatte være stærke nok til at kunne beholde Dybøl Stillingen og Als, og at dette ikke skal koste os dyrebare Menneskeliv. Jeg frygter, at vi i længden ere for svage til at kunne forsvare Als.

Gaar Fjenden derover, saa bliver det et grusommere Blødbad end ved Ovresøe. Vi ere her paa Egnen stolte af 11. Regiments tapre Bedrifter i denne Krig, nemlig ved Ovresøe.

Dit Brev fra Randers gav jeg samme Aften Jens Carlsen, men han opsatte nogle Dage at afrejse,

fordi Skomageren ikke havde hans Støvler færdige, og fordi han ventede paa Reiseselskab. Hans Kone ere i Bedring, men hun ere endnu meget svag og maa stadig holde Sengen. Jeg besøgte hende i Forgaars. Lars Tyrrestrup har været indkaldt, men han var saa heldig at stille sig for 150 Rigsdaler for dette Togt.

Af Søfolk ere flere indkaldte her paa Egnen.

Her paa Gaarden ere vi alle ved godt Helbred, naar undtages at flere af Karlene haver været stærkt forkølede. Peder Beistrup ligger i disse Dage syg af Hoste og Hæshed hos hans Moder i Djørup.

Rugstakken ere kjørt i Laden og er snart optærsket, den var godt konserveret.

I Dag kjører vi den sidste samme Stak ind i Laden, og saa ere Laden næsten fuld igjen af utærsket Korn. Korn kan i denne Tid ikke sælges, Kjøbmændene vil kun byde fire Rigsdaler og 26 Skilling for Rugen, 3 Rigsdaler og 20 Skilling for Byggen og 2 Rigsdaler for Havren. Den Gødning, der hidtil ere kjørt, ere samlet 60 Læs paa Brakmarken ved Vesterskoven. Chr. Mann ere nu i Barmer. Chr. Eskildsen fra Nibe ere antaget som Kudsk, indtil du kommer her tilbage. Han kjører godt og lader til at være en paa-lidelig Karl. Den gamle norske Olsen ere igen antaget som Gartner. Chr. beder hilse dig og takke dig for dit Brev fra Mønding. Dine andre Medtjenere hilser dig alle venligst. Elles, som har Nøglerne til dit Tøj, beder mig sige dig, at det alt sammen ere i god Behold, og at hun nok fremdeles skal passe saa godt som muligt paa det.

Dog — naar jeg saa har fortalt dig, at min Ridehoppe ere med Føl, saa ved jeg intet mere at meddele dig denne Gang. Jo, det ere sandt, jeg skulde

dog ogsaa fortælle dig, at Pigerne her paa Gaarden længes efter dig og savner dig og hilser dig mange Gange. Det blev i Gaar fortalt i Foldbergs Butik, at du var blevet saaret, men det ere forhaabentlig ikke sandt? Er der noget, som du trænger til, saa skriv mig det til. Lev vel og vær hilset af min Kone, begge mine Døtre og af mig.

Lundbæk, 20. Februar 1864.

Din Juel.

Jeg ønsker dig til Lykke med, at du blev Underkorporal. Det ere en Ære for dig og Glæde for dig, at du var saa velanskrevet ved Regimentet, at du skulde forfremmes, jeg tænker, at du ligger et Steds i Jylland — maaske Horsens.«

Brevet er stemplet i Nibe 20. februar 1864. Niels Justesens afregningsbog, permissionspas fra arméen, er udstedt den 26. august 1864, samt forstærkningspas, alt stilet til: »Underkorporal Niels Justesen, 1. Eskadron, Nr. 156 af 5. Dragonregiment.« Han blev permitteret i Lundsgaard.

Brevets hjertelige tone — en baron — en godsejer — en af egnens »store« skriver til sin kusk om alt, hvad der foregår hele godsets drift vedrørende, det er vist ret enestående, mon ikke — selv i vor demokratiske tid — der er en og anden, der kunne tage ved lære af baronen.

I dette andet brev ses det atter, med hvilken omsorg baronen tager sig af sine heste, her omtales hans ridehest. Ligeledes — da tyskerne kom op i Jylland, kom de ogsaa til Lundbæk. Baronens, der var forberedt på dette tilfælde, havde, for at tyskerne ikke skulde udskrive hans heste til ægtkørsel, fjernet dem fra gården og skjult dem i en slugt eller dyb dal, omgivet af træer, dengang fuldstændig skjult.

Chr. Mann, som baronen omtaler i brevet, passede dyrene i skjulestedet, og siden den tid er dalen blevet kaldt for »Chr. Mannsdal«. Tyskerne fik ikke heste fra Lundbæk.

At der var et godt forhold mellem godsets ejere og dets hovbønder ses af, at først i 1852 blev hoveriet på Lundbæk ophævet, så bønderne har ikke følt hoveriet besvære sig stærkt; på Lundbæk skal der iøvrigt heller aldrig være blevet brugt træhest eller hundehul, og fæsterne har ikke følt sig som fortrykte trælle, derfor blev festen for hoveriets ophævelse først fejret på Lundbæk i 1952, et smukkere minde har vel ingen herremandslæggt sat over sig selv. På godser, hvor hoveriet var en mare for bønderne, blev det ophævet med øjeblikkelig virkning ved lovens ikrafttræden 20. juni 1788.

Foruden det store landbrug, der blev drevet på Lundbæks udstrakte jorder (10—15.000 tønder land), deltog besidderne også i det rige sildefiskeri, som fandtes i det 18. århundrede. Efter stadbogen hørte der af »Nørre Laaes« 611¹/₂ matrikulerede stader 15 stk. til Lundbæk, dernæst var der 11 stader — også matrikulerede — i »Store Lykkedyb« foruden 4 umatrikulerede i sidst nævnte sted, altså ialt 30 stader. Derfor fandtes der også salterbod ved Lundbæk, hvor man selv behandlede silden til videre salg og eksport.

Det siges, at de store indtægter fra disse 30 sildebundgarnsstader, fik baron Christian Frederik Juel Rysenstein, Niels Juel Rysensteens far, til at udvide og ombygge hovedbygningen på Lundbæk i 1804.

Niels Justesens hustru, Elles Kirstine Sørensdatter, født i Tyrrestrup 19. juli 1839, blev fæstet til Lundbæk som stuepige, senere blev hun husjomfru; hun tjente der i 17 år. Baronnen holdt deres bryllup på Lundbæk

den 2. maj 1874, og fra denne fest er følgende skæmt fra baronens side bevaret. Under middagen fandt brudgommen en konvolut liggende under sin tallerken; da han forbavset åbnede den for at se, hvad den indeholdt, råbte baronen lystigt til ham, så det øvrige selskab kunne høre det: »Nej se, nu tror jeg katten pineme, at Niels får kærestebreve på sin bryllupsdag!« Konvolutten indeholdt 50 kr., som jo ikke var nogen lille skilling dengang.

På gravstenen på Bislev kirkegård står født 17. juli; på denne dato blev hendes fødselsdag altid holdt, men kirkebogen siger 19. juli; hun sagde selv, at hun var indført forkert i kirkebogen.

Elles Kirstine Sørensdatters far Søren Larsen var gårdfæster under Lundbæk af gården matrikelsnummer 2 a i Tyrrestrup. I et gammelt pergamentsbrev fra 15. december 1604 er Tyrrestrup nævnt som to gårde:

»Dorte Juul til Østergaard, Christoffer Mikkelsøns (Tornekrans) Efterleverske, skøder sin Broder Iver Juul til Villestrup, i Bislev Sogn og By: 5 Gaarde samt 2 Gaarde kaldet Tyrrestrup. Hendes Husbond har tidligere afhændet 4 Gaarde: 2 i Fleskum Herred i Skovstrup, 1 i Thorup og 1 Gaard i Sjælland i Flakkebjerg Herred i Hyllinge Sogn i Agerup By, hvorfor ovennævnte Iver Juul har gjort hende Fyldest med Gods liggende ved Lundbæk i Bislev Sogn og By: 3 Gaarde og bruges til den ene Gaard dør og 2 Boel, endvidere i Djørup 3 Gaarde og 4 Boel.«

Søren Larsen er født i Kalstrup Mølle 20. februar 1763. Hans forældre var møller Lars Nielsen, født 1727, og Anne Michelsdatter, født 1717; der er ingen overlevering bevaret om Søren Larsen, men det kan vist uden overdrivelse siges, at han var en særpræget him-

merlænding, idet han, som det af det følgende vil fremgå, faktisk først er begyndt på sine bedste år, da folk efter datidens skik kaldtes gamle.

En slider og sparsommelig karl må han have været, eftersom han overtog så stort et gårdfæste, som Tyrrestrup var. Det kan han ikke have gjort uden en opsparret skilling. At han heller ikke var slem til at skifte plads ses af den kendsgerning, at han fra 1801 — måske endog tidligere — har været karl på gården; som sådan fortsætter han, indtil han i 1816 overtager fæstet efter Rasmus Rasmussen og hustru Marie Jensdatter, de havde to børn, og med disse samt 4 tjenestefolks hjælp drives gården⁵). Samtidig med overtagelsen giftede Søren Larsen sig med Maren Pedersdatter, født 1784; hun blev kaldt for Maren Henkelbjerg; hvorfra navnet stammer, vides ikke — født i sognet er hun ikke; jeg har uden resultat søgt oplysninger om hende i Hanherred, hvor flere Henkelbjergere findes. Men at Søren Larsen har været uden for sit sogn for at blive gift, ja, derom kan der vist ikke herske tvivl; muligvis er det også den eneste rejse, denne stavnsbundne mand har foretaget; man kan tænke sig, at det har været hans livs store oplevelse; men — som sagt — da der mig bekendt intet er bevaret desangående, er det her skrevne kun antagelser.

Søren Larsen er i 1816 53 år gammel; Maren Pedersdatter er i forhold til ham en ung kone, nemlig kun 32 år⁶).

I ægteskabet kommer der tre døtre. Maren Sørens datter, født 14. december 1817. Anne Marie, født 18. oktober 1819, og Christiane, født 26. juli 1821. Den 26. februar 1829 døde Maren Pedersdatter, og allerede samme år giftede Søren Larsen sig med Mette Hansdatter fra Klæstruplund. Var hans første kone ung, slog

Mette Hansdatter hende fuldstændig, idet hun er født 17. september 1804 og således 25 år gammel ved ægteskabets indgåelse; Søren Larsen var på dette tidspunkt fyldt de 66 år. I dette ægteskab kom der 5 børn. Lars Sørensen⁷), født 16. juni 1830, Maren Kirstine, født 14. juni 1832, Hans, født 17. marts 1836, Elles Kirstine, født 19. juli 1839 (senere gift med Niels Justesen), og endelig datteren Else Marie, født 30. april 1841.

Søren Larsen døde 9. april 1842, 79 år gammel; Mette Hansdatter havde, inden hun blev gift med Søren Larsen, født en søn Laust Laustsen, han blev opdraget hos hendes forældre i Klæstruplund eller »Lunden«, som det kaldes. Forældrene var Hans Andersen, født 1777, og Elles Kirstine Sørensdatter, født 1784. I 1840 blev Elles Kirstine enke og drev gården videre med 3 tjenestefolk foruden sønnen Morten Hansen, der senere overtog gården efter hende. Foruden dattersønnen Laust, der gik under navnet »Lund Laust«, og som boede og døde i Vokslev, havde Elles Kirstine endnu en datterdatter, Ane Kirstine Pedersdatter, født 1830. boende hos sig.

Efter Søren Larsens død giftede Mette Hansdatter sig med Peder Pedersen, født 1806; han havde i nogle år været karl på gården i Tyrrestrup. I dette ægteskab var der tre døtre; Sørine Pedersdatter, født 28. februar 1843, Petrea, født 31. marts 1844, og Maren, født 14. december 1845. Efterkommerne af ovennævnte personer, født i Tyrrestrup, skal ikke nævnes her, men i 1930 var antallet af søskendebørn og næstsøskendebørn over 200. I 1946 var der ingen søskende, men 14 søskendebørn levende. Mange af egnens slægter har tilknytning til Tyrrestrup — også flere af de kendteste; på Bislev kirkegård finder man endnu på mange gravstene navne på personer født i Tyrrestrup.

Djørup Nørgaard 1925.

Efter Elles og Niels Justesens giftermål var de endnu et lille stykke tid på Lundbæk. Men den 7. august 1874 søgte og fik Niels Justesen værtshusholderborgerskab i Nibe til et værtshus, der lå på torvet, men allerede den 1. november året efter opsagde han sit borgerskab, og den 30. december blev skødet på »Djørup Nørgaard« underskrevet.

Dette næsten meningsløse gæstgiverikøb må ses på baggrund af, at det ikke helt unge ægtepar har villet have foden under eget bord, medens de har ventet på fæstet af Djørup Nørgaards ophævelse, som sker ved fæsterens død; de er sikkert blevet lovet køb af denne gård — eller rettere gårds jorder, idet de bygger ny gård efter overtagelsen.

Djørup Nørgaard var bortfæstet til Peder Larsen, født 1771, og hans hustru, den 32 år yngre Kirstine Larsdatter, født 1803; i ægteskabet var en datter Larsine, født 1828.

Efter Peder Larsens død førte konen livsfæstet videre

med datteren og svigersønnen Frederik Christian Frederiksen, født i København 1825. Efter enkens død bortfaldt fæstet automatisk, men familien blev boende på gården, hvortil der forblev en lille smule jord, som senere ved Frederik Frederiksens død også blev tillagt det nye »Djørup Nørgaard«, som Niels Justesen lod opføre. Selv om han til Lundbæk kun kom til at forrente 4.000 kr., kom de dog ved byggeriet til at sidde hårdt i det, og bedre blev det ikke, da de samtidig fik en del sygdom at kæmpe med, ligesom de havde meget uheld med kreaturbesætningen. Elles og Niels Justesen havde to levende børn; datteren Mette Marie, født 5. august 1879, og sønnen Philip. Medens datteren blev opkaldt efter sin farmoder, blev sønnen opkaldt efter baronesse Phillipine Juel Rysensteen, født Kjær — atter et udslag af den taknemmelighed, de har følt til deres herskab på Lundbæk.

Foruden de 41 tønder land, som »Djørup Nørgaard«s jord bestod af, købte Niels Justesen også ca. 9 tønder land hede — vel nok for at få brændsel til såvel kakkel- som bageovn; denne parcel hede blev senere beplantet med fyrretrær.

I december 1904 overtog datteren og svigersønnen Jens Peter Christensen gården, og Niels Justesen gik på aftægt; han var på dette tidspunkt enkemand, idet Elles Kirstine døde 11. august 1902.

Svigersønnen overtog gården med den oprindelige pantegæld til Lundbæk på 4.000 kr. såvel som de andre vedtægter, der fandtes i skødet. Disse var: »Oldtidsminder er forbeholdt det offentlige«, »At Jagtretten er forbeholdt Lundbæks Ejer, saalænge han Ejer Fæstegods i Bislev Sogn.« »Ligesom Fiskerirettigheden i Limfjorden ud for det solgte.« Videre om »Djørup Nørgaard« kan fortælles, at i 1929 udbetalte Jens Peter

Et nyt Djørup Nørgaard rejste sig ca. 100 m fra det gamle.

Christensen gårdens pantegæld til baron Niels Juels arvinger.

I 1870erne blev en nybygning på landet — hvad enten det var husmandens eller gårdmandens beboelseshus — altid forsynet med en muret bageovn. Denne gamle tradition med bondens selvforsyning blev holdt i hævd, i hvert fald på såvel brødbagningens som ølbrygningens område på »Djørup Nørgaard«. Den gamle bageovn var skyld i, at gården nedbrændte i 1934. Det blæste kraftigt den dag, og ilden greb om sig med en sådan hastighed, at de fleste af kreaturerne og det meste af indboet brændte. Da gårdens brandforsikring ikke havde fulgt med tiden, led ejeren tab, men et nyt »Djørup Nørgaard« rejste sig igen ca. 100 m øst for den gamle hustomt. Hedeparcellen, som Niels Justesen kun havde givet nogle få hundrede kroner for, blev

i 1944 solgt for et mangedobbelt beløb i forhold til indkøbsprisen.

Mette Justesen døde i 1952, og da Jens Peter Christensen på daværende tidspunkt var meget syg, overtog en søn gården, og tre år efter, i 1955, døde Jens Peter Christensen.

Om familieforholdet mellem de forskellige søskende fra Tyrrestrup berettede Mette Justesen, at hendes moder aldrig havde omtalt faderen Søren Lassen, så ham har hun ingen erindring haft om. Børnene af Mette Hansdatters første og andet ægteskab betragtede gennem hele deres liv altid hinanden som helsøskende: stor forskel var der jo heller ikke i alder, og dertil kom, at de var opdraget sammen, hvilket gav dem et naturligt sammenhold; derimod betragtede og omtalte de Søren Lassens børn af hans første ægteskab med Maren Henkelbjerg som halvsøskende. Mette Justesen kunne lige huske sin »gammelmor«, som Mette Hansdatter blev kaldt. Når hun var på besøg i »Djørup Nørgaard«, og Mette som lille pige var kommet i seng, satte »gammelmor« sig altid hen til hende for at lære hende »Fadervor«, hvilket hun ikke havde megen lyst til at lære på dette alderstrin. Hun huskede også, at hun var med ved Mette Hansdatters begravelse den 14. januar 1883. Mette Hansdatters anden mand Peder Pedersen gik altid under navnet Peder Larsen.

Går man i dag fra Lundbæks hovedbygning tværs over landevejen, har man på højre hånd Danmarks største lindetræ; fortsætter man så over maltpladsen hen til skoven, hvori der er hugget en smal lysning, ser man for enden af denne en sten, der er rejst over den hest, som bar general Schleppegrell, da han faldt ved Isted i 1850. På stenen er indhugget: »Mindesten

over den hest, der bar General Schleppegrell i slaget ved Isted i 1850. « Generalen var svoger til baronen på Lundbæk, og det er overvejende sandsynligt, at denne hest har været rytterhest fra Lundbæk, eftersom den har nydt sit otium her og efter sin død har fået en så fornem begravelse⁶⁾).

Bislev kan vist betegnes som sognet med de mange dale; fra Lundbæk op imod Halkær findes følgende: Manddal, Leresdal, Krogdal, Takstdal, Skovdal, Chr. Mannsdal, Skjolddal, Djørupkløften, Hugormedal, Nadal, Lang Nadal, Storbjergkløften, Dybdalene, Stendal, De korte dale, Vanddal, Risdal, Fjorddal, Nord Skovdal, Syd Skovdal, Fruedal, Hudal, Grøndal, Bartedal. Lille Luthersdal, Store Luthersdal, Mølledalen, Rakkerdalen, Hundsdalen, Bispensdalen.

Noter:

- 1) I »Fra Himmerland og Kjær Herred« 1953 side 111 nævnt som købmand Niels Sondrup's hustru.
- 2) Foruden Manillehuset har der været et andet hus »Spardillehuset«, navnene skal være fremkommet ved, at baronen spillede meget lhombre; i spillet skulle Manille og Spardille være gode trumfer.
- 3) Iverhuset fik sit navn ved, at i familien hed både fader og søn Iver Iversen.
- 4) Brevene i forfatterens besiddelse.
- 5) Nuværende ejer af matr. 2a i Tyrrestrup, Aage Staun, mener, at der dengang som i dag har været ca. 50 tønder land under plov fra gammel tid; resten brugt til afgræsning.
Gården har sikkert kunnet drives med det i denne betretning nævnte mandskab, selv om der dengang ikke fandtes teknisk hjælp. Arbejdsdagene har sikkert været noget længere dengang end som i dag.
- 6) Det er ret interessant at se folketællingslisterne fra 1800 og opefter. Medens kvindelige beboere i Sebberrfjord ofte

har unge mænd, hvilket skyldes mændenes erhverv, fiskeri og i særdeleshed efter 1830 søfart, som har krævet mange liv, så ser man ofte den ældre bonde med en ung kone; her har mandens økonomi spillet ind, og først op i årene har han kunnet stifte hjem.

- 7) Lars Sørensen overtager gården efter Mette Hansdatter og hendes 2. mand, Peder Pedersen; men samtidig bliver der taget 42 tønder land fra de oprindelige 129,7 tønder land, som gården bestod af; på disse 42 tønder land byggede den næste søn Hans Sørensen »Skjoldgården«.

Den næste gård, matr. nr. 1a, bestod af 140,4 tønder land. Fra denne er der i tidens løb blevet taget først 34 tønder land, som »Selshøjgaard« består af. Dernæst 18 tønder land til et andet brug, og endelig 11 tønder land lagt til en 3. gård. Der er således i dag 76,4 tønder land til matr. nr. 1.

- 8) I Taarnborgs park ved Korsør står der en ret stor sten med et indhugget »I«. Det store »I« står for »Ino«, det navn overgeneral G. L. von Kragh gav hesten, som han red under slaget ved Isted. Grunden til, at »Ino« endte sine dage på Taarnborg, var generalens familieskab med kammerherre V. T. Oxholm, der dengang ejede gården.

ET FORSLAG TIL »KONFIRMATIONSORDNING« FRA 1729

AF HENNING HEILESEN

I den katolske kirke er konfirmationen et sakramente. Luther forkastede den katolske kirkes konfirmationssakramente, men inden for den lutherske kirkeafdeling har man tidligt følt trang til en kirkelig handling, hvor de barnedøbte kunde faa lejlighed til at gøre rede for deres kristne tro, før de for første gang gik til alters. Den senere biskop Jørgen Jensen Sadolin udtalte 1532 i sin forklaring til Luthers katekismus, at de unge burde kunne gøre rede for deres børnelærdom, »naar de rettelig bliver firmede, det er stadfæstede og tagne for fulde at være rette kristne, der maa annamme det hellige alters sakramente og være lodtagne i andre den hellige kirkes almindelige goder«¹⁾.

Den danske kirkeordinans af 1539 bestemte, at alle de, der vilde til alters, skulde gøre rede for sig og deres tro og svare paa de spørgsmaal, der blev stillet dem, medmindre de var kendt som skikkelige og retskafne folk²⁾. Ved forordning af 27. marts 1629 bestemtes det, at ingen af de unge skulde tillades at modtage nad-

---

1) Kirkehistoriske Samlinger 5. rk. V 368.

2) Danske Kirkelove I 72.

veren, før han havde fattet sin børnelærdom, at finde den rette mening i hjertet deraf, og hvorledes han skulde bekende sig for præsten og vide at svare paa spørgsmaalene derom i Luthers lille katekismus. Til lige skulde vedkommende gøre rede for, hvorledes de skulde begære at skrifies, hvad og hvortil de vilde modtage Jesu sande legeme og blod i sakramentet³⁾.

Biskop H. P. Resen, som var medforfatter af denne forordning, ønskede en konfirmation med haandspaalæggelse enten af biskoppen eller præsten ved den første altergang. I sin bog »De visitatione catechetica ac sacris catechumenorum et exercitatorum religiosa confirmatione« (1627) fremsatte han forslag derom⁴⁾. Denne skik trængte dog ikke igennem i kongeriget. Derimod blev konfirmationen indført i den kongelige del af Sønderjylland ved synoden i Rendsborg 1646⁵⁾. Det varede dog længe, inden den blev almindelig i dette omraade; ved synoden i Rendsborg 1691 indskærpedes det præsterne at konfirmere de unge, der for første gang gik til alters. Ved denne tid blev konfirmationen ogsaa indført i den hertugelige del af Sønderjylland. Provst Arnkiel i Aabenraa var meget virksom for at faa den indført⁶⁾.

Kingos efterfølger som biskop over Fyns stift, Christian Rudolph Müller, forsøgte at faa konfirmationen indført i sit stift. Ved landemodet 1706 paalagde han provsterne og præsterne at indsende betænkninger, om konfirmation for de unge efter oldkirkens ritus overalt lod sig indføre. Nogle fandt planen god og hensigts-

³⁾ Danske Kirkelove III 163.

⁴⁾ Zwergius: Det Siellandske Cleresie, s. 151.

⁵⁾ Helweg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen I 407.

⁶⁾ Sammesteds I 524.

mæssig, men de fleste var mod den. Paa grund af den modstand, biskoppen mødte, lod han sagen falde⁷⁾.

I anden form blev tanken om en konfirmation optaget af den senere stiftsprovst i Viborg, Aalborg og København Henrich Christopher Bytzow (1693—1763), sognepræst for Øls, Hørby og Døstrup 1720—41. Han interesserede sig særlig for forberedelsen til den første altergang. Samtidig var han ivrig for at faa oprettet et ordnet skolevæsen i sine sogne. Kort efter sin tiltrædelse af embedet begyndte han at samle ungdommen af alle tre sogne i Hørby kirke, som laa mest centralt, hver søndag og een søgnedag om ugen om vinteren og fik efter eget sigende dem nogenlunde oplyst, som vilde møde⁸⁾. Biskop Lintrup udtalte i sin visitatsbog efter sin visitats i Øls kirke 2. juli 1724, at de af ungdommen, som var til stede, svarede temmelig vel af deres katekismus, saa at biskoppen ikke fandt bedre i det hele herred end der og i Astrup⁹⁾.

Ved fundats af 7. august 1728, kongelig konfirmeret 19. november samme aar, fik Bytzow indført almindelig skolegang for alle børn i Øls, Hørby og Døstrup sogne, som var mellem 7 og 12 aar¹⁰⁾. Han søgte derefter at faa gennemført en lignende ordning for forberedelsen til de unges første altergang og for katekisationerne af den voksne ungdom. Det var ham magtpaaliggende at gøre en saadan ordning obligatorisk for hele pastoratets ungdom, ligesom skolen var obliga-

7) Helveg: Den danske Kirkes Historie efter Reformationen I 554.

8) Ifølge udtalelse i brev til stiftsøvrigheden 20. oktober 1729 havde han gjort dette i 9 aar (Viborg bispearkiv, pk. Hindsted herred (Landsarkivet i Viborg)).

9) Jyske Samlinger 3. rk. II 146.

10) Hofmanns Fundationer III 499 ff.

torisk for alle børn i pastoratet i den skolepligtige alder. 26. september 1729 skrev han et brev til stiftamtmand Rosenkrantz og biskop Trelund i Viborg; heri udtalte han, at der var mange over 12 aar, ja, endog 24 aar, som ikke havde villet møde hos ham til undervisning, eller paa grund af uvidenhed endnu ikke var blevet antaget til Herrens bord. Derfor ønskede han, at alle unge i sognene over 14—15 aar, som ikke havde været til alters, hele vinteren skulde gaa til undervisning hos skolemesteren i Hørby hver onsdag, lørdag og søndag; for denne undervisning skulde skolemesteren have 8 skilling af hver. Desuden skulde alle unge i de tre sogne, som var 12 aar og derover, have befaling til at møde til overhøring ved præsten i Hørby kirke hver søndag og i Øls kirke en gang om ugen fra rugsæd til havresæd; i den tid kunde bonden nok undvære sine børn og tjenestefolk 2—3 timer om dagen. De, der ikke vilde møde trods præstens og degnens paa-mindelser, skulde straffes med bøder¹¹).

20. oktober samme aar sendte Bytzow stiftamtmanden og biskoppen et forslag om forberedelsen til den første altergang og om katekisationerne med anmodning om resolution. Dette forslag meddeles nedenfor efter originalen i Landsarkivet i Viborg (Viborg bispearkiv, pk. Hindsted herred). Det indeholder regler om en regelmæssig konfirmationsforberedelse og kan derfor betegnes som en konfirmationsordning. Dog er der ikke tale om nogen konfirmationshandling i forbindelse med den første altergang. Praktiske følger synes forslaget ikke at have faaet. Bytzow fik ikke resolution paa det og maatte fortsat nøjes med at undervise

---

¹¹) Viborg bispearkiv, stiftet i almindelighed, litra K. nr. 21 (Landsarkivet).

dem, der ønskede at møde hos ham. Først ved forordningen om konfirmationen af 13. januar 1736 blev det muligt at gennemføre en almindelig kristendomsundervisning som forberedelse til den første altergang.

Deris Excellence Høyædle og Velbaarne Stiftsbefalingsmand og Velædle og Høyærværdige Biskop over Viborg Stift.

For at forfremme Ungdommens Underviisning i Øls, Hørbye og Døstrup Sogner anholder jeg underdanigst om Resolution paa efterfølgende:

1. At ald dend Ungdom, som er over 14 Aar i Alderen i benæfnte 3 Sogner og hidindtil ey ere antagne til Herrens Bord, maa befalis at møde hos Skolemesteren¹²⁾ i Hørbye fra denne Tid af indtil Vaarsæden for at undervis og fatte dend Kundskab, som er fornøden for dem, som skal være Giæster ved Herrens Bord, og for Underviisning i ald dend Tid betale 8 S., skriver otte Skilling. Denne Forsamling kand meest beqvemmelig skee hver Onsdag, Løverdags og Sønddag Eftermiddag fra Klocken 12 slæt.

2. At samme Ungdom maa befalis at møde i Øls Kiercke een søgn Dag i Ugen for at overhøris af mig self, hvad de har fattet hos Skolemesteren, at jeg kand rætte dem i det, som de ey fuldkommelig har fattet, og lære dem det, som mueligt er forbigaaet af Skolemesteren.

3. At ald dend anden Ungdom, som ey for hen er ommældt, maa befalis at møde i dend Kiercke, til hvilken de henhøre, hver 3die Sønddag i det ganske Aar

---

¹²⁾ Erich Petersen (1695—1758), 1732 kaldet til sognedegn for Øls, Hørby og Døstrup sogne efter Bytzows anbefaling.

der af mig self overhøris og undervisis, hvor om jeg skal være pligtig til at advare dem 8 Dage for ud.

4. At ved Ungdommen maa forstaaes de, som ere ugifte, være sig Sognefolckenis Børn eller Tieniste-Tiuende, ligesom Loven forklarer det¹³⁾.

5. At ovenmældte Anstalter maa ey alleeniste gielde for et Aar, men endog i Fremtiden ey alleeniste obligere mine Meenigheder og mig, men endog deris og mine Efterkommere.

6. Hvis noget Barn, som efterdags gaaer i Skole og møder flittig til Underviisning i Kiercken, befindis inden sit 14de Aar at være begavet med dend Oplysning, at det efter Præstens Skiønsomhed kand antagis til Herrens Bord, da skal det icke være pligtig til at søge Skolemesteren i de Dage, som i dend 1ste Post ere ommældte. Men hvis Børn eller Tieniste-Folck, som inden deris 14de Aar ey ere vel oplyste, maa være pligtige til her efter at søge Degn¹⁴⁾ eller Substitut, om de høre til Døstrup Sogn, og Skolemesteren, om de høre til Øls eller Hørbye Sogn, i efterfølgende Aaringer ligesom i dette Aar.

Jeg vendter her paa min Høygunstige Øfrigheds naadige Resolution, og lever altid

Deris underdanige og hørsomste Tienere

Henrich Christofer Bytzow.

Øls d: 20de Octobr: Ao 1729.

¹³⁾ Christian V's Danske Lov 2-6-2.

¹⁴⁾ Niels Christensen († 1732).

EN BAGERSVENDS KONTRAKT MED SIN ARBEJDSGIVER FOR OMTRENT 100 ÅR SIDEN

AF REKTOR DR. PHIL. KJELD GALSTER

Lige efter at den store brand havde raset i Nørresundby, byggede jernstøber Julius Galster (1819—89), Gabrielsværk i Nørregade i Nørresundby, på en af brandtomterne i Søndergade (nu nr. 17) et ret anseligt dampbageri, hvor der bagtes rug- og sigtebrød¹). Kornet dertil kunne han levere fra sit landeri.

Selv var han sikkert uden indsigt i selve håndværket. Gennem sin gode ven *F. N. Dresing*²) på Vorbjerggård, der som landstingsmand opholdt sig i København, satte han sig derfor i forbindelse med bagersvend *Bolinder*, og der blev opsat følgende foreløbige kontrakt:

Bagersvend Bolinder er af mig fæsted foreløbig for 1 måned fra 1. marts til 1. april 1869 til som mestersvend at forestå fabrikant J. Galsters bageri i Nørresundby for en ugeløn 6 rigsdaler for tolv bagninger

---

¹) Endnu sidste år sad 1865 med jernbogstaver fra støberiet på sydsiden af huset.

²) Frederik Nicolai Dresing, f. 1823. Cand. jur. 1851 forpagter af Rødslet. 1856 ejer af Vorbjerggård. 1861 folketingsmand (Højre) for Nørresundby kredsen. 1866 landstingsmand.

samt 24 skilling i overarbejds løn for hver bagning mere om ugen. Han afrejser med »Fylla« løverdag d. 27. ds. til bestemmelsesstedet og erholder dampskibsbillet samt en rigsdaler i rejsepenge.

Kjøbenhavn, d. 25. februar 1869. *F. N. Dresing.*

Således akkorderet tilstår *C. F. Bolinder.*

Da han var kommet frem, blev der opsat følgende kontrakt:

Imellem undertegnede *J. Galster* som ejer af »Gabrielsværks dampbageri« i Nørresundby og bagermester³⁾ *C. F. Bolinder* er afsluttet følgende accord:

1) Jeg *C. F. Bolinder* forestår bemeldt bageries drift som bagermester³⁾ og lader det være mig magtpåliggende at producere så meget og så godt rugbrød som muligt af hver bagning, imod at ejeren leverer mig de dertil nødvendige redskaber og ildebrændsel.

2) Jeg er pligtig at bage så tidt og ofte i døgnet, som ovnen tillader og afsætningen fordrer.

3) Jeg omgås omhyggelig og sparsommelig med det mig til bageriets drift leverede ildebrændsel.

4) Jeg holder nøjagtig regnskab over udbyttet af hver bagning, således at ejeren til enhver tid kan kontrollere dette; jeg passer, at rug- og melbeholdningen tilbørlig kastes, at de ikke skal tage skade.

5) Jeg viser høflighed og lydighed mod ejeren eller hans befuldmægtigede og efterkommer de mig givne bestemmelser og ordrer til enhver tid punktlig, ligesom jeg også forpligter mig til at vise al mulig forekommenhed mod kunderne.

6) Såvidt bageriets drift tillader det, skal jeg være villig til at foretage de nødvendige rejser, navnlig for at erholde afregning hos kunderne, mod at erholde

---

³⁾ Der er først skrevet bagersvend.

de i denne anledning af mig afholdte udgifter dækkede.

7) Skulde jeg overtræde nogen af disse poster eller ej vise ædruelig og exemplarisk opførsel, er min principal berettiget til straks at afskedige mig af min tjeneste, men i modsat fald, og navnlig fra min side, kan tjenesten kun opsiges til fratrædelse med 1 måneds varsel, således at fratrædelse kan ske til enhver tid i årets løb uden hensyn til de almindelige skiftetider.

8) Jeg *Galster* tilsiger herved *Bolinder* som løn for sit arbejde her syv rigsdaler ugentlig, og skal [han] derfor præstere to bagninger daglig til søgnedage eller 12 bagninger om ugen, og desuden 24 skilling for hver baging mere, ligesom og samme betaling for hver baging, som måtte foretages om søndagen, hvorimod kosten er mig uvedkommende.

9) En stue med køkken, således som påvist i bageriet, overlades *Bolinder* til beboelse for sig og familie, og forestår han til vederlag derfor den daglige udlevering af brød til kunderne, om forlanges; i modsat fald afkortes *Bolinder* i sin ugeløn, som vederlag for beboelsen — så længe han er i min tjeneste — 3 Mark. Denne udlevering må kun ske mod kontant betaling, og således at opgørelsen finder sted daglig over den skete udlevering. Det er en selvfølge, at *Bolinder* vedligeholder bageriet og udleveringsboutik uden udgift for ejeren.

10) Al skade, som jeg *Bolinder* måtte påføre min principal ved misligholdelse af denne kontrakt i noget punkt eller ved at producere et simpelt, uafsætteligt produkt, skal jeg være pligtig at erstatte.

Kontrakten ligner unægtelig ikke overenskomster mellem arbejdsgivere og lønmodtagere i vore dage; men

man må ikke af ordlyden lade sig forlede til at tro, at Julius Galster var en hård arbejdsgiver, det var han ikke⁴).

Dampbageriet blev drevet til Julius Galsters død i 1889. I min barndom var vist kun taljen i den østre gavl tilbage. Det eneste, der nu kan minde om husets første bestemmelse, er, at der på loftet mod øst (ud for »taljen«) er tydeligt spor af, at der har været en lem i gulvet.

---

⁴) Fra Himmerland og Kjær herred 1951, s. 23 ff.

NORDEN FOR LANDS LOV OG RET

AF DEPARTEMENTSCHEF A. BARFOD

Som dreng boede jeg i det gamle hospital »Helligaandshuset« i Aalborg, hvor min far var hospitalsforstander. Det er en stiftelse for gamle mennesker, og en af de gamle koner, madam *Jensen*, fortalte en dag — det har nok været i midten af firserne i forrige aarhundrede — hvorledes hun og hendes mand havde set en røverbande blive kagstrøget nede paa Gammeltorv, ud for raadhuset, hvor byens kag vel har staaet eller var rejst for denne lejlighed. Der var en røverkone, der hed *Pernille*¹⁾, fortalte madam *Jensen*. *Pernille* havde været med, da røverbanden hjemsøgte et hus, og da beboerne ikke ville sige, hvor de havde gemt deres værdisager, »tog hun to smaa børn, der laa i vuggen, og knyttede dem sammen og hængte dem op paa den varme kakkellovn, til forældrene gav sig.« Derfor blev ogsaa hun pisket — ellers var det ikke almindeligt, at kvinder blev kagstrøgne.

Madam *Jensen* kunne huske, at *Pernilles* bryster blev helt sorte, da hun blev pisket²⁾ paa ryggen; hvorledes det kunne ske, ved jeg ikke. Jeg mener at have hørt, at bøddelen havde 9 ris staaende i et kar med vand og slog 3 slag med hvert ris, et lige ned ad ryggen, et over højre og et over venstre skulder.

Da jeg havde lyst til at faa klarhed over, hvad der laa til grund for denne fortælling, søgte jeg for nogle aar siden at faa fat i dommen i den paagældende sag, men da det eneste, jeg vidste, var, at et af bandens medlemmer hed *Pernille*, og at dommen maatte være faldet, da kagstrygningen endnu benyttedes som straf, var det ret tilfældigt, at jeg naaede frem til en kommissionsdom af 11. april 1843, hvorved bl. a. *Ane Pernille Andersdatter Storm* var blevet dømt til kagstrygning og tugthusarbejde paa livstid, og her havde jeg altsaa formentlig røverkonen *Pernille*, hvis kagstrygning madam *Jensen* havde overværet.

Det drejede sig om en røverbande, der havde vakt skræk rundt om. Efter at der natten mellem den 20. og 21. april 1837 var begaaet overfald hos husmand *Christen Sørensen* i *Byghaven*³⁾ — 2 mil uden for Nørresundby — blev der nedsat en kommissionsdomstol til undersøgelse af dette røveri og en række andre røverier, der maatte antages at skyldes samme bande. Efterhaanden som kommissionen kom nærmere ind i sagen, blev kommissoriet udvidet til at omfatte andre, ialt over 250 personer, der var indviklet i mere eller mindre grove forbrydelser. Kommissionen dømte 74, medens 193 blev henvist til behandling under deres hjemsteds ret, og en del blev henvist til behandling ved en krigskommission, da det drejede sig om soldater af 3die jyske infanteriregiment. Denne krigskommission blev tidligere færdig og kunne afsige dom 31. december 1840, og da den civile kommission afsagde sin dom 11. april 1843, omtales en af banden derfor som »musketér, nuværende fæstningsslave *Walsted*«.

Af denne doms indhold fremgaar det, at madam *Jensens* beretning om de to smaa børn, der blev hængt op paa den varme kakkelovn for at faa forældrene til

at røbe, hvor deres penge var opbevarede, er en skrøne; herom findes der intet i sagen, og denne gerning kan derfor ikke begrunde *Pernilles* kagstrygning.

Den Ørstedske straffelov af 11. april 1840, § 34, foreskriver for røveri strafarbejde 4—8 aar, eventuelt paa livstid, men den tilføjer: »under særdeles skærpende omstændigheder og navnlig naar enten betydelig mishandling er tilføjet nogen, eller de brugte vaaben eller andre omstændigheder vidner om, at forbryderen har været beredt paa til sin hensigts fremme at gaa til slig yderlighed, bliver kagstrygning at forene med arbejdsstraffen for livstid!«

Kagstrygning vedblev at bestaa som straf lige til straffeloven af 10. februar 1866, men gik ogsaa før den tid efterhaanden helt af brug.

Naar der i *Pernilles* forhold skønnes at foreligge »særdeles skærpende omstændigheder«, henvises der i dommen til sagen om røveriet hos *Christen Sørensen*.

Dette forøves paa foranledning af den ovenfor omtalte musketér *Walsted*⁴⁾, der kender *Christen Sørensen*, har været i hans hus og kan give oplysninger om lokaliteterne, hvorledes de skal komme ind, hvor sovekammeret er, etc. Han mener, at *Chr. Sørensen* har 500 rdl. liggende, og henvender sig til *Lorentz Meyer*, der er hovedmand for banden; efter to mislykkede forsøg, hvor de ikke kan træffe deres medskyldige, faar de ogsaa *Pernille* og en anden kvinde *Maren Carlsdatter* med. De anskaffer sig masker for ikke at blive genkendt, hvilket er særlig nødvendigt for *Maren*, der er næseløs.

Det var tanken, at de overfaldne skulle bindes og derefter aftvinges tilstaaelse om, hvor deres penge var gemt, uden at det dog derved tilsigtedes at gøre dem skade paa liv, lemmer eller helbred; røverne ville ved

hyl og skrig og ved at tale med fordrejet stemme søge at gøre beboerne bange.

De sætter over fjorden fra *Aalborg* klokken 4 om eftermiddagen; der var paa den tid ingen bro over fjorden, pontonbroen blev først bygget i tredserne. Ca. klokken 9 kommer de til »Byghaven«, drikker noget brændevin og fordeler de medbragte reb, og derefter bryder *Lorentz Meyer* med et huggejern, som *Pernille* har taget med, hul i lervæggen, saaledes at han kan stikke en arm ind og aabne døren. De naar gennem forskellige rum ind i sovekammeret, hvor manden og konen ligger i een seng, datteren og en halvvoxsen søn i en anden. De styrter med hyl og skrig ind i stuen, og de to mænd farer straks over manden, som de ved er meget stærk; denne springer, nøgen som han er, ud af sengen og forsvarer sig bravt, faar fat i haaret paa *Meyer*, saa denne ikke kan komme ham ind paa livet, han river sig imidlertid løs og hjælper *Pernille* og *Maren*, der straks har kastet sig over kvinderne, der har forsøgt at undslippe, men farer saa igen mod *Christian Sørensen*, der igen griber ham i haaret, men det lykkes dem dog at vælte ham om paa gulvet. Ved for- enede anstrengelser faar de hans hænder om paa ryggen og binder dem, hvorefter de lader ham ligge paa maven paa gulvet, der var belagt med kampesten. De binder saa stramt, at haandlede svulmer op. Konen, den unge pige og drengen bliver ogsaa bundne haardt og lagt ind i alkovesengen, hvis skodder lukkes. Konen mener, at en af mændene har truet hende med en kniv, hvis hun ikke vil sige, hvor pengene er, og dette er sikkert rigtigt, da baade *Pernille* og *Maren* siger, at det var *Lorentz Meyer*, men det anses i dommen ikke for bevist, da han benægter det. Da den unge pige skriger op, fortæller *Pernille* hende en historie om, at hun kan

tilkalde hjælp fra nogle medskyldige udenfor, hvis pigen ikke tier stille, og slaar hende med knyttet haand i ansigtet. Der kastes et skørt over mandens hoved, saa han ikke kan se; de tænder et lys og begynder at lede i sovekammeret, i storstuen og i køkkenet; de finder kun 12 rdl., som de tager sammen med nogle klæder og fødemidler. De tager *Chr. Sørensens* hest og søger at faa læsset kosterne paa den; det lykkes ikke; de tager saa selv kosterne paa nakken, begiver sig paa hjemvejen og deler til sidst kosterne. Da røverne, der har været i »Byghaven« i 3 timer, er gaaet, lykkes det konen at rulle sig ud af alkovesengen og rulle sig hen til manden, hvis reb hun forsøger at bide over, men da de er bundne saa haardt, kan hun ikke komme til for de opsvulmede haanded. De maa derfor blive liggende i denne ynkelige tilstand, til en nabo om morgenen klokken 7 ser den løsgaaende hest, kommer ind og løser de bundne beboere. Paa haandledene findes røde, smertende striber, paa nogle steder ophovnede med aflange blærer; drengens højre haand er meget stærkt ophovnet. Desuden har Christen Sørensen nogle hudafskrabninger paa skulderblade og hofter fra kampen og faldet paa gulvet. Baade han og konen har »blaa øjne«, men det benægtes, at de er blevet slaet i ansigtet.

Pernille er med til to andre røverier. Det første udføres omtrent paa samme maade. Det drejer sig om en gammel husmand, der bor alene. En af deltagerne besøger manden og faar husly hos ham; hun lukker de andre ind. Da de er kommen ind, slæber de manden ud af sengen, lægger ham næsegrus paa gulvet og binder hænder og fødder paa ham; de mishandler ham ikke, men truer ham, og han beder for sit liv. De finder nogle sølvsager i en kiste, som de brækker op med en

fil, som *Pernille* har med. Desuden finder de nogle kobberskillinger fra Chr. den Syvendes tid og andre smaating, alt giver de til *Maren*, der har holdt vagt udenfor. De gaar bort, skønt *Pernille* siger noget om, at det er synd at lade den gamle mand ligge paa gulvet.

Det tredie røveri maa de opgive, da det mislykkes for dem at komme ind i huset.

Pernille dømmes ved dommen for de to røverier og et forsøg paa røveri, for to tyverier, hæleri, meddelagtighed i tyveri og for at have holdt horehus i *Aalborg* til tugthusarbejde paa livstid samt til forinden at stryges til kagen; skønt *Pernille* ikke synes at have været virksom ved at binde beboerne, hvilket i dommen anses for at være den særlig grove mishandling, dømmes hun dog som skyldig under »særdeles skærpende omstændigheder«.

Hun appellerer til Højesteret, der imidlertid stadfæster dommen.

*Maren Carlsdatter*⁵⁾ maa, skulle man synes, have samme dom, det sker ogsaa ved kommissionsdommen — hun dømmes for to røverier, et simpelt tyveri, meddelagtighed og hæleri — men Højesteret fritager hende for kagstrygningen, saa det er rigtigt, som madam *Jensen* fortalte, at *Pernille* var den eneste kvinde, der blev pisket, men desuden piskedes 7 mænd ved denne lejlighed.

Saavidt jeg kan se, var der i sagen overhovedet intet tilfælde med børn, der blev mishandlede for at tvinge forældrene. — I en anden røverisag, som *Lorentz Meyer* var med til, oplyses det, at et spædbarn og et 3 aars barn laa hos moderen i sengen, men disse børn blev roligt liggende og ikke rørt af røverne. —

Man var jo ikke sart, og kagstrygning var før den Ørstedeske straffelov en ikke ualmindelig straf, saa man

har lige efter 1840 ikke været bange for at bruge den; 10 af de anklagede blev dømt til kagstrygning, deriblandt de to kvinder — den ene blev som anført fritaget ved Højesteretsdommen, og en af mændene be-naadedes af kongen for kagstrygning. Det blev altsaa ialt 8, der blev piskede ved den paagældende lejlighed — alle mænd fik desuden rasphus paa livstid, *Pernille* tugthus paa livstid; hun var da 54 aar.

Aalborg Stiftstidende, der omtaler dommen, meddeler (lørdag 20. maj 1843), at »i onsdags,« altsaa 17. maj, »transporteredes 17 af de i den store tyverisag implicerede forbrydere til Viborg Tugthus paa 6 vogne.« Dette maa enten være dem fra denne sag, som ikke havde ønsket appel, eller maske dem, der var dømt i den nedenfor nævnte sag fra *Dronninglund*.

Pernille sad arresteret i kælderen under *Aalborg Slot*, hvor flere af forbryderne var anbragt, andre i *Aalborg* arrest.

Naar denne sag har faaet saa stort omfang — 250 implicerede — viser dette, at retssikkerheden har ladet meget tilbage at ønske. — *Vendsyssel* — hvor en del af de heromtalte røverier har fundet sted — var dengang virkelig »*Landet, norden for lands lov og ret.*« Endnu mere indlysende bliver dette, naar man beskæftiger sig med den »Tyvebande fra jyske Aas«, der samtidig behandlede af en anden kommissionsdomstol, der benyttede kælderne under *Voergaard* som arrester.

Tyvebanden i Dronninglund var velkendt*). Det var to familier — Klogfolkene og Skovfolkene — der boede i et hedehus ved foden af jyske aas. Da nogle af dem havde trængt sig uindbudte ind i en legestue paa *Lang-*

*) Urban Hansen: »Tyvebanden paa jyske Aas«. *Dronninglund* 1920.

holt**), var de blevet kastet ud og havde faaet saadanne prygl, at de maatte gaa i seng, da de kom hjem. Da dette rygtedes, sluttede 7 mænd sig sammen med sognefogeden fra *Hellum* i spidsen, og formummede med sværtede ansigter kom de natten efter til hede-
huset, halede mændene ud af sengene og pryglede 3 af dem ubarmhjertigt, saa arme og ben knustes, og de døde af lemlæstelserne. Da moderen ville lægge sig imellem, blev ogsaa hun pryglet, saa hun døde af mis-handlingerne.

Denne lynchjustits medførte nedsættelse af en kommissionsdomstol, der skulle rydde op i den slendrian, som herredsfogeden i Sæby havde ladet tage overhaand.

Da dommene faldt — 13. marts 1843 — var ialt 181 personer tiltalt — 11 var implicerede i drabet i hede-
huset; af disse blev 4 dømt til døden, og dette stadfæstedes af Højesteret. De blev imidlertid benaadede, og straffen ændret til lugthus paa livstid. Efter 4 aars forløb slap de helt fri. Men med de 3 aars varetægtsarrest havde deres selvtægt over for tyvene dog kostet dem 7 aars fængsel.

De vendte hjem ærede og agtede, som de tidligere havde været det, og betragtedes som egnens velgørere, der havde friet beboerne for tyvebanden, og man lagde altsaa ingen vægt paa, at drabet var sket paa en ualmindelig raa og grusom maade.

Af de 170, der under sagen blev tiltalt for tyveri, hæleri m. v., blev kun 1 frikendt, 169 blev dømt, ialt 800 forbrydelser blev paakendt.

***) Dette er ikke *Langholt* i *Horsens* kommune, 2 mil fra *Aalborg*, men en anden gaard, der var fæstegaard under *Dybvad*; den siges at ligge vest for Skæve bro, hen ad *Karnisholt* til.

Noter til »Norden for lands lov og ret.«

(Ved Kr. Værnfelt.)

- 1) Skøgen Ane Pernille Andersdatter Storm var bandefø-
ren Lorentz Meyers elskerinde. Hun og de øvrige røvere,
som sad paa livstid, blev benaadet i 1864. Baade Meyer
og »Petronillen«, som hun almindeligvis kaldtes, døde paa
Aalborg fattiggaard i Skolegade.
- 2) Piskningen foregik en sommerdag i maj maaned i 1843.
Kag'en stod paa Gl. Torv ved Østeraa, dør hvor galgen
i fordums dage havde staaet. Røverne fik ganske rigtig
27 slag paa den bare ryg, dog ikke med et ris, men med
lange smidige hassel- og pilekæppe. En politimand stod
og talte slagene højt.

Alle tyvene hylede og skreg undtagen Lorentz Meyer.
Ikke et suk udstødte han. Og da bøddelen gjorde en pavse
mellem 26. og 27. slag, raabte Meyer: »Syv og tyve er min
ret!« Saa faldt det sidste slag, saa stokken knækkede.

- 3) Byghaven var en nu under Striben lagt lille gaard i
Vester Hassing sogn. Det var overfaldet her, der ledte til
tyvebandens opdagelse, fortalte min mormor, der kendte
folkene i Byghaven.
- 4) De gamle i Kjær herred berettede, at da tyvene bandt
og kneblede folkene i Byghaven, genkendte gaardens pige
i en af røverne, skønt han var maskéret, en karl, som hun
havde været kæreste med.

Denne karl maa vel være omtalte Walsted, som jo
havde været hos Chr. Sørensen i Byghaven.

- 5) Maren Carlsdatter, populært kaldet »Snøvl Maren«*), gik
rundt og afhændede bandens stjaalne sølvsager til byens
bedre borgere. Hvis de spurgte, hvordan Maren havde
faaet de rare ting, blev hun meget krænket og skældte
dem ud: »Vil I ikke købe det, kan I lade være; der er nok,
som vil!« Der var saa mange fine folk impliceret i disse
sølv-køb, at lovens folk maatte indstille eftersøgningerne
efter sølvet.

---

*) Hendes næse var ædt væk, vist af syfilis.

BLICHERS DATTER OG SVIGERSØN MALVINA OG RASMUS BERG I NORDJYLLAND

AF KJELD GALSTER

1.

Af Blichers store børneflokk — syv sønner og tre døtre — var *Malvina* den tredie og den ældste af pigerne.

Hun blev født 5. november 1818 og fik navnet *Malvina**) Steensdatter Blicher.

Hun voksede op i Randlev, Torning og Spentrup, var meget smuk, havde brune øjne og en frisk teint, var lille af vækst, lignede moderen.

Hun var en glad sjæl og var knap voksen, før hun havde bejlere.

Da hun var 15 år, fortælles der, havde faderen kørt hende til bal i Mariager. Her traf hun den unge student Edvard Christensen fra Randers, kammerat med hendes to ældre brødre. Han blev straks forelsket i hende, men ballets timer gik så hurtigt, og pludselig opdagede han, at hun var kørt. Det skulle være hende! Han løb ud i natten, men vognen kunne han jo ikke nå. Han løb de omtrent 20 km til Spentrup og kom dertil ud på morgenen. Blicher måtte op af sengen og

---

*) *Malvina* er et af navnene fra Ossian, som Blicher havde oversat. Også navne som Oscar og Selma stammer herfra.

Malvina også. Alligevel stor gensynsglæde hos dem alle tre, og de to var forlovede.

Men lykken var kort. 9. december samme år (1834) var han død.

Kun få og korte var vort venskabs dage!
I høst vi mødtes først på livets vej.
Og nu, o Gud! du skued julen ej. — — —
Langt anderledes var det, da du gik
Din ubekendte første gang i møde:
I begges åsyn elskovs morgenrøde
Fremsmilte — spå'de om en yndig dag. — — —
Så ung — ej brud en gang — hun alt er enke,
Derfor i sorg hun må sit hoved sænke.

I de tunge stunder, hvoraf Blicher jo havde så mange, var hans ældste datter den i hans hjem, som han støttede sig mest til: i 1837, da han havde ligget længe syg, og han selv og andre mente, at det bar mod døden, skrev han — det er ved den tid, da også Sig nærmer tiden, da jeg må væk, blev til — *Min Svanesang*:

Kom, Malvina! Søde datter du!
Ræk din gamle fader harpen nu!
Længe hang den urørt, ej forglemt.
Sidste gang den til hans barm bli'r klemt. — —

Kys mig, engel — o, din kind er våd!
Til de mørke timer spar din gråd!
Let om hjertet må du lytte til
Svanesangen, jeg dig sjunge vil. — — —

Tag Malvina! harpen hun* mig gav!
Rør den, datter! på din faders grav!
Tag i arv min bedste glæde her!
Bedre venter den forløste der!

*) Musen.

Den 5. november 1844, på Malvinas fødselsdag, da han åbenbart har følt sig helt ene og forladt, lagde han et digt over til hende:

En herlig kongeskjald
sad i sin fædrehal.
Han monne harpen slå,
kun få der hørte på.

Malvina.

Før om ham tæt de stod,
men alle ham forlod.
Han har ej slægt, ej ven.
Kun ene dig igen.

Malvina.

Ej længer ung og stærk,
men træt af kongeværk.
Og gammel, blind og grå,
een ved hans hjerte lå

Malvina.

Ej flere han beholdt,
det blev ham trangt og koldt.
En anden morgen gry'r,
didhen med dig han fly'r

Malvina.

Du haver mand og søn —
O, dette er min bøn:
Behold dem længe her!
Genfind dem saligt der,

Malvina.

Da havde Malvina været gift i flere år. Som forpagter af Spentrup præstegård var der i 1838 kommet en ung mand *Rasmus Schade Berg* (født 23. oktober 1808 på

Demstrup ved Randers. Forældre: proprietær Jens Magnus Berg og Marie Elise Schade).

28. juli stod brylluppet i Spentrup, meget lystigt, regimentsmusikken fra Randers spillede.

Blicher var glad ved, at han beholdt sin kære datter i nærheden. Hende kunne han tale med, hun havde megen digterisk forståelse.

Året efter fik Malvina en søn, Edvard (måske opkaldt efter hendes første kæreste), og snart stavrede han rundtovre hos sin morfar, der smilende kaldte ham Per Syvspring.

2.

Hårde tider kom over hjemmet, før deres ægteskab havde varet i 10 år: Blicher, som der jo var blevet slidt så hårdt på i flere måder, var nu kun en skygge af sig selv, ja, næsten et vrag, hans anden svigersøn, Lakier, der var hans kapellan, tog sig af dage i præstegården. Selv passede han ikke sit embede, var lange tider borte fra det uden videre, tænkte på at resignere.

Hvad der afholdt ham fra det, var tanken om datter og svigersøn, der ville stå uden eksistensgrundlag; når han rykkede ud af præstegården, måtte de rykke ud af forpagterboligen.

Men utilfredsheden med ham som præst var alle steder stor.

Han indgav 25. marts 1847 direkte til kongen et bønsskrift om at måtte blive i sit embede. »Hør den gamle digters sidste bøn, Deres Majestæt!«

26. juni faldt afgørelsen: Afsked.

26. marts 1848 døde han i præstegården.

Ved Blichers død måtte datteren og svigersønnen flytte ud af forpagterboligen. Deres ting blev sat på

auktion 2. maj og indbragte fattige 163 rdl. 3 mark 6 sk.

Nu var de hjemløse.

Ved auktionen 3. juli over Blichers fattige efterladenskaber købte »forpagter Berg, Randers,« for 2 rdl. 3 mk. »et skilderi«; ellers mister vi i den følgende tid ethvert spor af ham og hende; har han måske arbejdet hos faderen på Demstrup?

I midten af 50'erne synes han at være blevet forvalter på Aagaard ved Fjerritslev, og Malvina måtte da bo i Torup. Her er Berg kommet i forbindelse med Peder Schrøder, ejer af Kokkedal. Denne havde i 1857 fået skøde på øen *Livø*, og han ansatte nu Berg som forpagter på *Livøgaard* med teglværket.

Nu kan vi få et begreb om de forhold, Berg og hans familie gik ind til.

En samtidig beskrivelse lyder: »Sømanden — andre rejsende kommer der ikke uden at være tilstrækkeligt forsynet med madkurv — frygter nu for at ankre op uden for øen, hvis han mangler proviant; thi det har truffet sig ikke så sjældent, at der i længere tid ikke har været brød at opdrive på øen, da der ikke engang er en mølle. »Vi kan ikke få andet end skovnødder og muslinger!« var et bekendt sømands-udtryk om *Livø*.

De for de ulykkelige forpagtere opskruede afgifter har i de sidste år lammet al dygtighed og arbejdskraft, så at ingen har kunnet bestå længere end et par år, da de har for lidt at begynde med.

»Det ser ud som på *Livø*« er et bekendt mundhæld for økonomisk usselhed.

Avlsgården er så forfalden både på tag og fag, at kreaturerne kun dårligt kan finde ly i staldene.«

Det var altså deres hjem!

Det var naturligvis yderst sjældent, at der kom folk til øen. Men engang skete det dog, en ingeniør W. Benzon kom derover. Han erhvervede sig af Malvina et gammelt amtskort over Jylland, som Blicher havde brugt, og bagpå var fødselsdagsdigtet til hende fra 1844 skrevet.

Han indleverede det 22. november 1880 til Universitetsbiblioteket*) med følgende brev:

»Hermed følger et gammelt amtskort over Jylland, som har tilhørt Steen Steensen Blicher og af ham er bleven benyttet på udflugter fra Spentrup præstegård.

Kortenes bagsider ere på hans rejser blevne beskrevne af ham, og det kan derfor måske være af interesse, at det bliver opbevaret på et sted, hvor det kan blive genstand for kyndig gennemsyn.

Under et besøg på Livø i Limfjorden blev det i halvtreserne givet mig af en af digterens døtre, som boede der gift med en teglværksforpagter.« —

Da Berg havde været på øen et par år, brød han op med sin kone, sin søn og sine fattige ejendele.

3.

Han blev forvalter på *Dybvadgaard*. Købte en lille ejendom i nærheden, i Skæve, for at Malvina kunde have et sted at bo, men det måtte han gå fra, og han mistede også sin forvalterplads.

Han skal ikke have været nogen ringe forvalter. Hans hånd med en vedhængende egekæp var rap i vendingen, så at han ligefrem var berømt for at kunne holde styr på den tids svenske herregårdskarle.

Han blev nu arbejdende forvalter, d. v. s. arbejdsmand på Bjørum, og han, Malvina og deres åndssvage søn, kaldet »Sprots«, flyttede ind i Bjørums forvalter-

*) »Kladdebogen« Univ. Bibl. Add. 217 fol.

bolig, der senere blev kaldt »Lindbækhuset«, på Vestbjerg kær*).

Men de var begyndt at drikke begge to.

Til alle disse omskiftelser stadig ned ad bakke havde Malvina været med. Berg holdt meget af hende og var god imod hende — nogle vil mene: *for god*, så han — i hvert fald i begyndelsen — ikke tålte, at hun bestilte noget; derfor var der nok alt andet end rent i hendes hjem. Der var også noget nedbrydende i den stadige skiften om. Nu var hun træt af al den modgang. — Hun læste mere end hun fejede og spandt og sad som oftest ved rokken med en bog over forklædet. Tankerne gik — havde hendes liv ikke været forspildt?

Hun døde ganske pludselig, som hun stod og puslede med sin juleslagting 23. december 1874. Slidt op.

Berg havde i Aalborg en ung 18-årig ven *John Lindholm**). Han giver os et øjebliksbillede af Berg nu.

»Da Malvina var død, kom Berg til mig og bad mig skrive dødsannoncen, a-ver-tisse-mentet (bogstavret), som han kaldte det.

Jeg glemmer aldrig den scene.

Berg satte sig, gravalvorlig, og bad mig skrive efter hans diktat.

*) Skoleinspektør Værnfelt meddeler: Jeg valfartede engang til stedet, hvor en lille grøn højning i kærret, lidt vest for Vestbjerg, Melsted skel, viste stedet, hvor hytten havde stået. — Sønnen var tosset. Når han, som det skete tit, dulrede op til høkeren i Sulsted efter brændevin til forældrene, rendte de Vestbjerg skoledrenge efter ham: »Hvad hedder du?« »Jeg hedder Sprots,« sagde stakten. og så grinede drengene. »Men vi piger,« fortalte gamle »Lavridses Marie« mig for 25 år siden, »vi gjorde ikke nar af ham, for vi tyktes, det var synd.«

*) Senere købmand og kgl. vejer og måler. Boede ved Pontonbroen i Bendtzens gård.

»Ve' do skriw, min bror!«

Og så dikterede han:

»At min kære Malvina Berg, født St. St. Blicher,«
»Ve' do sæt' en tyk streg under *Blicher!*« føjede han
til —

»Skytsenglen i mit hus, min trøst i vilde stormes
brus —

er rejst ad Helvede til!!! — — nej, det må do ett skriw
— — og så grinede han i skægget — og fortsatte dik-
tatet på en sømmelig måde: »er afgået ved døden uden
forudgående sygdom.«

Lindholm fortsætter: »En sådan råhed var egentlig
slet ikke stemmende med Bergs karakter, tværtimod.
Han havde den mest retskafne tænkemåde og det
braveste sindelag, noget menneske kunde have; men
livets storme, ulykkelige familieforhold og al hans ar-
mod og modgang havde afsat ru kanter og fyldt hans
sind med hån mod blidere følelser samt begavet ham
med en stor portion galgenhumor.«

I det øjeblik er sindet kommet over ham, alt, i hen-
des og hans liv, var jo *gået ad Helvede til*, følte han
så stærkt og bittert, at det kom frem som en eksplosion.

Sønnen *Edvard* havde en tid været i gartnerlære hos
sin farbror Julius Berg i Nørresundby, men vist ikke
stået læretiden ud. Han var meget svagt begavet og gik
de sidste år rundt som daglejer på egnen. Nu døde han
den 7. oktober 1875, 36 år gammel, og blev begravet
på Sulsted kirkegård, ved sin moders side.

I sin ungdom, da Rasmus Berg havde stået i snedker-
lære i Randers, var han en kæk karl, der ikke lod sig
gå på af nogen. Det var han endnu, da han var for-
valter på Bjørum. I det almindelige omdømme gjaldt
han for fritænker; han havde et stærkt helbred, og

han kunde sige, at Vorherre ikke kunde få død på ham, medmindre han lod ham slå ihjel.

Men nu stod han så med sine 66 år, svag, når ikke sindet kogte over; *alt* havde han mistet: Malvina, barnet, sit hjem, sin sundhed, sin arbejdskraft. Det var vel ikke så underligt, at han søgte sin trøst og glemsel undertiden der, hvor den for en stund var at opnå.

4.

John Lindholm fortæller videre: »Efter konens død opholdt Berg sig for det meste hos proprietær Julius Glerup på Agdrup i Sulsted sogn og kom ofte til Aalborg til Brdr. Bendtzen i købmandsgården ved Pontonbroen, hvor han også havde et hjem, når han vilde; der var det, jeg lærte ham at kende, og trods den store aldersforskel — et halvt hundrede år — skulle jeg absolut være dus med ham — »Vi siger du til Vorherre, så kan vi også sige du til hinanden,« udtrykte han sig.

Berg kunde, når der var ro over ham og hans stride sind, være hyggelig og meddelsom, talte gerne om Blicher og citerede med skælvende røst hans digte.

Uden at kunne kaldes egentlig forfalden, da han ikke behøvede spiritus hver dag, kunde han nedbringe utrolige kvanta, uden at blive synderlig påvirket. Når man lavede ham en punch, der var stærk nok til at slå et almindeligt menneske til dæks, udbrød han med en veltilfreds grynten: »Det er, dævlen skal stjerne mig, en god punch, du laver, min bror!«

Da Glerup solgte Agdrup, blev Berg atter husvild. Som et eksempel på hans stridige sind, der undertiden kunde slå ud i forrykthed, kan anføres, at han, da Glerup skulle flytte fra gården, gik ind til sagfører Ingerslev, Nørresundby, og vilde have Glerup stævnet, fordi han — Berg — nu stod uden husly!!

Derefter flakkede Berg rundt i Jylland til venner og bekendte uden mål og med, nu helt uden hjem og tilhold, var i konflikt med politiet i Randers for forment-

Rasmus Schade Berg.

lige gadespektakler og oplevede flere andre sørgelige eventyr.«

Et sidste billede:

Som overlærer Henningsen, der var Katedralskolens bibliotekar, engang i midten af 1870'erne sidder deroppe, indfinder der sig en mandsperson, indhyllet i en dunst af brændevin, med forespørgsel: om biblioteket

kunde ønske at købe digteren Blichers manuskripter. Der blev ingen handel af og har vel heller ikke været meget at købe fra det fattige og uordentlige hjem.

Den 26. august 1878 var det slut — i et fattigt værelse i Adelgade i Aalborg.

Broderen, Julius Berg, lod indrykke dødsannoncen:

»Slægt og venner meddeles herved, at min kære broder *Rasmus Schade Berg*, døde i Aalborg 26. august d. å. efter 7 ugers smerteligt sygeleje.«

Så hvilede da nu de to trætte sammen på Sulsted kirkegård, og hvis nogen, der havde kendt dem i deres ungdom, havde været der på begravelsesdagen, var nok tanken gledet hen på Malvinas faders ord: »Således kan tiden udslette, dæmpe, tilintetgøre skønhed, vid og munterhed, og hvad den måske kunde levne, det skal sikkerlig nok gå under i nærings Sorg, tidens trofaste medarbejder.«

Ak hvor forandret!

Man synes ellers, at man aldrig ser noget menneskes liv, hvori der ikke falder dog strejf af sollys. Men over Malvinas og Rasmus Bergs liv, i hvert fald den sidste menneskealders langsommelige år, er det, som der hersker et stadigt, tæt og trist mørke. Modgang og sorg. Gråt og sort.

Kilder :

Jeppe Aakjær: St. St. Blichers livs-tragedie III, s. 223—28. Evald Tang Kristensen: Skizzer og bladartikler af St. St. Blicher, s. 154—158. Livø. Fra Himmerland og Kjær herred 1915, s. 231. Fra Himmerland og Kjær herred 1915, s. 232 ff. John Lindholm: Rasmus Schade Berg. Hans Brix: Blicher-studier 1916, s. 55—56.

MEDICINSKE PLANTER FRA VITSKØL KLOSTERHAVE.

Overlade sogn, Aars herred, Aalborg amt.

Af JENS ØSTERGAARD.

Historie.

I 1150-erne havde Danmark kongsemnerne og i en kort tid endog samtidig tre konger, Svend Eriksen, Knud Magnussen og Valdemar Knudsen. Under kongegildet i Roskilde dræbtes Knud, og umiddelbart efter slaget paa Grathe Hede 1157 fældedes Svend, og Valdemar blev derefter enekonge. Efter et løfte, kongen havde givet, »fordi Gud frelsede hannem af sine Fienders Hænder«, stiftede han af sit arvegods landsbyen »Withscuele med al sin Tilliggelse« klostret Vitskøl, der underlagdes cisterciensernes orden, en orden, der havde arkitektur, tonekunst og agerbrug i dens interesseomraade. Paa biskop Eskils tilskyndelse overdrog kongen ledelsen af klostret til cistercienserabbed »Henrich og hans Brødre og deres Efterkommere.« De, 22 munke og flere konverser, kom fra Varnhem Kloster (Vestergötland), men en del af dem drog tilbage til Sverige og efterfulgtes af en koloni fra Esrum Kloster, der herefter blev dets moderstiftelse. Klostret blev indviet 1. april 1158 og helliget jomfru Maria; af dets danske navn fremsatte munkene det latinske Vitæ scola (Livets Skole) for det.

Ved kongers og andres gunst overdroges det i eje betydeligt jordegods og mange herligheder, ogsaa et anseligt antal (9) kirker kom i dets besiddelse.

Ved reformationens indførelse blev Vitskøl kronens ejendom, men det vedblev dog at bestaa som kloster indtil 1563. 1573 blev det med tilliggende gods mageskiftet til rigsraad Bjørn Andersen til Stenalt; det oprettedes til en hovedgaard, som han gav navnet »Bjørnsholm«.

Klostrets bygninger udgjorde 4 sammenbyggede længer omkring fratergaarden. Af bygninger fra kloster-tiden er vestfløjen og dele af østfløjen bevarede. Den anselige kirke udgjorde den nordlige fløj; paa grund af forfald sank den i ruin i det 17. aarhundrede. 1668 opførtes en ny kirke, der nedlagt som sognekirke 1916 forbinder vest- og østfløjene. — Bjørnsholm er efterhaanden blevet delvis udstykket. Af bygningerne og 400 tdr. land oprettedes 1943 optagelseshjemmet »Vitskøl Kloster«.

Plantefund.

Med henblik paa eventuelt at finde forvildede planter fra klostertiden ved Vitskøl besøgte jeg stedet i sommeren 1958.

Klostret havde, og stedet har endnu, en isolerende beliggenhed. Mod syd betydeligt hedeareal, mod vest Limfjorden, mod nord og sydøst agerjorder, mod nordøst den store Vilsted Sø og Søndersø (gradvis udtørrede, sidste etape 1956—57) og iøvrigt indtil 3 km til de nærmeste byer: Overlade og Borregaard — den mod nord nærliggende by Aal var bleven nedlagt i middelalderen. Disse forhold maa forstaas som en rimelig forklaring paa, at den forekommende flora af talrige medicinske planter, som munkene i sin tid indførte

og dyrkede i deres have, har kunnet holde sig paa stedet gennem aarhundreder.

Hvor klostrets have, d. v. s. kaalgaard, har ligget, synes der ikke at foreligge oplysninger om eller efterladt spor af i terrænet. Planter, der paaregnes at hidrøre fra klostertiden, findes paa den i 1916 nedlagte, fredlyste kirkegaard, der i det væsentlige er græsdækket og omgivet af stengærder, paa kirkeruinen, den tilstødende have og nærliggende skov.

Foruden egne planteoptegnelser er ogsaa benyttet apoteker J. Linds publikationer 1910 og 1918 om de dør dengang fundne planter, samt fru Magda Leths meddelelser om planter ved Vitskøl.

Til orientering om de fundne planters betydning i middelalderen er benyttet palæotypisk litteratur, nemlig: M. Kristensen: Harpestræng (i den følgende omtale af planterne betegnet HH), V. Såby: Det Arnamagnæanske Håndskrift (betegnet AM) C. Pedersen: Lægebog (betegnet CP) og H. Smith: Vrtegaardt (betegnet HS). Disse forfatters omtale af planter er i det væsentlige ud fra medicinsk benyttelse af dem, saaledes som de blev anvendt i middelalderen, dog er det kun faa af deres talrige henvisninger paa anvendelse, der er medtaget her.

De planter, som blev fundet og er omtalt af ovennævnte forfattere, er — opført i systematisk orden — følgende:

Kalmus, *Acorus calamus*, som nævnes af Lind (1918a) voksende »i en lille Bæk lige ved«, (i nutiden vistnok forsvundet). Arten omtales af HH og HS. Harpestræng skriver, at den anvendes mod »liuær værk« [leversyge] »oc maghæ wark« og »gamæl hostæ«.

Tvebo-Nælde, *Urtica dioeca*, almindeligt forekommende. Nælde omtales af HH, AM og HS og havde

mangesidig anvendelse. Harpestræng skriver: »hun dughær [hjælper] for gulæ sot . . . oc thæt helær gamæl hostæ . . .« o. s. v.

Humle, Humulus lupulus, fandtes voksende i havens nordlige del. Arten omtales af HH, AM og HS. Harpestræng skriver: »Rubea, humlæ,« som maa være humle, »hun rensær milt oc liuær oc hialpær theræ sygdom oc gør at pissæ« — og den nævnes videre med andre sygdomme.

Almindelig Syre, Rumex acetosa, voksende i nærheden af et vandløb mod nordvest. Omtales af HH og CP og benyttedes som middel mod forskellige sygdomme.

Svaleurt, Chelidonium majus, træffes ved hække og buske og blev fundet almindelig paa visse steder. Den omtales af HH, AM, CP og HS. Harpestræng anvender den sammen med honning, eddike eller vin og siger: »smøriæs øghæn thær mæth oftæ, tha dughær ænctæ meræ myrk øghæn . . . got for gulæ sot . . . oc hun ær got for tan wærk« — og flere anvendelser nævnes.

Aftenstjerne (Natviol), Hesperis matronalis, blev fundet ved stengærddet ved kirkegaarden. Den omtales af HS, som har den under navnet *Viola Matronalis* sammen med andre »fioler« og siger om dem givet sammen med vin: »driffue de icke alleniste quindernes tid, men oc saa den anden fødsel . . .«

Peberrod, Armoracia rusticana, noteret af Magda Leth. Omtales af HH, AM og HS. Harpestræng har anvendelse af den under omtale af *Nigella* (*Nigella sativa* L. Lind 1918a) og skriver: Blandes *Nigella* »mæth pipær rot oc mæth lit salt oc lægs a, tha dughær hun for cancer oc upnæ sar« — og flere anvendelser nævnes.

Prikbladet Perikum, Hypericum perforatum; hos HS kaldet jordhumle og anvendt mod »Popelsie« og »framlocker quindernes tid« o. s. v.

Almindelig Katost, Malva silvestris, almindelig forekommende; endvidere nævnes fundet af Lind (1918a) Moskus-Katost og Rundbladet Katost. Katost nævnes af HH, AM og HS. Harpestræng skriver om den: »takær man hænnæ swa sum ka[a]l, tha løsær hun bundæn qwith, oc swa dughær hun oc blæthræ« — og desuden nævnes mange andre anvendelser af den.

Bidende Stenurt, Sedum acre, en del forekommende paa soltørre steder (stengærder, piller). Den omtales af HS, der skriver: »den som voxer paa mure« og henviser, at den har samme anvendelse som husløg mod forskellige sygdomme.

Enbo Galdebær, Bryonia alba, nævnes fundet af Magda Leth. Den omtales af CP og HS under navnene Brionia og Valske Roer, »som løbe op hoss gerde«. Giftig og havde alsidig medicinsk brug.

Pastinak, Pastinaca sativa, fandtes af Lind (1918a) og er fremdeles en del udbredt. HH og HS omtaler den. Førstnævnte skriver: »Pastinaca thæt ær moræ«, og begge navne tyder paa pastinak og gulerod, men sammenholdt med sidstnævnte maa HH mene pastinak. »Hænnæ røtær og hænnæ frø æræ gothæ,« skriver Harpestræng videre, og han har en alsidig medicinsk omtale af den.

Sødsøkærm (Spansk Kørvel), Myrrhis odorata, omtales fundet af Lind (1910) og findes fremdeles ved klostret. Arten omtales af HH og sandsynligvis ogsaa af HS under navnet Anijs. Harpestræng skriver: »Anisum, thæt ær anis.« M. Kristensen formoder, at det er *Myrrhis odorata*, der omtales, og som paa sine steder kaldes aniskaal. Harpestræng skriver: »thæt løser unt

wæthær oc blæst innæn maghæ [= mave] . . . Thæt økær kunæ miælk . . .«

Bittersød Natskygge, Solanum dulcamara, fundet af Magda Leth. Smith omtaler den under navnene Besksøde, Amara dulcis, og anviser anvendelse af den sammen med vin.

Bulmeurt, Hyoscyamus niger, nævnes fundet af Lind (1910) og findes stadig. Arten omtales af HH, AM og HS. Harpestræng skriver: »Ivsquiamus, Bylnæ . . . En hauær hwit frø, annæn røt, thrithi swart . . . Thæn mæth swart frø hauæs æi til lækdom,« dog er det vistnok den »sorte« art, som har været i brug nord for alperne. Harpestræng skriver videre: »hænnæ os [= afkog] dræpær orm i øræ,« og sammen med eddike »thæt hialpær for tanwærk« — og videre er planten middel mod andre sygdomme.

Filtbladet Kongelys, Verbascum thapsus, og *Bleg Kongelys, V. lychnitis*, de findes paa kirkegaarden, og sidstnævnte angives fra 1910. De omtales af HH, CP og HS. Harpestræng har Tapsia, Lysbrand og liusæbrand, af hvilke det latinske nærmest omfatter førstnævnte art, dog maa omtalen vistnok gælde kongelys i almindelighed. Han skriver: hun »dughær for lar [= laar] wærk . . . oc hun rensær skab.« Smith skriver, at rod og blomster anvendes mod mavens »flydelse . . . vred oc pine« mod »lunge sotth eller hoste« og udvortes »brende vand i rindende øgen.« Anvendelsen var mangesidig.

Hundetunge, Cynoglossum officinale, nævnes af Lind (1910) og findes fremdeles. Arten omtales af AM og HS. Smith skriver: »Hundetungis vrt . . . brugis ey forgeffuis til spenebylder [= bylder i brysterne] oc hede saar, maa brugis induortis oc vduortis.« Mangesidig anvendelse.

Læge-Kulsukker, Symphytum officinale, fundet af Magda Leth. Den omtales i AM og af HS. Smith har navnene *Consolida maior* og *Symphitum maius* og skriver om den: »er een god sund oc kostelig rod til alle saar, oc til hues som brudet er,« indvortes benyttet sammen med vin og udvortes anvendt som »plaaster«.

Læge-Stenfrø, Lithospermum officinale, nævnes af Lind (1910). HS skriver om den: »Den stenbreck som de smaa trinde korn voxe paa, haffue den dygd oc krafft siger Dioscorides, at hun sønder bryder blerens steen, oc vddriffuer den . . .«

Ask, Fraxinus excelsior, nogle gamle, vindhærgede eksemplarer paa nordsiden af kirkegaarden; de hidrører maaske fra den sidste periode af klostertiden. Arten omtales i de gamle lægebøger, af AM, CP og HS, og i førstnævnte skrives: »Tac æskæ stauæ oc læg i eeld [= ild]« og vand, der udvindes, blandes med honning og anvendes mod ørepine — og andre anvisninger fremsættes.

Hyld, Sambucus nigra, enkelte eksemplarer forekommer. Arten omtales af HH og AM. Harpestræng anfører flere anvendelser under forskellige modifikationer mod: »swa maghæ . . . scab oc blæghnæ oc boldær [= bylder] innæn howæth . . . Of man drikkær hænnæ os, tha dughær thæt for spolormæ oc andræ ormæ.«

Cikorie, Cichorium intybus, nævnes af Magda Leth, og arten omtales af HS, der har mangesidig anvendelse af den og skriver bl. a.: »obne leffuerens oc miltens forstoppelse.«

Læge-Burre, Arctium lappa (= *Lappa officinalis*), blev fundet i faa eksemplarer. HS kalder den Store skrepper, Tordonneskrepper og det latinske *Lappa* og

skriver bl. a.: »Frøit aff skrepperne til puluer støtt, giffue somme for sten,« og bladene helbreder saar, ledemod og »brødne ben«.

Regnfan, Tanacetum vulgare, nævnes af Magda Leth forekommende; arten omtales af HS, der skriver: Regnfan, Tanacetum . . . oc Matrem ere aff een art oc complex, varme oc tørre, haffue oc vdi lægedomme fuldner een krafft oc dygd . . . : wddriffuer orme, stiller bugens pine . . .«

Malurt, Artemisia absinthium, nævnes af Magda Leth forekommende; arten omtales af HH, AM og HS. Harpestræng skriver: »hwilkæ lund [= maade] man ætær hænnæ ællær drikkær tha styrkær hun maghæ« o. s. fr., og dens anvendelse var mangesidig.

Graa Bynke, Artemisia vulgaris, almindelig forekommende; den omtales af HH, AM, CP og HS. Harpestræng skriver: »thænnæ yrt gør at pissæ, oc løsær sten innæn blæthrå, hun dughær for gulæ sot of man drikkær hænnæ oftæ mæth win . . . oc thæt styrkær maghæ oc helær hiartæ røtær oc ær nytlicet til markt annæt.«

Læge-Alant, Inula helenium, nævnes af Magda Leth forekommende; arten omtales af HH, AM og HS. Harpestræng skriver: »Enula thæt ær halzyrt,« og han slutter sine anvisninger om dens anvendelse med »af haldzyrt blath sythæs mæth win, thæt dughær for niuræ wærk . . . Stampær man hænnæ røtær mæth hunugh, oc ætær thæt spækær [= formilder] hostæ.«

Almindelig Røllike, Achillea millefolium, er almindelig forekommende; arten nævnes af HH, AM, CP og HS. Harpestræng skriver: »Latær man millefolium oc betonicam [= *Betonica officinalis*] iafnt with thænnæ yrt [Verbena, jernurt] oc siuthær sammæn oc drikkær, Inctæ dughær meræ for sten innæn blæthrå.«

Vellugtende Kamille, Matricaria chamomilla, af Magda Leth meddelt forekommende; arten nævnes af HH og HS. Føstnævnte har den under navnet Camomilla og omtaler den sammen med Anthemis, leucantemeon og crisanthemon, hvilket foranledige usikkerhed. — Smith skriver om den: »Der er ingen vrt saa almindelig hooss alle mennisker som Commendebloomer [= Camilleblomster], fordi de brugis fuldner i alle siugdomme« — og han har mangesidig anvisning af den.

Endvidere findes ogsaa en del planter, der er af medicinsk værd, men de er ikke omtalt i den middelalderlige litteratur. De saaledes fundne planter omtales her i landet af Otto Sperling og Simon Paulli, tiden 1642—1648. — De er:

Kost-Fuglemælk, Ornithogalum umbellatum, er fundet af Magda Leth. Den ældste litterære oplysning her i landet om slægten er maaske Sperlings katalog (1642) fra Rosenborg Have, hvorfra nævnes *O. montanum umbellatum* o. fl. Findestederne ved Vordingborg og Koldinghus Slotsruiner (Lind 1918b) kan tyde paa, at de har været i kultur langt tidligere, end litterære kilder meddeler.

Paaskelilje og Pinselilje, Narcissus pseudonarcissus og *N. poeticus*, nævnes af Lind (1918a); de findes ikke mere. Den ældste oplysning om paaskelilje her i landet turde maaske være Sperling, der angiver, at arten fandtes i Rosenborg Have 1642 under navnet *Narcissi silvestri* seu *Pseudo-Narcissi* i forskellige sorter. En del findesteder af paaskeliljen: Søborg Slotsruin, Næsbyhoved og Himmelstrup Voldsteder, og af pinseliljen: Søborg, Gurre (Lind 1918a, b), tyder paa, at de i middelalderen var i kultur her i landet. Paulli omtaler dem som almindelige »udi Bondens Hafver... huor de blifue

dyrckede; « som medikament kunne de ikke faas paa apotekerne, men »roden« blev dog undertiden anvendt af bønderne: paaskeliljen mod »anden dags Kaalde« [= koldfeber] og pinseliljen mod »Hitzighed udi Øynene« og »Podagel« [= fodgigt].

Sæbeurt, Saponaria officinalis, blev fundet af Lind 1910 og findes fremdeles paa kirkegaarden. Den omtales af Paulli, der skriver, at »den til Frandtzoser og Pocker at borttage commenderer.« Schumacher omtaler den benyttet mod gigt og rheumatiske smerter, gulsot o. fl. sygdomme.

Galnebær, Atropa belladonna, blev fundet uden for stengærdet mod nord, og den »er sikkert fra kloster-tiden« (Magda Leth). Meget giftig. Den tidligste oplysning om denne plantes forekomst her i landet turde maaske være i C. Heerfordts herbarium, hvor den findes; Heerfordt var hofapoteker ved Nykøbing Slot, Falster, c. 1638—1658, og han har haft den i kultur (Lind 1917). C. F. Schumacher skriver i tilslutning til dens mangesidige anvendelse: »Bladene ere meget virksomme, saa bliver Roden dog tilstaaet Fortrinnet; men ved begges Brug maa man være meget forsigtig og paa-passende.«

Fingerbøl, Digitalis purpurea, nævnes af Lind (1918a) og angives stadig at findes. Den nævnes af Sperling i Rosenborg Have 1642, hvilket formentlig er den første oplysning om planten her i landet. Paulli skriver: »Her i Danmarck . . . blifuer denne Vrt plantet og saet udi Hafver, ey for anden Aarsags skyld, end fordi den hafuer it deyligt Blomster, thi ellers er den ickun for-actet.« Den havde saaledes ifølge Paulli ringe medicinsk anvendelse, men Schumacher har derimod en omfattende omtale af dens giftige egenskaber og brug

i medicinen — og tilraader »at tage ikkuns Bladene fra de vildvoxne, men ikke af de dyrkede Planter.«

Hjertespad, *Leonurus cardiaca*, nævnes af Lind (1910). Paulli skriver: »Denne Vrt hafuer it langt treffeligere Nafn, end ellers hendis Brug oc Kræfter ere.« Schumacher nævner dens anvendelse mod forskellige sygdomme, ogsaa hjertebanken, og føjer til: »Denne Plante har været brugt i ældre Tider, men er nu aldeles glempt; og det maaskee med Rette.«

Slutning.

Under gennemgang af klostrets historie lykkedes det ikke at finde oplysninger om dets have. Da mange mennesker havde tilhold i det store kloster, maa dets »kaalgaard« rimeligvis ogsaa have været af en anselig størrelse. Kalmus har vel været dyrket ved aæen, hvorimod en del formentlig har været dyrket i haven: Fuglemælk, Paaske- og Pinselilje, Humle, Sæbeurt, Svaleurt, Aftenstjerne, Peberrod, (Katost), (Enbo Galdebær), Pastinak, Sødskærm, Bulmeurt, Galnebær, (Bleg Kongelys), Fingerbøl, Læge-Kulsukker, Regnfan, Malurt, Alant og Vellugtende Kamille. En del af dem er velkendte som prydblante, og andre er tillige nyttige i husholdningen. De spontane planter har næppe været under kultur, men er hentet hjem fra nærmest liggende forekomster.

Litteratur:

Kristensen, M.: 1908—20: Harpestræng Gamle danske urtebøger. — Haandskrift fra før 1244.

Lind, J., 1910: Ekskursionen til Mors—Livø—Himmerland 25.—28. Juli 1910. Botanisk Tidsskr. 30., s. 458 flg.

Lind, J., 1917: Apoteker C. Heerfordts Herbarier. — Botanisk Tidsskr. 36, s. 1 flg.

Lind, J., 1918a: Om Lægeplanter i danske Klosterhaver og Klosterbøger.

Lind, J., 1918b: Levende Mindesmærker fra det ældste danske Havebrug. — *Gartner Tidende* 34, s. 106 flg., s. 110 f.

Molbeck, C., 1826: Henrik Harpestrengs danske Lægebog fra det trettende Aarhundrede.

Paulli, Simon, 1647—48: *Flora danica* Det er: Dansk Vrtebog.

Pedersen, Christiern, 1533: *En nøttelig Lægebog*.

Schumacher, C. F., 1825—26: *Medicinsk Plantelære*.

Smith, Henrick, 1546: *Een skøn, loestig, ny vrtegaardt*.

Sperling, Otto, 1642: *Hortus Christianæus seu Catalogus Plantarum . . . Christiani IV*.

Såby, V., 1886: *Det Arnamagnæanske Håndskrift nr. 187* i oktav. — *Haandskrift fra midten af det 14. aarhundrede*.

Utrykte kilder:

Leth, Magda, 1958: *Fortegnelser over planter ved Vitskøl Kloster*.

AALBORG HISTORISKE MUSEUM I 1958—59.

Det har længe været kendt, at der i Nr. Kongeslev kær stod en pælesætning ude ved Sønderå. Ertbøll-Nielsen antog i halvfemserne, at det var rester af ålegård fra middelalderen. Efterhånden var de fleste pæle rykket op, og stedet jævnet noget, men i efteråret 1958, da den 16-årige Peter Kjeldsen var ved at traktorpløje stedet, fandt han liggende tømmer og alarmerede straks Aalborg historiske Museum. Det var straks klart, at her lå ruiner af en træbygget borg fra 1300-årene, og da ejeren, gdr. Marinus Kjeldsen, Ørstubgård, gav sin tilladelse til en undersøgelse, blev denne planlagt som beredskabsarbejde i den af arbejdsløshed stærkt plagede kommune.

Udgravningen blev gennemført i april—juli 1959. Mægister Peter Seeberg blev daglig leder, bistået af arkitekt Poul Brøgger som opmåler, og 8 lokale arbejdsmænd til det tunge arbejde. Resultatet blev grundplan af en firkantet borg. Da det meste tømmer var forsvundet, kunne bygningerne ikke helt rekonstrueres, men deres plads kunne indmåles. Et stort »verf« af tørv havde hævet pladsen over daglig vandstand, et andet mindre bar bageovnen. Over 100 kloder af slagge fra jernudvinding blev fundet, ligesom en del skår af lerkar, som afgav det bedste materiale til datering. Om tiden ingen tvivl, borgen må være opført i Valdemar Atterdags tid og være nedlagt i dronning Margretes tid.

Jyske væbnergårde er endnu lidet kendte i enkeltheder, men der er mange af disse tomter, og de fleste står i fare for at forsvinde ved kultivering af engene. Aalborg historiske Museum vil i de nærmeste år søge at få endnu et par tomter under sin lup, inden dræning og traktorpløjning udsletter dem.

Fra omtrent samme tid var en hustomt i Hunetorp, Hune sogn, som Nationalmuseets 2. afdeling undersøgte i samarbejde med vort museum, således at gravestaben bestod af dr. Aage Roussel, Nationalmuseet, amanuensis O. Marseen, Aalborg, og stud. mag. Poul Koch. Tomten lå under den hustomt fra 1500-årene, som den samme stab undersøgte i fjor, og den var derfor noget ødelagt af den senere bygning. Det lykkedes dog at få husets konturer frem, ligesom en ret skarp datering ved borgerkrigsmønter fra sidste del af 1200-årene. Undersøgelsen af tomterne i Hunetorp skulle hermed være afsluttet.

Foreløbig uden datering er fundamentet til en stubmølle på Svanfolk mark i Skibsted sogn. Fundet blev indberettet af ejeren, gdr. Rytter Rosenbech, som antog stenenene for en oldtidsgrav. På samme mark var før fundet en stammekistegrav fra ældre bronzealder, dog uden kiste eller gravgods. En stenkiste fra yngre bronzealder i samme høj indeholdt brændte ben og et bronzesværd.

I Møllegårdens eng i Nørhalne, Vadum sogn, fandt gdr. Karl Jungersen en stensat brønd af en i Kjær herred sædvanlig type. I brønden fandtes et rigt materiale af skår og hele lerkar fra ældre romersk jernalder, iblandet grene, som kan afgive materiale til kulstof 14-datering. Fra ældre romersk jernalder var også en stensat grav på Ormegårdens mark ved Visborg, den indeholdt rester af lerkar.

Hustomt fra jættestuetid under udgravning på Ferslev mark.

Ved omlægning af Europavej 3 nord for Elleshøj gik gravemaskiner igennem et gravfelt fra vikingetid. Ved velvilje fra amtsvejvæsenets og entreprenørens side lykkedes det at få undersøgt 6 jordfæstegrave, alle indeholdende knive. I en grav var desuden en meget stor jernøkse, såkaldt »skægøkse«, i en anden et kugleformet lerkar og et rundt bronzesmykke med hvælvet båndslang i karvsnit belagt med guld.

Omkring Nr. Tranders søndre grusgrav fremkommer tid efter anden ved grustagning grave fra ældre og yngre jernalder. Hidtil er undersøgt 8 grave, alle fattigt udstyrede med gravgods, jernknive og beslag til træskrin.

Mens dette skrives, arbejder museets stab under ledelse af O. Marseen med afdækningen af en hustomt fra jættestuetid på Ferslev mark. I nærheden af 3 ødelagte jættestuer er her fundet tomten af et hus i skellet mellem gdr. Marinus Rytters mark og arbmd. Jørgen Jensens have: Huset er nedbrændt og tag og vægge væltet ned, så gulvet og de derpå stående lerkar er dækket

af jord og sten fra tag og vægge. Indtil nu er påvist 14 lerkar, alle med ornamenten i jættestuetidens særegne stil.

I 1938 undersøgte Aalborg historiske Museum en ødelagt tokamret jættestue på Dall mark, nogle få hundrede meter fra hustomten. Her blev fundet et lerkar ganske som dem, der kom frem. Det er sandsynligt, at en hel bygd har ligget på stedet, der er et næs i Østerås dal. Endnu en forlængst ødelagt jættestue i komplekset vil blive undersøgt, hvis ejerens tilladelse kan opnås.

Ved vejarbejde i Øslev, Kjettrup sogn i V. Hanherred, afdækkedes en grav sat af limstensflager. Den indeholdt en dobbeltbegravelse fra dolktid med 2 lancetformede flintspyd, men var så deformeret af vejarbejde, at en opmåling ikke lod sig foretage.

I 1900 begyndte F. Karner som fotograf i Aalborg og drev forretningen i et halvt århundrede. Hans efterfølger, frk. Rigmor Ljungberg, nedlagde virksomheden i 1958 og skænkede hele arkivet af plader til museet: 70.000 plader med protokol og løbenumre, en mønsteraflevering, som vil blive hovedkilde til byens personalhistorie. Endnu mens museet var ved at bygge reoler til samling Karner, kom den næste. Ingeborg Hansen var fotograf i Skørping stationsby fra ca. 1890, men flyttede i 1904 fra sit hus øverst i byen til bedre beliggende sted. I sit gamle hus efterlod hun ca. 3.000 plader, som nu kom frem og blev afleveret til museet — dog uden protokol, så dette arkiv står, trods sin alder, ikke helt mål med det Karnerske.

Et andet bidrag til lokalhistorien er alle udkomne numre af »Aalborgbladet«, en gave fra faktor Bjørnbak. Dette strengt lokale blad med dets mange historiske oplysninger vil fortsat blive samlet.

Terrin med azurblå
glasur fra Eskild Bechs
værksted på Øland.
Gave fra førstelærer
Rs. Rasmussen, Øland.

Samlingen af lokale fajancer er forøget med en azurblå terrin fra Eskild Bechs værksted i Østerby på Øland, et pragtstykke, gave fra førstelærer Rs. Rasmussen og frue, Øland skole. Fra fru Anne Hansen, f. Thulin, er modtaget 4 glas med fruens pigenavn indgraveret, de er gaver fra glasmagere i Aalborg omkring 1905, da hun holdt ferier hos slægtninge på glasværket.

Omkring 1830 blev havestuen på Revsnæs hovedgård i Komdrup sogn tapetseret med tidens yndede bredstribede tapet, opsat på makulatur og hampelærred. I foråret 1959 var det på tide at forny tapetet, og museet fik af godsejer Westenholtz og frue lov til at nedtage både tapet og lærred, så museet nu kan beklæde væggene i en senempirestue med samtidigt tapet. Døre til samme stue indkom omtrent samtidig som gave fra købmand Glob Bertelsen; de har tjent i den forlængst nedrevne Helvig Kaas's gård ved Stranden, men er en del yngre end denne gård, antagelig fra omkring 1800—1810.

En barnevogn som dem, vi ser på Fritz Jürgensens tegninger fra 1850, er skænket af Jens Jungersen i Nørresundby. Han har selv som barn siddet i vognen i sit hjem i V. Hassing. Fra afd. bankbud Eriksens bo i Lindholm har vi modtaget en del små effekter, bl. a.

en riskost, lygter og en plejl. Fra gdr. Marinus Albertsen i Gandrup, Vebbestrup sogn, en skåde og en krukke af broget Iertøj, fra A. P. Andersen i Siem en rok.

Køb af museumsgenstande har i år kunnet gøres i større udstrækning end sædvanlig, idet museumsloven af 1958 nu er trådt i kraft, og budgettet derfor svarer bedre til tidens priser. Dette har muliggjort en smuk supplerung af museets yndlingsssamling, det lokale sølv. Således er erhvervet et kaffeservice bestående af kaffekande, kandisskål, flødeskål og 2 bonbonnierer af mester Jens Kiildsen Sommerfeldt og 2 krydderibøsser af samme mester, alt fra tiden omkring 1740. En øreskål — såkaldt kovsken — af mester Hermand Jensen og dateret 1654, havde længe stået på ønskesedlen og blev købt på auktion. Af mester Peder Ørsnes er indkøbt en potageske fra ca. 1840.

Af møbler er indkøbt et stort skab af fyrretræ fra et Aalborg-værksted omkring 1620—30. Skabet er mærkeligt ved at have det meste af sin oprindelige maling i behold, kun i et par felter er malet pietistiske billeder omkring 1750. Et andet skab med oprindelig maling fra slutningen af 1700-årene er købt i Ø. Hassing. En barok lysekroner af glas, et par spejle med forgyldte rammer fra empiretid og en himmelseng fra samme tid stammer oprindelig fra en herregård i Øst-himmerland. Et par barokke stole er de eneste indkøbte genstande, hvis oprindelse ikke er helt sikker, men antagelig er de Aalborg-arbejde, idet de er næsten som et par lignende stole med sikker lokal oprindelse og har stået i et aalborgsk hjem i et par menneskealdre.

Efter at udgravningen på Lindholm Høje var afsluttet, gjaldt det at få dette allerede berømte stof udstillet. Til dette formål overlod bestyrelsen for Aalborg Kunstmuseum vort museum trapperummet i stue-

etagen, hvor nu sagerne fra Lindholm Høje er udstillet i nye montrer og belyst ved billeder og kort på væggene. Denne udstilling skulle tillige vise, hvorledes museet til sin tid gerne ser samlingerne ordnet og udstillet. Det ske snart.

Siden 1945 har museet haft lokaler til magasin og laboratorium i fabriksbygningen Østerbro 40. I foråret 1959 skulle de nye ejere af komplekset selv bruge disse lokaler, og museet måtte leje nye i en værkstedsbygning Østerbro 51. Byrådet gav en bevilling til indretning af laboratoriet, som nu er så vel indrettet som nogensinde og afgiver bekvem arbejdsplads for konservatoren og 1—2 medhjælpere, som oftest er erhvervshæmmede håndværkere. Et magasin til opbevaring af møbler og sartere genstande er det næste ønske.

Overbetjent Jacobsen, Vejgaard politistation, der er en dygtig amatør-urmager, har restaureret et standur fra ca. 1820, så det nu går præcist.

Inspektør Peter Riismøller har foretaget to studierejser for at sætte sig ind i middelalderlig arkæologiske metoder og resultater i andre lande. I maj i Sovjetrusland, hvor særlig undersøgelserne i Novgorod var målet, i august september i Vesttyskland og Nederlandene, hvor det gjaldt samlinger i hansestæderne og i hollandske lokalmuseer. Sidstnævnte rejse foretoges på bevilling fra Statens almindelige Videnskabsfond.

Amanuensis O. Marseen har i vinter haft orlov til at deltage i Dansk Arkæologisk Expeditions undersøgelser i Kuwait i den persiske havbugt.

Konservator S. Grantzau har eksperimenteret sig frem til den enkleste form for konservering af jordfundet træ fra middelalder. Metoden er publiceret i Lokalmuseumstilsynets instrukser for museumsvesen.

Et besøg på Lindholm Høje og i museets samling af

sagerne herfra er ved at blive fast punkt på programmet for gæster i Aalborg og Nørresundby. Mellem de mange selskaber, som i årets løb er modtaget på Lindholm Høje, skal nævnes 100 nordiske bibliotekarer, et selskab af nordiske journalister, Aalborg amtsråd og lederen af Polens atomkommission med følge. Besøget på Lindholm Høje kan ikke kontrolleres, da der ikke tages entré eller tælles op, men det overstiger langt de ca. 20.000, der besøger museet.

Driftsleder Mogens Schlüter og oversorterer Tage Israelsson fra Holmegaards Glasværk har besøgt museet for at studere nordjysk glas. Professor Sprockhoff fra Kiel har studeret bronzealder, og keramikhistorikeren Dick Luiting fra Alkmaar i Holland har identificeret museets samling af nederlandske fajancer.

Aalborg historiske Museum er indvalgt som medlem af Danske Museers Fællesråd, der er det lokale led af den internationale organisation ICOM. Dette medlemskab betyder bl. a., at museets videnskabelige personale overalt i verden vil blive modtaget som kolleger, hvilket allerede har vist sin betydning under museumsinspektørens udenlandsrejser.

Aalborg Bygningsteknikums afgangsklasse har som sædvanlig opmålt gamle huse som led i eksamensopgaverne. Denne gang gjaldt det selve Aalborghus, som stiftamtmand Lorck Madsen lukkede op til sidste rum. I den kommende vinter vil opmålingen af slottet blive fuldført. Nogle af de bedste tegninger er som sædvanlig indgået i museets arkiv.

Et lokalmuseums vigtigste opgave er at udforske og samle så meget af sin bys og egns kultur som muligt til brug i historiens og folkeoplysningens tjeneste. I de seneste år løber udviklingen så hurtigt, at dette arbejde presses frem i stadig hastigere takt. Bysaneringer, vej-

anlæg, grundforbedringer og stadig mere effektive landbrugsmaskiner stiller nye og pludselige opgaver, som må løses næsten fra dag til dag og i perioder får museet til at stå på gloende pæle, mens personalet kun levnes liden tid til registrering og publikation af det rige stof, som indgår. Lokalemanglen er en gammel og for hvert år stærkere hæmsko på arbejdet.

Der er da god grund til også at nævne de forhold, der letter denne travle virksomhed. Der er museumsloven af 1958, som sætter statsbevillingerne i forhold til lokale bevillinger, og der er mange eksempler på bygherrers, jordejeres og entreprenørers velvilje. Ikke mindre grund er der til at nævne samarbejdet med kommunerne, både det mangeårige med Nørresundby købstad om Lindholm Høje og det mere kortvarige med Kongeslev-Komdrup kommune om borgen i kæret. Men først og sidst er grundlaget for museets trivsel Aalborg byråds bevillinger, som har gjort det muligt at udnytte museumsloven efter dens ordlyd, og som i dette år har givet vort museum et nyt laboratorium.

Peter Riismøller.

VESTHIMMERLANDS MUSEUM

1958—59.

Det forløbne Aar har med Hensyn til Undersøgelser i Marken været betydeligt under Middel. Af Gravfund er kun indgaaet 3 ialt, medens Bopladsfund og Mosefund helt har svigtet.

Fra Bronzealderen er af Gaardejer Verner Poulsen, Nyrup, indleveret Rester af 2 Urner. Urnerne stod under flad Mark sydvest for Gislum Kirke paa Matr. Nr. 11i, tilhørende Gaardejer Jens Madsen. De var begge stærkt ødelagt ved Pløjning og indeholdt kun brændte Ben. I Nærheden er tidligere fundet Rester af en itupløjet Urne, saa der synes at foreligge en Fladmarks Gravplads, hvad der er ret sjældent, da Urnegravene i Almindelighed er nedsat i Øst- eller Sydsiden af ældre Høje.

Fra keltisk Jernalder (Tiden før Kr. F.) stammer et Lerkar med brændte Ben. Det er fundet i Toppen af en naturlig Bakkeknude over for Borremosefæstningen. I samme Bakke er tidligere fundet 4 Brændtbensgrave fra samme Periode af Jernalderen, hvilket gør Fundet særligt interessant, idet man maa regne med, at Gravene er saa nogenlunde jævnaldrende med Fæstningen.

Fra den følgende Periode af Jernalderen, den saakaldte tidlige romerske Jernalder, er undersøgt en Grav paa Matr. Nr. 5 a, Nyrup, Gislum Sogn, tilhørende

Gaardejer Poul Thomsen. Graven var af den sædvanlige Type, sat af store Sten under flad Mark. Den indeholdt 9 Lerkar samt en Bronzefibula, en Jernnaal i Træhylster og en Rest af en Jernkniv. Blandt Lerkarrene maa særligt fremhæves et sjældent Stykke, en

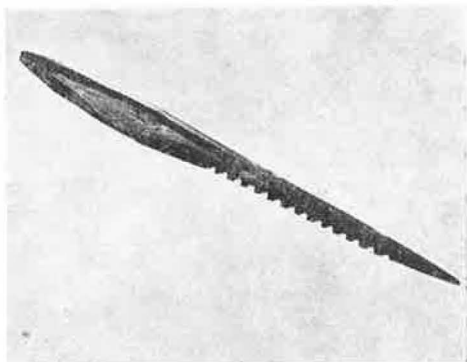

Fig. 1.
Lystertand fra
Kgs. Tisted.

flad Skaal ($7\frac{1}{2}$ cm høj) med bred, profileret, udfaldende Halskrave.

I Nærheden af denne Grav er tidligere fundet 3 andre Grave fra samme Periode. Der skulde altsaa være stor Mulighed for at finde en Boplads fra romersk Jernalder i Nærheden, men dens Beliggenhed er endnu ikke konstateret.

Af spredte Enkeltfund er indgaaet ialt 7, alle fra Stenalderen. Af disse maa først og fremmest nævnes en 15 cm lang, smaatandet Lystertand af smukt poleret Ben (Fig. 1). Den er fundet paa et Engdrag under Matr. Nr. 15 a, Kgs. Tisted. Da man regner et saadant Redskab for hørende hjemme under Gudenaas Kulturen, er den et kærkomment Vidnesbyrd om, at denne Indlandskultur ogsaa har eksisteret ved Vesthimmerlands Aaløb. Den er bare vanskelig at opspore, fordi de vest-

himmerlandske Aabrinker er dækket af for tykt et Muldlag.

Et andet sjældent Redskab er en grovtandet Lansespids af Flint (Fig. 2). Den er indgaaet som Gave fra Friskolelærer Emborgs Samling og opgives at være fundet i Tandrup, Farsø Sogn.

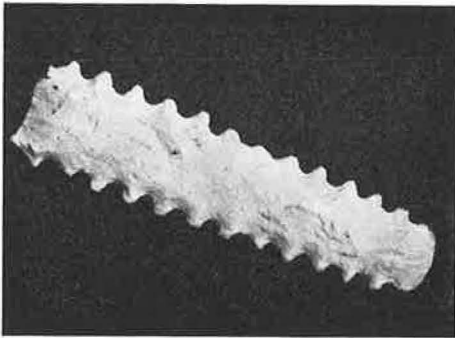

Fig. 2.
Lansespids fra
Tandrup, Farsø Sogn.

Endelig maa ogsaa nævnes et særligt fint Eksempplar af de saakaldte Tapkiler, økseformede Redskaber af finkornet Stenart. Det foreliggende Eksempplar er 30 cm langt og saa tungt, at det ikke kan have været brugt som Økse. Man regner med, at disse ejendommelige Redskaber har været brugt til at kløve Træ med.

Folkemindesamlingen er forøget med 25 Numre, hvoraf specielt kan nævnes en Del gamle Dokumenter, Skøder, Breve m. m., der sammen med forskellige gamle Redskaber er arvet efter afdøde Ane Sofie Kristensen, kaldet »Skræder Ann«, der boede i et gammelt Hus paa Skørbæk Hede.

Sommerens Besøg har været normalt. Foruden 333 Enkeltpersoner (Børn og voksne) har 14 Skoler med ialt 450 Elever og 6 Foreninger med 306 Medlemmer beset Samlingerne.

Af særligt prominente Besøg kan nævnes, at Professor Sprockhoff fra Kiel har undersøgt et sjældent Bronzealderfund, medens Professor Schwabedissen fra Köln og den engelske Arkæolog J. Davies særligt interesserede sig for Museets Samlinger fra tidlig Stenalder.

S. Vestergaard Nielsen.

VORE TO UDFLUGTER

Det er Historisk Samfunds styre en stor glæde, at så mange av vore medlemmer tropper op, når vi indbyder til vore historiske udflugter. Og det viser sig stadig, at det var en god idé med en lørdag eftermiddag i maj og en hel søndag i august, for tilslutningen er stor til begge ture.

En herlig forsommerdag, lørdag den 23. maj, startede fra banegårdspladsen i Aalborg 4 busser og en del private biler med ca. 200 medlemmer til rundturen i Midt-Himmerland. Ad Hadsundvej kørte vi gennem det bakkede landskab, over Lindeborg å-dalen og gennem Skørping skovene til Rold Storkro, hvor eftermiddagskaffen ventede. Her blev budt velkommen av formanden skoleinspektør Kr. Værnfelt, og traditionen tro sang vi Johs. V. Jensens skønne »Danmarks-sangen«, »Hvor smiler fager —«.

Nørlund.

Efter at ha glædet os over den herlige natur omkring Gravlev-dalen kørte vi gennem Rold-skovene til herregården Nørlund, hvis borggård fyldtes av deltagerne, der den næste halve time interesseret lyttede til formandens redegørelse for den typiske renæssancegårds bygningshistorie og ejernes historie.

Det første Nørlund lå ved Sønderup å, vest for det nuværende, som er den tredje borg, idet det andet Nørlund blev avbrændt av Skipper Klemen omkring 1534 og dermed delte skæbne med andre nordjyske herregårde i grevefejdens tid. — Det var Christian den Fjerdes svigerfar, der byggede den nuværende borg, nemlig Ludvig Munk, hvis datter Kirsten i en alder af 19 år var bleven gift med Chr. d. Fjerde. Borgen opførtes i årene 1581—97, en uhyre vanskelig op-

gave, da stedet var meget sumpet. Men værket skaffede ham ifølge sagnet den skønne Ellen Marsvin til hustru. — Værnfelt benyttede lejligheden til igen at rette den meget fastgroede vildfarelse, at borgmester Jørgen Olufsens gård i Østerå stadig kaldes Ellen Marsvins hus. Nej, hendes hus eller gård var den for et par år siden nedbrudte ejendom Gammeltovej 5.

I Øster Hornum kirke.

Efter at ha beset gården fra parken kørte vi gennem skovene ved Torstedlund, gennem Årestrup og Sørup til Øster Hornum kirke, der knap kunne rumme deltagerne. Vi indledte kirkebesøget med salmesang, og derefter skildrede kirkebyens førstelærer, Harry Sørensen, den monumentale landsbykirkes historie gennem ca. 800 år. Det sjældne ved kirkebygningen er, at tårnet er opført samtidig med skib og apsis. Det almindelige er, at tårnene ved vore landsbykirker er opført 3—400 år senere end skib og kor, nemlig omkring årene 1450—1550. — Men navnlig er Øster Hornum kirkes døbefont et pragtværk. Det er en av de såkaldte »løvefonter«, der på siderne bærer relief-udhuggede løvefigurer; i 6 av Himmerlands kirker findes lignende løvefonter. Det særlig sjældne ved denne font er, at fontranden har en åbenbart senere indhugget latinsk indskrift på randen: »Thi hos dig er livets kilde, og i dit lys skal vi skue lys.« Og netop hvor det første ord lys findes, er der en fordybning, åbenbart beregnet til et voksllys. — Sidst omtalte førstelærer Harry Sørensen, at en amatør-historiker, læge Erling Rump i Vig i Odsherred, som for et par år siden nøje studerede denne og andre fonter av samme udseende, har den opfattelse, at disse fonter, hvis løveskikkelser har megen lighed med løvefigurerne på det berømte Gundestrup sølvkar fra keltisk jernalder, er fra samme tid og altså har været hedensk offerkar. — Denne antagelse vil sikkert blive nærmere undersøgt. Men det ligger ret nær, at man med indskriften har villet indvikle kummen til kristen dåb.

Med tak til taleren og en salme sluttede kirkebesøget, og så kørte vi hjem med mindet om en god dag.

Turen til Tjele og Herning.

Vor heldagsudflugt søndag den 23. august blev i det vidunderlige vejr en strålende tur og oplevelse for de ca. 160 deltagere, der i busser og private biler startede fra Aalborg ved 8 tiden og kørte til dagens første mål, herregården Tjele og dens kirke.

I avlsgården ved den ca. 400 år gamle bindingsværk-byggede hestestald modtoges vi af gårdens ejer kammerherre Chr. Lüttichau, der straks førte os over i kirken, der helt fyldtes af deltagerne. Her bød vort samfunds formand skoleinspektør Kr. Værnfelt velkommen, og efter at vi hade sunget en salme, udtrykte kammerherre Lüttichau i sin velkomst-tale glæden over at ha besøg av et så stort historisk selskab.

Om Tjele kirke, der er sognekirke, men stadig hører under hovedgården, fortalte kammerherren levende og interessant, men med særlige oplysninger om kirkens inventar, navnlig de mange epitafier, ligsten og sarkofager over tidligede ejere av Tjele; således rigsråd Jørgen Skram, der ombyggede kirken, Erik Skram, Erik Grubbe, ritmester Chr. Ditlev v. Levetzau og generalmajor Chr. Ditlev v. Lüttichau. En makaber oplysning var det, at ritmester Levetzau holdt drikkegilder i kirken, ja, endog sammen med sognepræsten, hvor han og præsten sad i hver sin ende av den marmorkiste, som Levetzau allerede hade fået lavet, og som han skulle hvile i efter sin død!

Efter et nærmere studium av kirken ledtes deltagerne gennem de to borgporte ind i den smukke park, hvor kammerherren foran hovedbygningen fortalte gårdens historie og ved hjælp av et stort kort over godset gav en kyndig oversigt over gårdens drift. Gården har været i slægten Lüttichau's eje i ca. 200 år, og det var som bekendt den nuværende ejers far, der var medstifter av Det danske Hedeselskab. — Det var med fuld tilslutning, formanden takkede for det interessante besøg.

Herning museum

var dagens andet og sidste mål. Ved middagstid nåede vi Herning, i hvis anlægs-pavillon vi spiste medbragt mad og

derefter holdt den årlige generalforsamling, som er refereret under Meddelelse fra styrelse og redaktion.

Efter generalforsamlingen skulle den kendte og berømte leder af Herning museum H. P. Hansen ha fortalt om Herning museums tilblivelse, men han var desværre blevet syg og indlagt på sygehuset. Som stedfortræder var mødt museets formand rektor C. L. Christensen, der på levende måde fortalte om museets tilblivelse efter først at ha givet et rids af hedekøbstaden Hernings tilblivelse og hurtige vækst. Fra en lille landsby for ca. 100 år siden er den fra 1870-erne, da jernbanerne blev anlagt, vokset til en købstad med ca. 25.000 indbyggere. — Museet oprettedes av den gamle lærer J. A. Trøstrup, der var levende optaget av at indrette et egnsmuseum i hedeegnene, hvor egnens kulturelle skatte kunne opbevares og befolkningen få lejlighed til at se minderne om deres fædres kultur. Fra 1892 udvikledes museet under hans ledelse til hans død 1915; men siden da er det H. P. Hansens store fortjeneste, at museet er blevet et av vort lands bedste og mest alsidige egns museer, suppleret med et kulturhistorisk vigtigt frilandsmuseum. — For sin redegørelse lønnedes rektor Christensen med varmt bifald og formandens tak.

Med stor interesse studerede deltagerne frilandsmuseet og den store museumsbygningens rige samlinger, der blandt andet omfatter den bedste og fuldt originale Steen Blicher samling i vort land.

Over Ikast, Torning og Kjellerup kørte vi til Rindsholm kro, hvor dagen sluttedes ved et fælles kaffebord. — Her fortalte Henrik Møller om Tjele-herremanden Erik Grubbes datter Marie Grubbe og hendes mærkelige livsskæbne, som navnlig er skildret i J. P. Jacobsens fine roman »Marie Grubbe«, og Kr. Værnfelt fortalte om den skotske kvinde Genete Cragengelt, der blev gift med Mogens Lauridsen Løvenbalk til Tjele, død ca. 1536, skildret i »Den skotske kvinde på Tjele« av H. F. Ewald.

Formanden sluttede med tak og et leve for fædrelandet, og i den skønne aften-dæmring gik det mod nord til hjemlige egne.

Henrik Møller.

MEDDELELSER

FRA

STYRELSE OG REDAKTION

Denne årbog er nr. 48 i rækken af Fra Himmerland og Kjær herred og udgør 1. del af 21. bind.

Den 4. maj var samfundets styre samlet for blandt andet at planlægge årets to udflugter, nemlig lørdag den 23. maj til Nørlund og Øster Hornum kirke og søndag den 23. august til hovedgården Tjele og dens kirke og til Herning museum. Beretningerne om disse ture findes foran disse meddelelser.

Forretningsudvalget har været samlet hos kassereren Ove Johansen, Nørresundby, for at gennemgå vort oplag af ældre årbøger, og vi kan nu meddele vore medlemmer, at foruden årgangene 1912—20, som de sidste 25 år har været udsolgt, er følgende 10 årgange også udsolgt: 1926, 1934, 1935, 1937, 1939, 1940 og 1942—45. — I øvrigt henviser vi til favørtilbud og oplysninger om priser på ældre årgange på omslagets bagside.

Den årlige generalforsamling

med valg holdtes i anlægs-pavillonen i Herning i forbindelse med udflugten den 23. august og lededes af formanden, som i sin beretning rettede en indtrængende henstilling til medlemmerne om at øge medlemstallet, der er knapt 1300, men over 300 lavere end i samfundet for Hjøring amt. Formanden udtalte en varm tak til byråd, sogneråd og institutioner, der yder bidrag til vort virke.

Som stedfortræder for kassereren oplæste næstformanden Tang Kristensen det reviderede regnskab, der i sammendrag følger efter disse meddelelser. Redaktøren redegjorde for indholdet af nærværende årbog.

Til styret genvalgtes skoleinspektør Kr. Værnfelt og bibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, og i stedet for Vestergaard Nielsen, Aars, der ikke ønskede genvalg, valgtes rektor Kaj Løber, Aalborg. Suppleanter blev kommunelærer Søren Andersen, Nørresundby, og landbrugskonsulent J. Jeppesen

Jensen, Aalborg. De to revisorer købmand Th. Fjeldgaard, Aalborg, og lærer A. B. Holm, Helberskov, genvalgtes.

Formanden motiverede en varm tak til museumsleder Vestergaard Nielsen, Aars, for 25 års medlemskab i samfundets styre.

Til slut blev bortloddet et antal bøger skænket af boghandler Stig Madsen, Aalborg.

Historisk Samfunds ledelse:

Skoleinspektør Kr. Værnfelt, Aalborg, formand.

Overbibliotekar Johs. E. Tang Kristensen, Nørresundby, næstformand og sekretær.

Regnskabschef Ove Johansen, Nørresundby, kasserer.

Lærer Henrik Møller, Aalborg, redaktør.

Overlærer V. B. Qvist, Aars.

Gårdejer Ths. B. Thomsen, Ulsted.

Skorstensfejermester Ths. Møller, Sulsted.

Rentier Chr. Kollerup, Vilsted.

Sognepræst M. Larsen, Als.

Rektor Kjeld Galster, Aalborg.

Rektor Kaj Løber, Aalborg.

Forretningsudvalgets adresser:

Kr. Værnfelt, Hasserisgade 30, Aalborg, tlf. 2 91 48.

Johs. E. Tang Kristensen, A. C. Jacobsensvej 16, Nørresundby, tlf. 2 80 27.

Ove Johansen, Kongensgade 36, Nørresundby, tlf. 2 14 25.

Henrik Møller, Teglvænget 17, Aalborg, tlf. 2 66 60.

Redaktionsudvalget:

Henrik Møller.

Kr. Værnfelt.

Artikler og andet vedrørende årbogen bedes sendt til Henrik Møller under ovenstående adresse.

SAMMENDRAGET DRIFTSREGNSKAB

FOR TIDEN 1. APRIL 1958—31. MARTS 1959

UDGIFTER	Kr.	Øre	INDTÆGTER	Kr.	Øre
Forsikringer	3	00	Tilskud fra staten	1490	00
Årbogen:			— - amt og kommuner	770	00
Honorarer	745	00	— - banker og sparekasser	670	00
Trykkeriudgifter	7162	95	Medlemskontingent	9942	00
Kontorartikler	614	40	Salg af gl. årbøger	276	85
Udsendelse af årbogen	1541	50	Renter	83	65
Porto - telefon	224	31	Billetsalg	41	40
Repræsentation	239	70			
Forskellige udgifter	779	80			
Møder o. lign.	264	25			
	11574	91		13273	90
At overføre til 1959-60	5202	03	Overført fra 1957-58	3503	04
	16776	94		16776	94

Nørresundby, juli 1959.

Ove Johansen
kasserer.

Regnskabet er gennemgået og har ikke givet anledning til bemærkninger.
Kassebeholdning, kr. 5202,03, er til stede.

Aalborg, 8. august 1959.

Th. Fjeldgaard   A. B. Holm

NYE MEDLEMMER

- Gdr. Holger Andreasen, Vodskov.
- Gdr. Otto Aslund, V. Hassing.
- Inkassator R. Astorp, Aalborg.
- Manufakturhandler J. Ajstrup, Løgstør.
- Pens. Lærer N. Bøcher-Fredriksen, Skørping.
- Snedkermester Emil Christensen, V. Hassing.
- Fru J. Christensen, Aalborg.
- Snedkermester P. Aasholm-Christensen, Hasseris.
- Husejer Peter Christensen, Skibsted.
- Husejer Valdemar Christensen, Blære.
- Syerske Marie Christensen, Ulsted.
- Carl Christensen, Melhøjgaard, Vilsted.
- Uddeler Bundgaard, Als by.
- Gdr. Chr. Bonde, Haslevgaarde, Als.
- Gdr. J. Bager Christensen, Haslevgaarde, Als.
- Gdr. Sv. T. Hansen, Buddum, Haslevgaarde, Als.
- Gdr. Jeppe Nielsen, Haslevgaarde, Als.
- Gdr. Theodor Laustsen, Haslevgaarde, Als.
- Gdr. Svend Pedersen, Als Hede, Als.
- Gdr. Peter Poulsen, Als Hede, Als.
- Gdr. Chr. Eriksen, Helberskov, Als.
- Snedkermester Chr. Fr. Jepsen, Als.
- Læge Nørgaard, Als.
- Skorstensfejer R. Thorup, Als.
- Rentier Jens Hald, Ø. Hurup.
- Rentier J. Chr. Jensen, Ø. Hurup.
- Fru Olga Jørgensen, Ø. Hurup.
- Arb.m. Alfred Peis, Ø. Hurup.
- Lærer Dissing, Terndrup.
- Fru Magdalene Frendrup, Sebbersund.
- Landpost Jørgen Dahl, Svenstrup.
- Kaserneforstander Knud Hansen, Nørresundby.
- Kobbersmed H. Hofstätter, Aalborg.
- Landpost Karl Jensen, Hvalpsund.
- Martinus Jensen, Plovhuse, Vodskov.
- Sognerådsfmd. Jensen Sønderup, Sønderup.
- Frk Andrine Jensen, Aalborg.
- Svejser Harald Jensen, Skalborg.
- Vognmand Adolf Jensen, Nørresundby.
- Syerske Frk. Johanne Jensen, Ulsted.
- Vognmand Chr. Jessen, Hasseris.

- Sognepræst Kr. Jordansen,
Astrup pr. Arden.
- Læge J. Frank Jørgensen,
Skelum.
- Frk. Lis Jørgensen, Aalborg.
- Lærer J. P. Jørgensen, Ulsted.
- Pastor N. G. Kaag, Aalborg.
- Rentier Hans Kristensen,
Vilsted.
- Direktør cand. mag. Herman
Kleener, Aabenraa.
- Gdr. Søren Kondrup,
V. Hassing.
- Cand. oekon. Verner Koch,
Rigsombudet, Thorshavn,
Færøerne.
- Gdr. Søren Krogh, Langholt.
- Fabrikant E. Kærsgaard,
Aalborg.
- Godsejer J. Ahlmann-Lorentzen,
Langholt.
- Bogholder Sv. Aage Laursen,
Aalborg.
- Ove Lindholt, Aalborg.
- Planteskoleejer Kr. Lomborg,
Aalborg.
- Planteskoleejer Bent Lomborg,
Aalborg.
- Sadelmager Søren Larsen,
Gl. Hasseris.
- Boghandler Vedel Madsen,
Hals.
- Gdr. Knud Munk, Ulsted.
Aalborg.
- Gdr. Emil Nielsen, Ooppelstrup
Nygaard, Aalborg.
- Assurandør O. Ahlmann Ohl-
sen, Aalborg.
- Købmand G. R. Ovesen,
Hasseris.
- Fru Martha Pedersen, Århus.
- Lærer E. Pedersen, Flejsborg,
Gatten.
- Gdr. Chr. Pedersen, Vadum.
- Husmand Ejner Pedersen,
Ulsted.
- Malermester Harry Pedersen,
Aalborg.
- Advokat Sofus Raaen, Aalborg.
- Gdr. Marius Simonsen,
V. Hassing.
- Direktør Johs. Studstrup,
Aalborg.
- Skovfoged Clement Sørensen,
Arden.
- Landpost Jens Sørensen,
Ulsted.
- Teatermaler Aage Sørensen,
Aalborg.
- Købmand E. Sørensen,
»Boston«, Aalborg.
- Repræsentant Kaj Sørensen,
Aalborg.
- Bankdirektør A. Toft, Aalborg.
- Boghandler Helmer Thomsen,
Holstebro.
- Overbetjent A. Vidriksen,
Aalborg.
- Gdr. Svend Østergaard,
Næsgaard, Hvalpsund.
- Sebber Bibliotek, Sebbersund.